

د موضوعاتو فهرست

<u>مخونه</u>	<u>سرليکونه</u>
۱	د عقایدو برخه
۱	د اعمالو تلل (وزن کول)
۴	حوض
۷	د صراط پل
۹	جنت
۱۲	جهنم (دوزخ)
۱۵	د ایمان نواقض (۱)
۱۹	اصغر شرک
۲۱	د ایمان نواقض (۲)
۲۵	اصغر کفر
۲۷	بدعت
۳۰	د صحابه کرامو مقام
۳۴	د حدیثو برخه
۳۵	د صحیح او حسن حدیثونو پیژندل
۳۹	ضعیف حدیث
۴۱	موضوع حدیث
۴۴	د احادیثو مشهور کتابونه
۴۸	مسئولیت
۵۲	اووه هلاکوونکي گناهونه (۱)
۵۶	زو ه کو تکي آاهونه (۲)
۵۸	امر بالمعروف او نهى عن المنكر
۶۲	په لګښت کې اقتصاد
۶۶	د الله ﷺ کتاب او د پیغمبر ﷺ سنت
۷۰	په جهاد کې د بسخو ونډه

۷۵	رنستینولی
۷۹	د مجلس آداب
۸۳	د فقهی د اصولو برخه
۸۴	د فقهی د اصولو پېژندنه
۸۸	د فقهی د اصولو د علم پیدایښت او پراختیا
۹۴	د فقهی د اصولو مدارس
۹۶	د اسلامي شریعت مصادر (مأخذ)
۱۰۱	د قرآن کریم حکمونه
۱۰۵	نبوي سنت
۱۱۰	اجماع
۱۱۴	قیاس
۱۱۹	اختلافی دلایل (۱)
۱۲۲	اختلافی دلایل (۲)
۱۲۵	له نصوصو خخه د استدلال طریقی
۱۳۰	شرعی حکم (۱)
۱۳۳	شرعی حکم (۲)
۱۳۷	فتوا

لومړۍ لوست

د عقایدو برخه

د اعمالو تلل (وزن کول)

انسان په نړۍ کې بې هدفه نه دی پیدا شوي، بلکې د د کړه وړه ټول لیکل کېږي، دقیامت په ورځ به حساب ورسره کېږي، نیکي او بدی به یې تلل کېږي. د چا چې د نیکي تله درنده شوه، کامیاب دی او د چا چې د نیکي تله سپکه شوه، ناکام دی. د اعمالو وزن خه ته واپي؟ دليل یې خه دی؟ خنګه به ترسره کېږي؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنو څواب بیان شي.

د اعمالو د وزن خرنګوالي

د قیامت په ورځ، وروسته له دې چې انسانان ژوندي کړای شي، د حضرت محمد ﷺ په شفاعت به د الله تعالى غصب سوړ شي. عملنامې به نیکانو ته په بشي لاس او بدانو ته د شا له خوا په کین لاس ورکړل شي. حساب به پیل شي خلک به په خپلو اعمالو اعتراف و کړي او د مؤمنانو د اعمالو تلل به پیل شي. د چا چې د نیکي تله درنه شوه، هغه به جنت ته خي او د چا چې د بدی تله درنه شوه، هغه به د الله تعالى مشیئت ته سپارل کېږي، که خوبنې یې شي، نو جنت ته به یې ولېږي او که خوبنې یې شي د خه وخت لپاره به یې په دوزخ کې واچوي. د عمل د جزا له لیدلو وروسته به یې جنت ته داخل کړي.

د اعمالو د حساب او تللو د اثبات دلایل:

د اعمالو تلل په قرآن کریم او سنتو ثابت دي.

د عملنامو او د حساب په هکله الله تعالى فرمایې: **﴿فَإِنَّمَا مَنْ أُوتَيَ كِتَابَهُ يَمِينِهِ فَسَوْفَ يُخَاسِبُ حِسَابًا يَسِيرًا وَيَنْقَلِبُ إِلَى أهْلِهِ مَسْرُورًا وَأَنَّمَا مَنْ أُوتَيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهِيرَهُ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا وَيَبْصُلُ سَعِيرًا﴾** [الإنشقاق: 7 - 12]

زیاره: نو هغه خوک چې عملنامه یې په بشي لاس ورکړل شي، په اسانه توګه به حساب ورسره وشي او کورنۍ ته به خوبن ور ګرځي او هغه خوک چې عملنامه یې دشاله لوري ورکړل شي، هلاکت به خان ته وغواړي او اور ته به ور دنه شي.

په يو بل آيت کې الله تعالى د اعمالو د وزن په هکله فرمایي: **﴿وَالْوَزْنُ يُؤْمِنُ الْحُقُّ فَمَنْ نَقْلَثُ مَوَازِينَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾** [الأعراف: ٨] ژیاره: او په هغه ورخ به رینښتني تلل وي، د چا، چې د (نيکي) پله درنه وي، هغوي به خلاصون ومومي.

له کافر سره د ده د اعمالو محاسبه شته، خو تلل پې نشته، خکه چې د بلې پلې لپاره نيكى نه لري. الله تعالى په دي اړه فرمایي: **﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلَقَاءِهِ فَخِسْطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا تُقْيِمُ لَهُمْ يَوْمُ الْقِيَامَةِ وَرُزْنًا﴾** [الكهف: ١٠٥] ژیاره: دا هغه کسان دي چې د خپل خښتن د آيتونو له منلو نه پې انکار کړي نو د دوى عملونه ضائع شول او د قیامت په ورخ به تله نه ورته ږدو. له عملنامې خڅه د بدیو د محوې لارې چارې

که له يو چا خڅه بد عمل صادر شي، نو په عملنامه کې یې ليکل کېږي. آيا له توبې پرته چې د بدیو د محو کېدو اصلې چاره ده، داسې خه نورې چارې شته چې دا بدې له عملنامې خڅه محوه کړي؟

هو: نيكى بدې له منځه وړي. الله ﷺ فرمایي: **﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِنُ السَّيِّئَاتِ﴾** (هود ١١٤) ژیاره: بې شکه نيكى بدې له منځه وړي. خینې هغه نيكى چې د بدیو په محوه کولو کې مرسته کوي دا دي:

١- له بدو خڅه وروسته نيكى کول: رسول الله ﷺ ابوذر ګډ ته و فرمایل: «أَتَقِ اللَّهُ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتَعْلَمُ السَّيِّئَةَ الْحُسْنَةَ تَمْحُكُهَا وَحَالِقُ النَّاسَ بِخَلْقِ حَسَنٍ»^(١)

ژیاره: هر چيرته چې یې، له الله تعالى خڅه وبرېړه. له بدې نه وروسته نيكى کوه چې له منځه یې یوسې او د خلکو سره تعامل په بنو اخلاقو کوه.

٢- له ګناه نه وروسته اودس کول، بیا دوه رکعته لمونځ او له خدای خڅه بښه غوښتل رسول الله ﷺ فرمایي: «مَا مِنْ رَجُلٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا فَيَتَوَضَّأُ فَيُحِسِّنُ الْوُضُوءَ ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فَيَسْعَفُهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا غَفَرَ لَهُ»^(٢)

ژیاره: خوک چې يو ګناه وکړي بیا په بنه توګه اودس وکړي ورپې دوه رکعته لمونځ وکړي او له خدای خڅه بښه وغواړي الله ﷺ به ورته هرو مرو بښه وکړي.

٣- پر کړاونو، ناروغیو او مصیبتونو باندې صبر کول: رسول الله ﷺ فرمایي: «مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حُزْنٍ وَلَا أَذَى وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاهِدُهَا إِلَّا كَفَرَ اللَّهُ بِكَا مِنْ حَطَابِهِ»^(٣)

١- مسنند أحمد

٢- مسنند احمد

٣- صحيح البخاري

ڇياده: مسلمان ته هیچ ستماني، ناروغي، تکلیف، پريشاني، ضرر او غم نه رسپوري او آن ازغى ڀي په پبنو ڪي نه نوزي، مگر د ده گناهونه پرپ ببنل کيري.
په تله ڪي د پام ور درانه عملونه

تول نيك عملونه د پام ور دي او باید د کوچني گنلو له کبله ترک نه شي، خود نبوی ستود هدایاتو په رپا ڪي ھيني اعمال د عمل په تله ڪي ڏبر دروند والي راولي، چي په لاندي تو گه دي:
۱- بهه اخلاق: رسول الله ﷺ فرمائي: «مَا شَيْءَ أَتَقْلَىٰ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَيُبَغْضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيءَ»^(۱) ڇياده: دقيامت په ورخ د مؤمن د نيكى په پله ڪي له نيكو اخلاقو خخه دروند خيز نشه او الله ﷺ بد ويونكى ته د قهر په ستر گه گوري.
همدا راز نيك اخلاق د كامل مؤمن نسيه ده. رسول الله ﷺ فرمائي: «أَكْمَلَ الْمُؤْمِنِ إِيمَانًا أَحْسَنَهُمْ خُلُقًا»^(۲). ڇياده: تر ټولو مؤمانو د كامل ايمان خاوند هغه مؤمن دی چي تر ټولو ٻي اخلاق غوره وي.

۲- ذكر: د مسنونو اذكارو سرته رسول، لکه د (سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ) په كلماتو ذكر، ڏبر وزن لري، رسول الله ﷺ په دي اره فرمائي: «كَلِمَاتُنَ حَفِيفَاتٌ عَلَى الْلِسَانِ تَقْيِيلَاتٌ فِي الْمِيزَانِ حَبِيبَاتٌ إِلَى الرَّحْمَنِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ»^(۳) ڇياده: دوه کلمي دي چي په ڙبه سڀکي خو په تله ڪي درندئ او الله ﷺ ته محبوبي دي دا د «سبحان الله وبحمده او سبحان الله العظيم» کلمي دي.
همدا راز د (الْحَمْدُ لِلَّهِ) په کلمي ذكر: رسول الله ﷺ فرمائي: «الْحَمْدُ لِلَّهِ تَمَلاً الْمِيزَانَ»^(۴) ڇياده: الحمد لله تله ڏکوي.

- ۱- د انسانانو عملونه خه وخت تلل کېري؟
- ۲- د انسانانو د عملونو د تللو د اثبات دلایل ذكر کړئ.
- ۳- د گناهونو د محوه کولو اسباب ذكر کړئ.
- ۴- کوم عملونه د تلي په دروندوالي ڪي ڏبر رول لري؟

۱ - مسنون الصحابة في الكتب الستة - (١٢٥ / ٣٨)

۲ - سنن أبي داود - ن - (٤) (٣٥٤)

۳ - متفق عليه

۴ - صحيح مسلم - (١ / ١٤٠)

دویم لوست

حوض

انسانانو ته د عملنامو له سپارلو، حساب کولو او د مسلمانانو د عملونو له تول خخه وروسته مسلمانان د رسول الله ﷺ له حوض خخه او به خبني، چې تنده يې ورباندي ماتېري. حوض هم د هغو مغيياتو له جملې خخه دي چې خان پوهول او ايمان راويل ورباندي لازم دي.

د حوض تعريف

حوض د اوبيو د غونډېدلو خاي ته ويل کبوري او دله له حوض خخه مراد هغه حوض دي چې الله تعالى يې خپل نبي محمد ﷺ ته د حشر په ميدان کې د ده د تکريم او عزت لپاره ورکوي، خود ده امتیان ورخخه او به وختني او خپله تنده ورباندي ماته کوري.

د حوض د اثبات دلایل

هغه حوض چې الله تعالى يې خپل رسول، محمد ﷺ ته په آخرت کې ورکوي په قرآن کريم او په صحیحو احادیثو ثابت دي:

الله تعالى په قرآن کريم کې فرمایي: **«إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ»** ڦياوه: بې شکه موږ تاته «کوثر» درکړي.

ډېرو علماءو له «کوثر» خخه په دي خاي کې د حوض معنا اخیستې.

د حوض اثبات په احادیثو کې هم شوي او په دي هکله روایت شوي احادیث متواتر دي.

د هغو راویانو شمېر چې په دي باب يې احادیث روایت کړي دي له پنځوسو تنو خخه هم زیاتېري، نبي کريم ﷺ په یو حدیث شریف کې فرمایي دي: **عَنْ أَبِي ذَرٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا آتَيْتَ الْحَوْضَ قَالَ «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بَيْدِهِ لَا تَبْيَثُهُ أَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ لُجُومِ السَّمَاءِ وَكَوَاكِبِهَا**

أَلَا فِي الْلَّيْلَةِ الْمُطْلَمَةِ الْمُصْحِيَّةِ آتَيْتَ الْجَنَّةَ مَنْ شَرَبَ مِنْهَا لَمْ يَظْمَأْ أَخْرَى مَا عَلَيْهِ يَشْحُبُ فِيهِ مِيزَابَانِ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْ شَرَبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ عَرْضَةً مِثْلَ طُولِهِ مَا بَيْنَ عَمَانَ إِلَى أَلِيلَةِ مَاؤُهُ أَشَدُ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ

وَأَخْلَى مِنَ الْعَسَلِ»^(۱) ڦياوه: ابوذر ﷺ فرمایي: ما له رسول الله ﷺ خخه پونته وکړه چې د حوض لوښي خومره دي؟ نبي کريم ﷺ وفرمایل: د لوښو شمار يې د آسمان له ستورو خخه زیات دی، له هغو ستورو خخه چې په تپه تیاره شپه کې وي. هر خوک چې له دي

۱ - رواه مسلم.

حوض خخه او به و خبني هېڅکله به تبری نه شي. له جنت خخه پکې دوي ناوي او به توپېږي. هر خوک چې لدې حوض خخه او به و خبني هېڅکله به تبری نه شي، پلنواالی او اور دوالۍ يې سره برابر دي، او دومره فاصله لري لکه له عمان خخه تر اېلې پوري (عمان او اېله دوه بنارونه دي) او به يې له شيدو خخه زياتې سپينې او تر شاتو ډېرې خوردې دي.

په يو بل حدیث شریف کې رسول کریم ﷺ فرمایلی دي: «**حَوْضِي مَسِيرَةُ شَهْرٍ وَزَوَايَاهُ سَوَاءٌ وَمَاوَهُ أَبْيَضُ مِنَ الْوَرْقِ وَرِيحَهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ وَكَيْرَانُهُ كَجُومُ السَّمَاءِ فَمَنْ شَرَبَ مِنْهُ فَلَا يَظْمَأُ بَعْدَهُ أَبَدًا**»^(۱) ژیاړه: زما حوض د یوې میاشتې په اندازه فاصله لري. زاوېې يې تهولې سره برابرې دي. او به يې له سپینو زرو خخه ډېرې سپينې دي. بوی يې له مشکو زیات خورد دي. لوښي يې دومره زیات او داسې څلپدونکي دي لکه د آسمان ستوري، هر خوک چې لدې حوض خخه او به و خبني هېڅکله به تبری نه شي.

په حوض باندي د ايمان حکم

په حوض باندي ايمان او یقين لازم دي. هغه خوک چې حوض مني، د ثواب مستحق ګرځي او هغه خوک چې له حوض خخه منکر شي، بدعتي او فاسق دي.

خوک له حوض خخه محرومېږي؟

امام بخاري (رح) له حضرت انس ﷺ خخه روایت کوي چې نبی کریم ﷺ و فرمایل: «**لَيَرِدَنَ عَلَىٰ نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِ الْحَوْضِ حَتَّىٰ عَرَفُتُهُمْ اخْتَلَجُوا دُونِي فَأَقْوَلُ أَصْحَابِي فَيَقُولُ لَا تَنْدِرِي مَا أَحْدَثَنَا**»^(۲) ژیاړه: خامخا به زما څینې اصحاب زما خواته د حوض (غایري ته) راشي، چې زه به يې پېژنم. بیا به له ما خخه و ګرڅول شي، نو زه به وايم دا زما ملګري دي، نو و به وايې: ته نه پوهېږي چې دوي له تا وروسته خه چاري (په دين کې) راپیدا کړې وي.

همدارنګه په يو بل حدیث شریف کې چې اسماء بنت أبي بكر صدیق رضي الله تعالى عنهم روایت کړي، رسول الله ﷺ فرمایلی دي: «**إِنَّ عَلَى الْحَوْضِ حَتَّىٰ أَنْظُرَ مَنْ يَرِدُ عَلَىٰ مِنْكُمْ وَسَيُؤْخَذُ أَنَاسٌ دُونِي فَأَقْوَلُ يَا رَبِّي مِنِي وَمِنْ أُمِّي. فَيُقَالُ أَمَا شَعَرْتَ مَا عَمِلُوا بَعْدَكَ وَاللَّهُ مَا بِرَحْوَا**»^(۳) ژیاړه: زه به په حوض باندي يم او ګورم به چې له تاسو

۱ - رواه مسلم.

۲ - رواه البخاري.

۳ - رواه مسلم.

خخه خوک ماته راخي؟ او ز ما له مخي به خينې خلک و گرخول شي، نو زه به وايم، اې الله ﷺ دا زما او زما له امت خخه دي، نو ويه ويل شي، آيا ته خبر نه يې په هغه خه چې دوى له تا خخه وروسته کول؟ زما دي په الله تعالى قسم وي چې دوى له تا خخه وروسته تل په خپلو پوندو باندي پېرته گرځدل.

نو هر هغه خوک چې د الله تعالى له دين خخه واوري او يا په دين کې نوي شي پيدا کري هغه به دنبي کريم ﷺ له حوض خخه وشرل شي او هېڅکله به له دي حوض خخه او به ونه خبني.

۱. حوض تعريف کړئ.
۲. د حوض د اثبات دلایل ذکر کړئ.
۳. په حوض باندي د ایمان حکم بیان کړئ.
۴. خوک حوض ته نه پرپنودل کېږي؟

دریم لوست

د صراط پل

کله چې د حشر په میدان کې له انسانانو سره حساب او کتاب وشي، ملائکې به د الله تعالیٰ په امر سره د دوى د تېرېدلو لپاره د دوزخ په ملا باندي پل کېردي او دوى به پري پېږي.

د صراطتعريف

صراط د زې له مخې لوېي لاري ته وايې او په اصطلاح کې: د هغه پل خخه عبارت دی چې د ټولو خلکو لپاره به د قیامت په ورڅه پر جهنم باندي اپنودل کېري. نیکان به پري تېرېري او بدان به ورڅخه په جهنم کې لوېري.

کله چې له انسانانو سره د محشر په میدان کې محاسبه وشي، نو وروسته به الله ﷺ ملايكو ته امر و کړي چې د جهنم په ملا باندي پل کېردي. بندګانو ته به حکم وشي چې د پل خخه تېر شي، پر پېل تېرېدل د بنده په عمل پورې اوه لري، که د چا عمل بنه (نېک) وي هغه به ورڅخه په ډيره اسانی تېرېري او که د چا عمل بد وي هغه به ورڅه په ډيره سختي تېرېري او يا به په جهنم کې لوېري.

د صراط د پل د اثبات دليل

د صراط پل او ورباندي تېرېدل په قرآنکريم، نبوي احاديثو او د امت په اجماع سره ثابت دي.

أ- قرآن کريم: الله ﷺ فرمایي دی: **«وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا»** [مریم: ۷۱]

ب- ژیاره: نشه هیڅو ک له تاسې خخه مګر دا چې جهنم ته به واردېږي.

خینو مفسرینو د ورود ترجمه په عبور کړي او ویليې ېې دی چې ټول خلک به یو خل د قیامت په ورڅ د صراط په پل تېرېري.

ت- حدیث شریف: په ګنو احاديثو کې د صراط د پل یادونه شوې ده، لکه چې

پېغمبر ﷺ فرمایي: **«وَيُضْرِبُ جِسْرُ جَهَنَّمَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُجِيزُ وَدْعَةَ الرُّسُلِ يَوْمَ الْحِجَّةِ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ** (۱)

(۱) صحيح البخاري ت - (۴۱۹ / ۱۶). صحيح مسلم - (۱۱۲ / ۱)

ژیاره: او بیا به پر جهنم پل و تپل شي. پېغمبر ﷺ و فرمایل: نو زه به اول هغه خوک یم چې په پُل به تپل شم او تپول پېغمبران به په دغه وخت کې دا دعاء لولي: اى الله سلامتي غواړو، اى الله سلامتي غواړو.

ج - د اهل سنت او جماعت ټولو علماءو په دې اجماع کړي چې د صراط پل حق دي.
د صراط د پل صفت

په قران کريم کې د صراط د پل ذکر په اجمالي توګه شوی دي خو په احاديثو کې د صراط د پُل په اړه پوره او کره معلومات ذکر شوي دي.
لنډيز یې دا دی چې هېڅوک هم په پله باندي د هغه د پلن والي او پوخوالي له کبله نه شي تېربدای، بلکه خوک چې ورباندي تېربېري هغه به د خپل نېک عمل او د الله تعالى توفيق له امله ورباندي تېربېري.

د صراط په پُل د تېربدونکو حوال

د صراط په پل تېربدونکي انسانان به د خپلو بنو او بدرو عملونو په اعتبار سره په یو شان نه وي. خوک به پري ډير تيز د برپننا په شان تېربېري. خوک به پري دتیز باد په شان تېربېري. خوک به د بنه ځغلنده آس په شان پري تېربېري. خوک به پري په منله تېربېري. خوک به پري لږ ژر تېربېري. خوک به د عادي حالت په شان پري تېربېري. خو ځینې نور بد عمله انسانان به د صراط په پله په چنګکونو کې نسلی او سر کښته به په جهنم کې ورغور ځېږي.

د صراط په پُل ايمان درلودل

مور په دې کلک ايمان لرو چې د قیامت په ورخ به الله ﷺ د دوزخ په منځ باندي د صراط پُل بددي او انسانان به پري تېربېري او دا یو حقیقی پل دی چې الله ﷺ ته یې پوره کیفیت معلوم دي.

۱. د صراط لغوي او اصطلاحي معنا ذکر کړئ.
۲. په قیامت کې به تر ټولو لومړۍ خوک د صراط پر پُل تېربېري؟
۳. د صراط پُل به په کوم څای کې اینبودل کېږي؟
۴. د صراط پُل به حقیقي وي او که معجازي؟

خلورم لوست

جنت

لکه چې ومو لوستل الله ﷺ به انسانان ژوندي را پاخوي او هر يو انسان ته به خپله عملنامه به لاس کې ورکړل شي. عملونه به يې وتلل شي. د چا د عملونو تله چې درنده شوه هغه به سرلوپوري جنت ته ئې.

د جنت تعريف

جنت په عربي ژبه کې هغه پراخه باغ ته ويل کېږي چې ځمکه يې په ډول ډول ونو پوشل شوي وي. په شرع کې د هغه کور خڅه عبارت دی چې الله ﷺ د مؤمنانو لپاره تيار کړي، په ډول ډول نعمتونو بنکلې شوي دي او د تل لپاره به هلتنه او سېږي.

د تعريف شرح

د جنت لفظ په عربي ژبه کې په مختلفو معناګانو استعمال شوي دي، لکه هغه خیز چې له ستر ګو خڅه پت وي. هغه باغ او باغچه چې په کې رنګ رنګ بوتي او مېوه لرونکې وني وي او په سیورو یې د ځمکې مخ پوشلې وي، خود عقایدو په علم کې جنت په آخرت کې له هغه کور خڅه عبارت دی چې ډول ډول نعمتونه به په کې وي او الله ﷺ د هغو خلکو لپاره تiar کړي دی چې په الله ﷺ او د هغه په ملايکو، رسولانو، کتابونو او د آخرت په ورخ کلک ايمان لري، په دنيا کې يې خپلې نفسی غوښتنې نه دي منې د الله او د هغه د پېغمبر ﷺ په لارښونه ژوند تېروي. جنت پير نومونه لري، لکه د سلامتيا کور، د دائمي استوګنې خاي، د ورتللو خاي، فردوس، د نعمتونو کور او داسي نور.

د جنت د اثبات دلایل

قرآن کريم

الله ﷺ د جنت د پيداينست په اړه فرمایلي دي: **﴿أَعْدَتُ لِلْمُتَّقِينَ﴾** [آل عمران: ۱۲۳]
 ژیاړه: (هغه جنت) چې تiar کړا شوي دي د پرهېز ګارانو لپاره.
 په بل آيت کې الله تعالى فرمایې: **﴿سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٌ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَعْدَتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾** [الحديد: ۲۱]

ژیاوه: د خپل خبتن له لوري بینې ته (ھىخە و كۈرى) يو له بل خىخە مىخكى شى او د هغە جنت خوا تە چى، د هغە پراختيا د خىمكى او آسمانونو پە خېر ده او د هغە چا لپاره تيار كراي شوي دى چى پە الله ﷺ او د هغە پە پېغمۇرانو بې ايمان راۋىرى وي.

حدىث

پە بې شمىريه احادىشو سره د جنت وجود ثابت دى.

نبى كريم ﷺ پە يو حدىث شريف كې فرمائىلى دى: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَعْذَذُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذْنٌ سَمِعَتْ وَلَا حَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ». ^(۱)

ژیاوه: ابوھيره ﷺ له رسول الله ﷺ خىخە روایت كوي چى الله ﷺ فرمائىلى دى: ما د خپلۇ نېڭو بندە گانو لپاره داسې نعمتونه تيار كېرى دى چى نە ستر گولىدلى، نە بې غوردونو صفت او리دلى او نە بې كوم انسان پە زىره كې تصور كېرى دى. له پورتىي حدىث خىخە پە ڈاگە معلومىري چى جنت اوس ھم موجود دى.

جنتيان

جنت د پرهىز گارانو، نىك عملو، رىبىنتىنو، دالله تعالى او د هغە د رسول ﷺ د تابعدارانو، پە ايمان د استقامت د خاوندانو، الله ﷺ تە د نىزىدى كسانو او د هغۇ خلکو خاي دى، چى د الله تعالى حكمونو تە غاوه بودى، او له نواھىو خىخە بې ئاخان ساتى.

جنت تە د جنتيانو تلل

جنتيان به جنت تە خوشحاله او سپاره چىلىپى روان وي. الله ﷺ فرمائىلى دى: **«يَوْمَ تَحْشِرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفَدًا»** [مریم: ۸۵] ژیاوه: او ياده كەھ [اي محمدە] هغە ورخ چى را جمع بە كېرو مور پرهىز گاران د الله ﷺ حضور تە پە داسې حال كې چى چىلىپى بە (پە سېرلىي سپاره) وي.

حضرت عليؑ فرمائىپى: چى دوى بە پىادە نە بول كېرىي، بلكى دوى بە پە داسې سېرلىي سپاره وي چى مخلوقاتو بە هغە سېرلىي نە وي ليدلىپى. ^(۲)

۱- صحيح مسلم

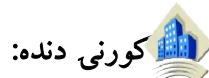
۲- تفسير الطبرى - (۲۵۴ / ۱۸)

په جنت ايمان لرل

پدې باندي عقيده درلودل لازم دي چې جنت د نورو مخلوقاتو خخه مخکې الله ﷺ پيداکړي دی، او اوس هم موجود دي، تل به وي، او هیڅ فنا نه لري.^(۱)

۱. جنت تعريف کړئ.
۲. د جنت د اثبات دلائل بیان کړئ.
۳. جنت د کومو خلکو خای دي؟
۴. جنت ته به جنتیان خرنګه بېول کېږي؟
۵. په جنت باندي د ايمان حکم بیان کړئ.

زده کوونکي دي د جنت د توصيف او هغو عملونو چې جنت ته د تللو لامل گرځي يوه
مقاله ولیکي.

١_ الفقه الأکبر - (١ / ٦٣)، العقيدة الطحاوية - (١ / ٥١)

پنځم لوست

جهنم (دوزخ)

کله چې الله ﷺ ټول انسانان له قبرونو خخه را پورته کړي، هر انسان ته به خپله عملنامه ورکړل شي او د مسلمانانو عملونه به وتلل شي، نو نه منونکي او بد عمله خلک به دوزخ ته خي.

د جهنم تعريف: جهنم دکندي معنا لري او په شرع کې جهنم د هغه اور نوم دی چې الله ﷺ د کافرانو او ګناهکارو مسلمانانو د عذابلو لپاره پيدا کړي دي.^(۱)

د تعريف شرح

جهنم له هغه اور خخه عبارت دی چې الله تعالى د کافرانو، مشرکانو، د پېغمبر ﷺ د رسالت د منکرينو، او د ګناهکارانو مؤمنانو لپاره پيدا کړي دي. جهنم د کافرانو لپاره ابدی خاي دي، او ګناهکار مؤمنان به په کې د خپلو ګناهونو او جرمونو په اندازه پراته وي او بیا به ورخخه راوېستل کېږي. جهنم د پر نومونه لري لکه: لظی، حطمه، سعیر، سقر، جحیم، هاویه او هم زیاتې طبقي او درجې لري چې یوه له بلې خخه سخته او هلاکوونکې دي.

د دوزخ د اثبات دلایل

الله تعالى په قرآن کريم کې د دوزخ په اړه فرمایلي دي: **﴿وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وُقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتُ لِلْكَافِرِينَ﴾** [البقرة: ۲۴]

ژیاره: له هغه اور خخه ووپریوئ چې د هغه خس (د سون توکي) به انسانان او کاني وي چې د حق د منکرانو لپاره تیار کړای شوی دي.

په بل آيت کې الله تعالى فرمایي **﴿وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتُ لِلْكَافِرِينَ﴾** [آل عمران: ۱۳۱] ژیاره: (خانونه له هغه اور خخه وساتیع چې د کافرانو لپاره تیار شوی دي)

همدا راز په بې شمېره احادیثو کې د دوزخ یادونه شوې او ټول امت یې په شتون اجماع کړې.

۱- مفردات الفاظ القرآن للراغب الاصفهاني (۱ / ۲۰۱)، القاموس الفقهي - (۱ / ۷۲)

جهنمیان (دوزخیان)

جهنم د کافرانو، منافقانو، مجرمانو، سرکبانانو، ظالمانو، گمراهانو، د آخرت په مقابل کې د دنيا خوبنونکو، بد عملو او د هغه چا ئای دى چې د الله ﷺ او د هغه له رسول ﷺ سره دېنمى لري او يايى له اوامرو خخه سرغونه کوي او د حق لاري ته نه راگرخي.

جهنم ته د دوزخیانو ویل

خینې خلک به جهنم ته پېمخي مخونو ویل کېري. له رسول الله ﷺ خخه يوه صحابي پۇستنه وکړه چې خرنګه به دوى په مخونو ویل کېري؟ پېغمبر ﷺ ورته وفرمايل: هغه ذات چې دوى په پنسو بپولاي شي په دې هم قادر دى چې په مخونو يې يوسي.^۱

جهنمیان به د خارویو په شان رمې رمې شړل کېري او له هر لوري خخه به ملايکي ورباندي آوازونه کوي. الله ﷺ فرمائې: **«وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا»** [الزمر: ۷۱] ژياړه: شړل کېري هغه کسان چې کافران شوي دي طرف د دوزخ ته ډلي ډلي.

په بل آيت کې الله تعالى فرمائې: **«يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعَّاً»** [الطور: ۱۳]

ژياړه: په کومه ورڅ چې دوى به په ټپلو ټپلو د جهنم د اور خواته بوتلل شي.

او مخکي له دې چې جهنم ته داخل شي د جهنم داسې آواز به واوري چې د دوى د غورونو پردي به خيري کړي، او زړونه به يې په سخته ويره او هيبيت کې پرپوزي. الله ﷺ فرمائې: **«إِذَا رَأَتُهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَعَوْهَا تَغْيِطًا وَزَفِرًا»** [الفرقان: ۱۲]

ژياړه: هغه اور چې کله له ليري نه دوى وويني، نو دوى به د هغه د غضب او تاو آوازونه واوري.

او هم به ډير زيات تيري وي. الله ﷺ فرمائې: **«وَتَسْوُقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا»** [مریم: ۸۶]

ژياړه: او مجرمان به د تېرو خارویو په شان د دوزخ لوري ته وشپو.

همدارنګه کله چې دوزخیان جهنم ته بول کېري دوى به ړانده شي هیڅ به نه ويني، هم به ګونګيان شي ژې به يې نه چلیري، او هم به کانه شي هیڅ به نه اوري. الله تعالى فرمایلي دي: **«وَنَخْسِرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ عُمِيًّا وَنُكُمًا وَصُمُمًا»** [الإسراء: ۹۷]

ژياړه: راجمع به کړو دغه خلک مور د قیامت په ورڅ پرمخونو (پېمخي)، په داسې حامل کې چې ړانده، ګونګيان او کانه به وي.

اوکله چې جهنم ته وړل کېږي ډیر د ذلت او خواری په حالت کې به وړل کېږي.
الله تعالیٰ فرمایې: **(فَلِلَّذِينَ كَفَرُوا سَعْلَدُونَ وَخُشْرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ وَسِنْ الْمَهَادُ)** [آل عمران: ۱۲]

ژیاوه: (ای محمده!) کومو خلکو چې ستا د دعوت له منلو نه انکار کړی دی، هغوي ته
ووايه! هغه وخت نبردي دی چې تاسې به مغلوب شئ د دوزخ لوري ته به په منډو منډو
ور وستل شئ او دوزخ ډير بد استو ګنجي دی. او بل ځای الله ﷺ فرمایې: **(فَوَرَّتَكُلَّهُ لَخُشْرُونَهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَكُحْضِرَتِهِمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِئْتُهَا)** [مریم: ۶۸]

ژیاوه: ستا په رب قسم چې مورد به هرو مرو دوى ټول او له دوى سره شیطاناں هم تړلي
راولو بیا به پې د دوزخ چار چاپېر سر بنکته په ګونډو را حاضر کړو.
او دا د ذلت ډېر بد حالت دی چې الله ﷺ تصویر کړي دی.

کله چې دوى د جهنم خواته ور وستل شي او د اور وپروونکي حالت وويني، نو ډېر
زيات به پښيمانه شي او د دي ارمان به وکړي چې کاشکې یوڅل بیا دنيا ته بډول شوي
واي تر خو ايمان مو راپړي واي، خو له اور خخه به خلاصون نه موسي. الله ﷺ فرمایې:
(وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقْفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا تُرْدُ وَلَا تُنَكِّدِبَ بِإِيمَاتِ رَبِّنَا وَنَنْكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ).

[الأنعم: ۲۷] ژیاوه: کاشکې تا د هغه وخت حالت ليدلی واي چې دوى د دوزخ په غاړه
ودرول شي، په دي وخت کې به دوى ووایې: کاشکې مورد دنيا ته یوڅل بیا لېړل شوي
واي، نو د خپل رب نسباني به مو دروغ نه ګڼې او ايمان به مو راپړي وو.

په جهنم (دوزخ) د ايمان حکم

د دوزخ په شتون عقيده درلودل فرض دي او منکر پې د اسلام له دايرې خخه بهر ګمل کېږي.^(۱)

۱. جهنم تعريف کړئ.
۲. د دوزخ د اثبات دلایل بیان کړئ.
۳. دوزخ د کومو خلکو څای دی.
۴. کوم عملونه دوزخ ته د داخلېدو لامل کېږي؟
۵. دوزخيان به خرنګه دوزخ ته بېول کېږي؟
۶. په دوزخ باندي د ايمان حکم بیان کړئ.

شپرم لوست

د ایمان نواقض (۱)

اکبر شرک

شرک د انسان د هلاکت لامل او تر ټولو لوی ظلم دی. شرک هغه گناه ده چې الله تعالى پې نه ببني.

د شرک تعريف

شرک په لغت کې حصې او برخې ته ويل کېږي چې په ګډون، سیالی او شراکت باندي پې هم اطلاق شوي دي او په اصطلاح کې له الله تعالى سره په ذات، صفاتو، تصرفاتو او عبادت کې شريک پیدا کولو ته شرک ويل کېږي.

۱. په ذات کې شرک: لکه خوک چې دوه خدايان ومني.

۲. په صفاتو کې شرک: لکه خوک چې د الله تعالى د صفاتو په خېر نورو مخلوقاتو ته صفات ثابت وګنۍ، له اسبابو پرته خوک په غيو عالم وګنۍ، د هغه تعالى په ډول بل خوک قادر او سمیع وګنۍ او یا په صفاتو کې تمیل يا تکیيف وکړي.

۳. په تصرفاتو کې شرک: دې ته وايي چې له اسبابو پورته متصرف د کار جوړوونکي او د حاجت پوره کوونکي يا مشکل کشا له الله تعالى پرته بل خوک وګمل شي.

۴. په عبادت کې شرک دې ته وايي چې له الله تعالى سره بل چا ته د بندګي سرتیپ کړای شي، د الله تعالى په خنګ کې پې طاعت، ستاینه، یاتعظیم په دې بنیاد وشي چې په غیبي قدرت سره د ګټې او زیان واکمن دي.

د شرک ډولونه

شرک په دوه ډوله دي: ستر شرک (الشرك الأكبر) او کوچنۍ شرک (الشرك الأصغر). ستر شرک چې له الله تعالى سره خوک سیال ونیول شي، داسې عبادت یې وشي لکه د الله تعالى، دا ډول شرک انسان له اسلام خخه باسي، ټول عملونه یې له منځه وړي او که په دې شرک مبتلا شخص له توې پرته ومری، نو د تل لپاره به په دوزخ کې وي.

د قرآن کريم د هدایاتو له استقراء خخه معلومېږي چې ستر شرک په خلور ډوله دي: په دعاء او بلنه کې شرک، په نیت او قصد کې شرک، په طاعت کې شرک او په محبت کې شرک، چې په لاندې توګه بیانېږي:

۱- د دعاء او بلني شرك: دا خكه چي دعاء د عبادت له مهمو چولونو خخه ده. رسول الله فرمایي: (الدعا ه هو العبادة)^۱، د حديث شريف ژياوه؟ دعا عبادت ده. الله تعالى فرمایي: **﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ اذْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾** [غافر: ۶۰] ژياوه: او ستاسو خبتنن وايبي ما رابلي، بلنه مو قبلوم. يقينا هجه كسان چي زما له عبادت خخه په لوبي مخ اړوي، ژر به جهنم ته د ذلت په حال کې ننوзи. خرنګه چي دعاء عبادت دی، له الله تعالى بل چا ته یې اپول شرك ګڼل کېږي. الله تعالى فرمایي: **﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾** (الؤمنون: ۱۱۷) ژياوه: او خوک چي له الله تعالى سره بل خدای رابلي سره له دي چي هیڅ دليل (په دي کارکې) نه لري، نو دده حساب یوازي د ده له خبتنن سره دی، بې شکه کافران بری نه مومي.

هاما راز فرمایي: **﴿فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا تَجَاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُسْتَرِكُونَ﴾** (العنکبوت: ۶۵) ژياوه: کله چي دغه خلک په بېړي کښې سپرېږي نو د الله تعالى نه په خالص اعتقاد سره دعا غواړي، بیا کله چي الله دوی وړغوري (وچې ته یې راولي) نو ناخاپه دوی بیا په شرك کولو لاس پورې کړي. له دي خخه په ډاګه خر ګندېږي چي له الله تعالى پرته د بل چا رابلل او له اسبابو پورته له بل چا خخه مرسته غوبنتل شرك دی.

۲- د نيت او قصد شرك: دا شرك دي ته وايبي چي خاوند یې په خپلو ديني اعمالو سره یوازې دنيوي مقاصدو ته خان رسول وغواړي او په کلې توګه یې موخه د خان بنودنه او ریاء وي، د منافقانو په دود د الله تعالى رضا بېخي ونه غواړي. داسې شخص هم په ستر شرك کې غورڅېدلې.

الله تعالى فرمایي: **﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْسَاهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبَخِّسُونَ أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبْطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾** [هود: ۱۵، ۱۶] ژياوه: کوم خلک چې (یوازې) د همدي دنيا د ژوند او د هغې د بنکلاو غوبشنکي وي، د هغو د کړو وپو توله مېوه مور هملته ورکوو او په دي کې له هغو سره هېڅ کمی نه کېږي، خو په آخرت کې د دغه راز خلکو لپاره له اوړه پرته نور خه

نشه (هله به معلومه شي) خه چې هغو په دنيا کې کړيدي هغه ټول خاورې ايرې شول او اوس د هغو ټول کړه وړه محض باطل دي.

۳- د طاعت شرك: هغه شرك ته وايي چې يو خوک د حرامو او حلالو په هکله د الله تعالى د دين په خلاف د مخلوق ومني او په زړه کې دا وانګړي چې مخلوق د حلالو د تحریم او يا د حرامو د تحلیل واک لري.

الله تعالى د نصاراوو په هکله فرمایي: **﴿أَخْذُوا أَخْبَارُهُمْ وَرَهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّنْ ذُونَ اللَّهِ وَالْمُسِيحَ ابْنَ مَوْرِيْمَ وَمَا أُمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾** (التوبه: ۳۱). ژیاره: دوى خپل عالمان او روحانيون له الله ﷺ پرته خپل اربابان نیولي دي او همدغه راز مسيح ابن مریم هم. په داسې حال کې چې دوى ته له يو معبدونه پرته د بل هېچا د بنده گې کولو حکم نه وو ورکړي شوی، هغه ذات چې له هغه پرته بل هېڅوک د عبادت وړ نشه، پاک دي له هغو مشرکانه خبرو خخه چې دوى یې کوي.

۴- د محبت شرك: هغه شرك چې يو خوک له الله تعالى پرته بل چا سره داسې مينه ولري چې د هغه د لوی ګڼلو له کبله د عبوديت او عاجزى سر ورته بشکته کړي، سره له دي چې د اجلال او تعظيم لپاره يوازي الله تعالى ته په مينه د عاجزى سر بشکته کېږي او عبادت یې کېږي.

الله تعالى فرمایي: **﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَخَذُّلُ مِنْ ذُونَ اللَّهِ أَنَّدَادًا يُجْبِونَهُمْ كَمْحَبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُ حُبًّا لِّهِ﴾** (البقرة: ۱۶۵). ژیاره: خینې خلک داسې دي چې له الله ﷺ نه پرته نور د هغه سیالان ګرځوي او پر هغو داسې مين دي لکه چې خنګه له الله ﷺ سره مينه لرل بنایي. په داسې حال کې چې ايمان لرونکو ته تر هر چا زيات الله تعالى ګران وي.

د اکبر شرك حکم:

د دي ډول شرك خاوند مشرک بلل کېږي، د ابد لپاره به په دوزخ کې وي، هېڅکله له دوزخ خخه نه اېستل کېږي او د هېڅ شفاعت کوونکي شفاعت د ده په حق کې نه قبلېږي.

۱. شرک تعريف کړئ.
۲. شرک په خو ډوله دي؟
۳. اکبر شرک په خو ډوله دي؟
۴. آیا مشرک ته الله تعالى بننه کوي؟
۵. په نیت او قصد کې شرک خه ته وايي؟
۶. د دعاء او بلني شرک خه شي دي؟
۷. د اکبر شرک حکم بیان کړئ.

زدہ کوونکی دې د اکبر شرک په اړه یوه مفصله مقاله ولیکي.

اووم لوست

اصغر شرك

د اکبر شرك چولونه او حکم مو په مخکپی لوست کې لوست. په دې لوست کې د اصغر شرك تعريف او چولونه لولو.

د اصغر شرك تعريف

اصغر شرك هغه گناه ده چې الله تعالى په قرآن کريم او يانبي کريم په خپلوا مبارکو احاديثو کې د زجر او تهدید له امله د شرك په نامه سره ياد کړي دي، خو هغه شرك نه دې چې له اسلام خخه د وتلو لامل و ګرځي او یوازې هغو ګناهونو ته د شرك نسبت کولای شو چې شارع په شرك سره نومولي وي، چې په دوه چوله دي:

۱. بنکاره شرك: دا شرك په الفاظو او افعالو کې منځ ته راخې.

أ. الفاظ: لکه، له الله تعالى پرته په بل شي سوګند (قسم) خوپل، ابن عمر رضي الله تعالى عنهمما فرمایلي دي چې له الله تعالى پرته په بل شي سوګند مه کوي، خکه ما له رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خخه اور بدلي چې فرمایل يې: «مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ وَأَشْرَكَ»^(۱) ژياړه: هغه خوک چې له الله تعالى پرته په بل شي قسم وخوري يقیناً کافر او مشرك شو.

ب. افعال: لکه د ئينو ناروغيو د درمنې لپاره له هغو شيانو خخه ګټه اخيستل چې الله تعالى هغه د دفعه کولو اسباب نه وي معرفي کړي. لکه خرنګه چېنبي کريم فرمایلي دي: «مَنْ عَلَقَ قَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ»^(۲) ژياړه: هر خوک چې (پخپله يا د ماشومانو او يا د حيوان په غاړه کې) یو خه شی خورند کړي، يقیناً چې ده د شرك کار تر سره کړ.^(۳)

۲. خفي شرك: په نيتونو او ارادو کې شرك ته خفي شرك ويل کېږي، لکه: ريء. ريء دې ته ويل کېږي چې یو خوک نېک کار د دې لپاره تر سره کړي چې خلک

۱ - مسند أحمد - (۲۴۹ / ۱۰)

۲ - مسند أحمد - (۶۳۷ / ۲۸)

۳ - هغه شيان چې د جاهليت په وخت کې مروج وو او مشركانو به د خپلوا ماشومانو یا حيواناتو په غاړه کې د دې لپاره خورندول چې نظر نه شي. د هغه ټولو شيانو خورندول حرام دي، لکه: کونجکې، مرۍ، بندونه، ګوچر او داسې نور.

يې وويني او بيا ووايي چې فلاتي ھېر بنه سرى دى او د ده مدحه وکړي. الله تعالى په دې اړه فرمایلي دي: **﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾** [الكهف: ١١٠] ژیاره: نو خوک چې له خپل پروردگار سره د یو ځای کېدو په هيله وي هغه ته په کار دي چې بنه عمل وکړي او په بنده ګي کې له خپل رب سره بل خوک شريک نه کړي.

نبي کريم ﷺ فرمایلي دي: **«إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشَّرِكُ الْأَصْغَرُ»** ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا الشِّرْكُ الْأَصْغَرُ؟ قَالَ: «الرِّبَاءُ»^(١) ژیاره: یقیناً چې زه په تاسو باندي له ټولو شيانو خخه زيات له اصغر شرك خخه وېږم. صحابه وو پوبنته وکړه، اې د الله رسوله! اصغر شرك خه شي دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: ریاء.

د اصغر شرك حکم

اصغر شرك له اسلام خخه د وتلو لامن نه دی، خود اکبر شرك لپاره وسیله ده او خاوند ته يې د مشرك نسبت نه کېږي.

فعاليت: زده کونکي دې د اکبر شرك او اصغر شرك د حکمونو په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

۱. اصغر شرك تعريف کړئ.
۲. د اصغر شرك خو مثالونه بيان کړئ؟
۳. اصغر شرك په خو ډوله دی؟
۴. بنکاره شرك په خو ډوله دی؟
۵. د اصغر شرك حکم بيان کړئ.

اتم لوست

د ايمان نوافقن^(۲)

ستر کفر

لکه خرنگه چې شرك سخت ناوړه عمل، له توحید سره منافي او د توحيد له نواقضو خخه دی، همدارنګه کفر هم له ايمان سره منافي او د ايمان له نواقضو خخه دی.

د کفر تعريف

کفر په لغت کې پهولو ته وايبي او د عقایدو د علم په اصطلاح کې د ايمان ضد ګمل کېږي، یعنې په الله تعالى او د هغه په رسول باندي ايمان نه لرل، يا د هغوی له لارښوونو خخه انکار کول او نه مدل کفر دی. که دغه نه ايمان راولېل ېې د دروغ ګټلو له امله وي او یا یوازې په هغه کې د شک، تردید، حسد، کبر او یا خینو نورو نفسی غوبښتو له امله وي، ټول کفر دی.

د تعريف شرح

د عقایدو د علم په اصطلاح کې په الله تعالى او په هغه شريعت چې د ده رسول راوري دی، ايمان نه درلودل، یا پر خینو هغو شيانو باندي چې ايمان راولېل پرې فرض دي، ايمان راولېل او له خینو نورو خخه ېې انکار کول، که ېې دروغ و ګنې او یا شک پکې و کړي او یا د حسد، کبر او یا خینو نورو نفسی غوبښتو له امله له الهي لارښوونو خخه مخ واپروي، ټول کفر ګټل کېږي. ايمان داسي یو حقیقت دی چې تجزیه نه قبلوي. داسي نشي کېداي چې په خینو ېې ايمان راوري او له خینو نورو خخه ېې منکر شي.

د کفر ډولونه

کفر په دوه ډوله دي:

۱. اکبر کفر (لوی کفر).

۲. اصغر کفر (کوچنۍ کفر).

لومړۍ: اکبر کفر: دا کفر د ايمان ضد دي.

اکبر (لوی) کفر په پنځه ډوله دي:

۱. د دروغ گنلو کفر: د الله تعالى انبیاوو ته د دروغ جنو نسبت کول کفر دی. هر خوک چې د الله تعالى انبیاء، په هغه خه کې چې د الله تعالى له لوري یې راودی دی، دروغجن وګنې هغه کافر شو، ئىكە الله تعالى فرمایلی دي: **«وَمَنْ أَظْلَمُ مِنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثُواً لِّكَافِرِينَ»** (العنکبوت: ۶۸) ژیاره: له هغه چا نه به غتې ظالم خوک وي چې پر الله ﷺ باندې دروغ و تپري یا حق ته د دروغو نسبت و کړي چې کله هغه ته راول د کېږي. آيا د دغسې کافرانو استو ګنځی دوزخ نه دی؟

۲. د انکار او خان لوړ گنلو کفر: دا په دې چول چې د رسول په رینستینوالی پوهېږي او په دې باندې یې یقین وي چې دغه رسول د الله تعالى له لوري په حقه سره راغلی دی، خو بیا هم د عناد او تکبر له امله د هغه اوامرو ته غاړه نه بردي. الله تعالى فرمایلی دي: **«وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِأَدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِلِيَّسَ أَبِي وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ»** (البقرة: ۳۴) ژیاره: او کله چې موږ پربنتو ته امر و کړ چې د آدم په وړاندې سرونه په سجده بنکته کړئ، نو ټولو سرونه بنکته کړل، خو ابلیس انکار و کړ هغه د خپلې لوېي په غرور کې اخته او د کافرانو له ډلي خخه شو.

۳. شک، تردید او د رسول ﷺ په صدق د یقین نه کولو کفر: دې کفر ته د ظن او ګومان کفر هم ويل کېږي، ئىكە الله تعالى فرمایلی دي: **«وَذَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَطْلَنَ أَنْ تَبِعَهُ أَبَدًا وَمَا أَظْلَنَ السَّاعَةَ فَأَنَّمَّا وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأُحِدَّنَ حَيْرًا مِنْهَا مُنْقَبَلًا قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يَحَاوِرُهُ أَكَفَرْتُ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجَالًا لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرُكُ بِرَبِّي أَحَدًا»** [الكهف: ۳۵ - ۳۸] ژیاره: یا هغه خپل باغ ته ننوت او د خپل نفس په حق کې تیری کونکۍ شو، ويې ويل (زه دا نه ګنم چې دغه شتمني او باغ به یو وخت فنا شي او زما باور نشهه چې د قیامت ساعت به راشي یيا هم که کله د خپل رب حضور ته زما ورگرځدل شول، نو هرو مرو به له دې نه هم زيات شاندار خای ومومم، د هغه ګاونډي په خبرو اترو کې هغه ته وویل: آيا ته په هغه ذات کافر کېږي چې هغه ته له خاورې او یيا له نطفې خخه پیدا کړي او ته یې یو بشپړ سېږي جوړ کړي؟ پاتې شوم زه، نو زما رب خو هماغه الله ﷺ دی او زه له خپل رب سره هېڅوک نه شريکوم.

٤. د اعراض او مخ اپولو کفر: له دې خخه مراد دا دې چې له دين خخه مخ واپوري، يعني نه نبوي لارښونې اوري، نه په زړه که خه التفات ورته کوي او نه ځان ورباندي پوهوي، ځکه الله تعالى فرمایلي دي: **﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا مُغْرِضُونَ﴾** (الأحقاف: ٣) ژیاوه: خو دغه کافران له هغه حقیقت خخه مخ اپونکي دي چې دوي ته د هغه اخطار ورکړ شوی دي.

٥. د نفاق کفر: له نفاق خخه دلته مراد نفاق په عقیده کې دي. په دې چول چې په ظاهر کې خلکو ته ايمان بنکاره کوي او په باطن کې بې عقیده د کفر وي، ځکه الله تعالى فرمایلي دي: **﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطَبَعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ﴾** (المنافقون: ٣) ژیاوه: دا هر خه له دې امله دې چې دوي ايمان راوړي بيا کافر شول له دې امله د دوي پر زدونو مهر ولګول شو اوس دوي په هېڅ نه پوهېږي.

د نفاق چولونه

نفاق په دوه چوله دي

أ. عقیدوي نفاق: دې نفاق ته ستر کفر ويل کېږي او له اسلام خخه د وتلو لامل دي. دا نفاق په شپږ چوله دي: د رسول تکذیب، يا د ځینو هغو شيانو تکذیب چې رسول ﷺ راوري وي، له رسول ﷺ سره کينه کول، يا له هغو شيانو سره کينه کول چې رسول ﷺ راوري وي. د رسول ﷺ د دين په ضعيفه کېدلو باندي خوبني بنکاره کول، يا د رسول ﷺ له دين سره د مرستې بد ګمل.

ب. عملی نفاق: دې نفاق ته اصغر کفر هم ويل کېږي. په دې باندي انسان د اسلام له دين خخه نه وختي خو بيا هم لویه ګناه ده، چې ځینې بې نبی کريم ﷺ په دې حدیث کې ذکر کړي دي: **«أَرْبَعٌ مَّنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا حَالِصًا وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَحْلَةً مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَحْلَةً مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدَعَهَا إِذَا حَدَثَ كَذَبٌ وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرٌ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ»**^(۱) ژیاوه: خلور شيان دې چې که په چا کې دا ټول پيدا شول، نو سوچه منافق شو او که په چا کې له دې خلورو شيانو خخه یو پيدا شو، نو په هغه کې د نفاق له عادتونو خخه یو عادت پيدا شو، تر خو چې پري اېښي بې نه وي، کله چې

۱ - متفق عليه

خبرې کوي، نو دروغ وايي، كله چې تپون وکړي، بيا په هغې کې غدر کوي، كله چې وعده وکړي، نو وفا ورباندي نه کوي او كله چې شخوه کوي، نو کنڅل کوي.

فعاليت: زده کوونکي دې د اکبر کفر د ډولونو لپاره مثالونه بيان کړي.

د ستر کفر حکم

د دې کفر خاوند کافر بلل کېږي له اسلام خخه وتلي، د تل لپاره به په دوزخ کې وي او د قیامت په ورئ د هېڅ شفاعت کوونکي شفاعت د ده په حق کې نه قبلېږي.

۱. کفر تعريف کړئ.
۲. د کفر ډولونه کوم دي؟
۳. لوی کفر په خو ډوله دي؟
۴. نفاق په خو ډوله دي؟
۵. ايا عملی نفاق له اسلام خخه د وتلو لامل دي؟
۶. د ستر کفر حکم بيان کړئ.

نهم لوست

اصغر کفر

په مخکنی لوست کې مو د اکبر کفر په اړه معلومات تر لاسه کړل. په دې لوست کې به د اصغر کفر د تعريف، ډولونو او حکم په اړه معلومات تر لاسه کړو.

د اصغر کفر تعريف

دا هغه ګناهونه دی چې شارع د زجر او تهدید له امله ورته د کفر نسبت کړي دی، خود اکبر کفر (لوی کفر) حد ته نه دي رسپدلي او له اصل ايمان سره ضد او منافي نه دي، خوايمان ضعيفوي. که چېري د دې ګناهونو خاوند توبه ونه باسي، نو د الله تعالى په مشيت کې دی. که خوبنه يې شوه عذاب ورکوي، خود ابد لپاره په دوزخ کې نه پاتې کېږي او که خوبنه يې شوه عفوه ورته کوي.

د اصغر کفر ډولونه

د اصغر کفر (کوچني کفر) ډولونه ډپر زيات دی، خو په لنډ ډول ويلاي شو: هره هغه ګناه چې په شرعی نصوصو کې ورته د کفر نسبت شوي وي او د اکبر کفر (لوی کفر) او اکبر شرك حد ته نه وي، رسپدلي اصغر کفر (کوچني کفر) ورته ويل کېږي.

د اصغر کفر مثالونه

په يو حديث شريف کې رسول الله ﷺ فرمایلی دي: «سَبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ»^(۱) ژياړه: مسلمان ته کنخل کول فسق او وژل يې کفر دی. همدارنګه په يو بل حديث شريف کې، کله چېنبي کريم ﷺ په حجۃ الوداع کې خلکو ته نصیحت کولو، ويې فرمایل: «لَا تَرْحِمُوا بَعْدِي ۚ كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رَقَابَ بَعْضٍ»^(۲) ژياړه: له ما خخه وروسته تاسو مه کافر کېږئ، چې ئینې له تاسو خخه د ځينو نورو غاړي وهي. په يو بل حديث

۱ - صحيح مسلم - (۵۷ / ۱)

۲ - صحيح مسلم - (۵۸ / ۱)

شريف کې رسول الله ﷺ فرمایلی دی: «اَثْنَانٌ فِي النَّاسِ هُمَا يَهُمْ كُفُّرٌ الطَّغُونُ فِي النِّسَبِ وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْأَمْيَتِ»^(۱) ژیاره: په خلکو کې دوه عادتونه شته چې هغه کفر دی، یو نسب ته طعن (نسب بدلوں) او بل په مړي باندې په چیغو ژړا کول.

د دې چول کفر حکم

د دې چول کفر خاوند ته نه د کافر نسبت کېږي او نه له اسلام خخه وئې، خو شارع یوازې د زجر او تهدید په اساس ورته د کفر نسبت کړي دی.

فعالیت:

زده کوونکې دې په خپلو منځونو کې د اصغر کفر د تعريف او چولونو په اړه یو
له بل سره مباحثه وکړي.

۱. اصغر کفر تعريف کړئ.
۲. د اصغر کفر خو مثالونه ذکر کړئ.
۳. د اصغر کفر حکم بیان کړئ.

لسم لوست

بدعه

شیطان د انسان د گمراھی هخه کوي، فاسقان په بې دینى بې لارې کوي او دینداران په دين کې افراط او د دين له پولو خخه تېرىدو ته هخوي، په دې توگه چې په دين کې نوي لارې چارې راپیدا کړي. په دين ناپوهه خلک بيا هغه د دين برخه ګنې او د الله تعالى د اطاعت په موخه د الله تعالى په معصیت کې ډوب وي. که چېرې بیا دغه بدمعت په عقیده کې را منځته شي نو د ايمان له نواقصو خخه ګټل کېږي او د انسان ايمان له منځه وري. په دې لوست کې به بدمعت و پېښۍ او د هغه د نارواتوب دلایل به له قرآن او سنتو خخه زده کړئ.

د بدمعت تعريف

بدمعت د ژې له مخې نوي ایجادولو ته وايي او همدا راز نوي پيدا کړي شوي خیز ته هم ويل کېږي. په شرعی اصطلاح کې په دين کې نوي چارې ایجادول چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې اړتیا ورته وه او خه مانع هم شتون نه درلوهه، خو له دې سره شريعت امر نه وي ور باندي کړي. د داسې چارو ایجادولو ته بدمعت ويل کېږي.

د تعريف شرح

په تعريف کې درې مطلوبه بيان شوي دي:

1. بدمعت په دين کې نوي چارې ایجادول دي، چې قرآن او سنت د هغو غونښته نه وي کړي، نو بدمعت په دين کې رامنځته کېږي، په دنيوي چارو کې بدمعت نه وي. د ديني او دنيوي چارو تر منځ (په دې خای کې) توپير په دې سره کېږي، چې ديني چارې د اجر د طلب لپاره وي او دنيوي چارې خپل خپل اهداف لري.
2. دې نويوي چارو ته لکه چې اوس اړتیا ده، هغو ته به د رسول الله ﷺ په زمانه کې هم اړتیا وه او همدومره اړتیا بس ده چې دا نوي عمل يو ديني کار و ګټل شي، خکه ديني کار باید پلې شوي واي.

رسول الله ﷺ دين پوره را رسولی او تول يې په عمل کې پلې کړي دي، خو هغه چارې چې د دين خدمت پرې کېږي، د رسول الله ﷺ په زمانه کې اړتیا ورته نه وه او اوس يې ګټه بنګکاره ده. د داسې چارو ایجادول بدمعت نه دي، لکه د صرف او نحو د علومو زده کول، خکه د هغه مبارک په زمانه کې مسلمانان په قرآن او سنتو د صرف او نحو له کارولو پرته بنه پوهېدل، او اوس په عربو او عجمو کې هغه پخوانۍ سليقه پاتې نه ده، نو د قرآن او سنتو د پوهې پلې لپاره د ژې د علومو زده کړه اړينه ده.

همدا راز د مدرسو او پوهنتونونو جوړول او د دين د پیاوړتیا او پایښت لپاره پراخه دولتي تشکیلات رامینځ ته کول، منظم قوانین جوړول او محاکم ایجادول دا تول بدمعت نه دي، خکه دا د اوسنې زمانې اړتیا ده چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې په دومره پراخه کچه ورته اړتیا نه وه.

۳. د رسول الله ﷺ په زمانه کې به د دې نويو چارو د کارولو په مخ کې خنډ نه وو او که په هغه زمانه کې یې په مخ کې خنډ وو، کارول یې ممکن نه وو، نو بیا یې د گټې او اغېز د شتون په صورت کې کارول بدعت نه ګنل کېږي، خو په دې شرط چې د دین له کوم بل اصل او حکم سره په تکر کې نه وي. لکه له نوې تکنالوژۍ خڅه د دین په ساتلو او خپرولو کې کار اخیستل، په جهاد کې د نويو وسلو کارول او په دعوت کې له راديو، تلویزیون، انټرنیټ او د مطبعو له مشینونو خڅه کار اخیستل. د دې ټولو خیزونو کارول د رسول الله ﷺ په زمانه کې د هغوي د نشتوالي له کبله ممکن نه وو.

فعالیت

۱. زده کوونکي دې د ديني او دنيوي چارو لپاره په خپل وار مثالونه بيان کړي او په دين کې د نويو لارو د جوړولو ریښتني یا فرضي بېلګې دې وښي.
۲. د دين ټینګول، امنیت راوستل، د بنوونې او روزنې، روغتیا او عدالت په ډګرونو کې هڅې عادتونه دې، که عبادتونه؟ د دين د اقامت لپاره دولتي تشکیلات ولې بدعت نه ګنل کېږي، سره له دې چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې په دې پراخه کچه تشکیلات او ادارې نه وي؟ په دې هکله بحث وکړئ.

په عقیده کې بدعت

علمماوو په دې اتفاق کړي چې په عقیده کې بدعت حرام دی ځینې عقیدوي بدعتونه آن کفر ته رسپږي، چې د دين له شنکاره حکم خڅه پکي انکار راشي او ټولو ديني علمماوو هغه صريح کفر ګنلوي وي. لکه د مشرکانو دا قول چې قرآن حکایت ورڅه کوي: **﴿وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرّمٌ عَلَى أَرْوَاحِنَا﴾** [الأنعمان: ۱۳۹] او دوي وايي: خه چې د دې خارويو په ګېلدو کې دې، یوازي زمورو د نارينه وو لپاره دې او زمونبر پر سخو حرام کړي شوي دي.

د بدعت د نارواتوب دليلونه

ډېر نقلی او عقلی دليلونه د بدعت په نارواتوب دلالت کوي چې مونبر یې دلته له قرآن او سنتو خڅه په ځینو مهمو او صريح دلایلو بسنې کوو.

قرآن کريم: الله تعالى فرمادي: **﴿إِلَيْهِمْ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَأَنْتُمْ عَلَيْكُمْ نَعْتَيْ وَرَضِيَتُ لَكُمُ الْإِسْلَامُ دِيَنًا﴾** [المائدہ: ۳] ژیاوه: نن ورڅ مې ستاسو لپاره ستاسو دین کامل کړ، خپل نعمت مې پوره درکړ، او اسلام مې د دین په توګه درته غوره کړ.

څوک چې نوې چاري په دین کې ییدا کوي او هغه له دین خڅه ګنمي، دې د رسول الله ﷺ په لاس راول شوي دین پوره نه ګنمي. د ده عمل دا معنا لري چې د دین

خنبی برخی هغه مبارک نه دي پوره کري او هغه يې دپوره کيدو لپاره دي مبتدع ته پري ايسبې دي. نو دي د دي آيت په مدلول يا نه پوهيري او يا ورخخه انکار کوي، خکه الله تعالى دين پوره گنلى او دي په هغه کې نوري چاري را پيدا کوي.

حدیث: رسول الله ﷺ فرمایلی: «أوصيكم بتقوی اللہ والستماع والطاعة لولاة الامر، وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حَبْشِيًّا ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعْشُ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا ، فَعَلَيْكُمْ بِسُنْنَتِ وَسْنَةِ الْخَلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهَدِّدِينَ ، تَمَسَّكُوا بِهَا ، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ ، وَإِيَّاكُمْ وَمُخْدِثَاتِ الْأُمُورِ. فَإِنَّ كُلَّ مُخْدِثٍ بِدُعَةٍ ، وَكُلُّ بِدُعَةٍ صَلَالَةٌ»^(۱)

ژیاره: زه تاسو ته له الله تعالى خخه په تقوی او وېره او د چارواکو خبرو ته په غور نیولو او درناوی وصیت کوم، که خه هم هغه يو جبشي غلام وي خوک چې په تاسو کې ژوندی پاتې شي هرو مرو به زیات اختلاف وویني، نو په تاسو زما د سنتو او زما د راشدو خلفاوو (لارښودل شویو خای ناستو) د لارو پیروي لازمه ده دا طریقې کلکې ونیسې او په غابنونو يې کلکې کړئ، له نویو کارونو خخه خان وساتې، خکه هره نوی چاره بدعت ده او هر بدعت لار ور کې ده.

په یو بل حدیث کې عایشې رضی الله تعالى عنها له رسول الله ﷺ خخه روایت کړی چې هغه مبارک و فرمایل: «مَنْ أَحَدَثَ فِي أُمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ»^(۲) چا چې زموږ په دي کار (دين) کې نوي خه را پیدا کړل، نو هغه رد دي.

۱. بدعت تعريف کړئ؟
۲. د بدعت له تعريف خخه خو مطلوبونه په ډاګه کېږي؟
۳. په عقیده کې بدعت خه ته وايي؟
۴. د قرآن او سنتو له مخې د بدعت د نارواتوب دليلونه بيان کړئ.

زده کوونکي دي د بدعت په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کربنو کمه نه وي.

۱- رواه احمد و أبو داود.

۲- متفق عليه

یوولسم لوست

د صحابه کرامو مقام

۱. د صحابه وو تعریف

صحابه او اصحاب د صحابي جمع ده او ملگري ته ويل کيري.
په اصطلاح کې صحابي هر هغه چاته ويل کيري چې پغمبر ﷺ يې ليدلى وي، په هغه يې ايمان راپوري وي او د ايمان په حالت کې وفات شوي وي.

۲. د صحابه کرامو بهتری او غوره والي

الله تعالى د قرآن په گھو آياتو کې د صحابه کرامو فضیلت، مقام او منزلت ستایلی چې مور د بیلکې په توګه لاندې آيتونه لولو:

أ. الله تعالى له صحابه وو خخه خوبن او راضي وو او صحابه له الله ﷺ خخه
الله تعالى فرمایي: **﴿وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأُنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعْدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾**. [التوبة
[۱۰۰]

ژیاړه: هغه مهاجرين او انصار چې هغوي تر ټولو دمخه د ايمان بلني ته په ليک ويلو کې وړاندې شول، دغه راز هغه کسان چې وروسته له نیکي او رسښتنيولی سره په هغه پسپي راغل، الله ﷺ له هغونه خوبن او هغوي له الله ﷺ نه خوبن شول الله ﷺ د هغولپاره داسې باغونه تيار کړي دي چې تر هغو لاندې به ويالي بهېږي او هغوي به پکې د تل لپاره او سپېږي. همدا ډیر لوړ بریاليتوب دي.

ب. په غوره خويونو د صحابه وو توصیفوں

الله پاک فرمایي: **﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحْمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَعًا سُجَّدًا يَسْتَغْوِنُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرَضُوا إِنَّ سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَئِرِ السُّجُودِ﴾** [الفتح: ۲۹]

ژیاړه: محمد ﷺ د الله رسول دي او کوم کسان چې له هغه سره ملگري دي هغوي پر کافرانو سخت او په خپلو منځو کې خواخوردي دي. ته چې کله هغوي ګورې په رکوع او سجده او د الله ﷺ د فضل او د هغه د رضا په طلب کې يې بوخت مومنې، د سجدو نښې نښاني د هغو پر تنديو موجودې دي چې په هغوسره پېژندل کېږي.

ج. د امت اجماع

د پورتنيو قرآنی آيتونو او د زیاتو نبوی احاديثو پر بنسټ چې د صحابه وو په لور شان دلات کوي، ټول اسلامي امت د صحابه کرامو پر عدالت او تقوا اجماع کړي دي او ویلي يې دي: (الصحابة كلهم عدول). صحابه کرام ټول په حق او انصاف ولار او د تقوا خښستان

دي. د هغوي تر منځ پښې شوې مشاجري او اختلافونه اجتهادي وو او هیڅ يو لوري ته پړه او ملامتيا نه شي راجع کیدا. که کومه ګناه ترې شوې هم وي، توبه یې ايسټلي او الله پاک ورته بښه کړي ده. الله تعالى فرمایي: **﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارَ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادُوا يَرِيدُونَ فَلُوْبٌ فَيُقِنَّ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُمْ رَءُوفُ رَحِيمٌ﴾** [التوبه: ۱۱۷]

ژیاره: الله ﷺ، پېغمبر او هغۇ مهاجرینو او انصارو ته بښه وکړه چې هغوي په ډیر تنگ وخت کې د پېغمبر ملګرتیا وکړه. که خه هم چې له هغۇ خخه د خینو زړونه کوروالی ته نیژدې شوی وو (خو کله چې هغوى د دې انحراف پیروي ونه کړه. بلکې د پېغمبر ملګرتیا یې وکړه) نو الله ﷺ هغوي معاف کړل. پېشکه چې الله ﷺ پر دوی مهریان او رحم کوونکي دي.

۳. د صحابه وو سپیختلیا

صحابه کرام هغه سپیختلی خلک دی چې الله ﷺ له هغوى تولو خخه د خپلې خوبنی خرګندونه داسې کوي: **﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَيِّنُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾** [الفتح: ۱۸]

ژیاره: الله ﷺ له مؤمنانو خخه راضي شو کله چې هغوى تر وني لاندې له تاسره یعت کاوه. صحابه کرام د ډېر لور مقام خښستان دی. صحابه کرام هغه خلک دی چې الله پاک د خپل پېغمبر او تر قیامته پورې د عام امت تر منځ د وساطت او ارتباط لپاره غوره کړي دی. چې له دوی پرته نه خود قرآن فهم امت ته رسیدلای شو او نه د پېغمبر ﷺ تعليمات او لارښوونې!

له همدي کبله د صحابه کرامو پرعدالت، صدق او تقوا باندې ايمان لرل د عقیدې برخه گرځدلې ده.

فعالیت

که صحابه کرام - خدای ﷺ مه کړه - مور بې اعتباره و ګنو، نو قرآن او سنت خو مور ته هغوي را رسولي، د دې دواړو به بیا خه حال وي؟ او د اسلام به بیا خه حال وي؟

۴. له صحابه وو سره مينه

پېغمبر ﷺ په خپلو ویناواو کې مسلمانانو ته لارښوونه کړې ده چې د صحابه وو سره مينه وساتي، او هغوي سره له دېښمني خخه خانونه وژغوري، خکه چې د صحابه کرامو ډله د ځمکې پر منځ تر تولو غوره ډله ده، او د هغوي سره مينه ساتل د پوره ايمان نښه ده. له

هغوي سره مينه، محبت او د هغوي قدر او احترام د پېغمبر ﷺ او پر هغه د نازل شوي
شريعت سره مينه، محبت او د هغنو قدر او احترام دي!

حکه نو پېغمبر ﷺ عام امت ته په خطاب کې د هغوي پام او توجه د صحابه کرامو لور ته
را اړولي ده. پېغمبر ﷺ فرمایلي دي: «**لَا تَسْبُوا أَصْحَابِيْ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنْفَقَ أَحَدُكُمْ مِثْلَ أَخِدِ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَةَ**»^(۱).

ژیاوه: زما صحابه مه کنځي. زما دي په هغه ذات قسم وي چې زما روح د هغه په واک
کې دي چې که چېږي ستاسي خڅه یوکس د احد د غره په اندازه سره زر خيرات کړي
نو د هغوي یو موتي خيرات ته نه رسپري، او نه یې نيم موتي خيرات ته رسپري. په بل
حدیث شریف کې پېغمبر ﷺ فرمایلي دي: «اللهُ اللَّهُ فِي أَصْحَابِيْ اللَّهُ اللَّهُ فِي أَصْحَابِيْ لَا تَتَخَلُّوْهُمْ
غَرَضًا بَعْدِي فَمَنْ أَخْبَهُمْ فِيْخِيْ أَخْبَهُمْ وَمَنْ أَبْعَضَهُمْ فِيْبُعْضِيْ أَبْعَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ
آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهُ وَمَنْ آذَى اللَّهُ يُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ»^(۲).

ژیاوه: زما د صحابه وو په اړه له الله ﷺ ووبرېړئ، له الله ﷺ ووبرېړئ، هغوي د خپلو
ناوره ویناوو نښه مه ګرځوئ، که خوک له هغوي سره مينه محبت لري نو زما د مينې او
محبت له کبله یې ورسه لري او که خوک له هغوي سره کرکه، نفرت او دېښمني لري
نو له ماسره د کرکې، نفرت او دېښمني له کبله یې ورسه لري. او که خوک هغوي ته
ضرر او تکلیف رسوی، نو یقیناً چې الله پاک ته تکلیف او ضرر رسوی، او خوک چې ماته
تکلیف او ضرر رسوی، نو یقیناً چې الله پاک ته تکلیف او ضرر رسوی. (له خانه یې خپه
کوي) او خوک چې الله پاک ته تکلیف او ضرر رسوی (خپه کوي یې) نو نژدي ده
چې الله پاک به یې را ونيسي.

فالیت

په پورتنی حدیث کې پېغمبر ﷺ خو مهم ټکي ذکر کړي دي، د هغو په هکله یو یو په
نوبت خبرې اترې وکړئ:

۱. د صحابه کرامو په باره کې له الله ﷺ خڅه ووبرېړئ.
۲. صحابه کرام د خپلو ناوره ویناوو نښه مه ګرځوئ.
۳. له اصحاب کرامو سره مينه کول په حقیقت کې د الله ﷺ د رسول سره مينه ۵۵.
۴. له صحابه وو سره دېښمني په حقیقت کې له پېغمبر ﷺ سره دېښمني ۵۵.

۱- سنن أبي داود

۲- الترمذی

۵. د صحابه وو سره بغض ساتل مناقفت دی

لکه خرنگه چې له صحابه وو سره مینه د ايمان نښه ده، همدا شان له صحابه وو سره بغض ساتل مناقفت او سرکشي ده. امام طحاوي لیکلې دي: (وَيُغْضِبُهُمْ كُفَّارٌ وَنَفَاقٌ وَطُغْيَانٌ). له صحابه وو سره بغض ياكفر دی، يا نفاق، يا سرکشي او بغافت دی.

دا په دې معنا چې که چيرې له صحابه وو سره بغض د دين او يا بې خايه غوسې له امله وو، نو بيا دا لوی کفر دی چې مسلمان پري کافر کيوري. که چيرې د صحابه وو بد ګنډ او ورسره کينه ساتل د دنيايو امورو په خاطر وي نو دا کار بيا فسق دی.

له صحابه وو سره بغض څکه نفاق دی چې پېغمبر ﷺ فرمایلي: «الْأَنْصَارُ لَا يُجْهَنُمُ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضُهُمُ إِلَّا مُنَافِقٌ»^(۱). ژیاره: له انصارو سره مینه او محبت نه کوي مګر مؤمن او له دوی سره بغض او کينه نه کوي مګر منافق.

بل دا چې صحابه ددين ساتونکي، ددين روزونکي، د کفر په مقابل کې جهاد کوونکي وو بغض ساتل څکه مناقفت دی چې دا کار د هغه وخت د منافقينو خصلت او عادت وو چې صحابه به بې بد ګنډ.

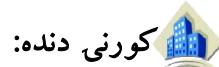

۱. اصحاب تعريف کړئ.

۲. د اصحابو د غوره والي په اړه دوه نقلې دلايل ذکر کړئ.

۳. له صحابه وو سره مینه کول خه حکم لري؟

۴. له صحابه وو سره بغض او کينه کول خه حکم لري؟

زده ګوونکي دې د صحابه وو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کربنبو کمه نه وي.

د حدیثو
برخه

دولسم لوست

د صحیح او حسن حدیثونو پېژندل

احادیث د روایت له مخې چېر چولونه او مختلفې مرتبې لري چې د هغې له جملې خخه يو صحیح ، بل حسن حدیثونه دی نو اړینه ده چې د صحیح او حسن حدیثونو تعریف، او توپیر و پېژنو.

۱- صحیح حدیث د صحیح حدیث تعریف

په عربی لغت کې صحیح د مریض ضد ته وايي.

او د محدثینو په اصطلاح کې صحیح حدیث: هغه حدیث دی چې راویان یي عادلان، د کره ضبط او حافظې خاوندان، سند یې متصل، او د هر چوں علت، او شذوذ خخه خالي وي.
د تعریف شرحه

د صحیح حدیث په اصطلاحی تعریف کې د پنځو شرطونو یادونه شوې چې وضاحت بې په لاندې چوں دی:

۱- د راویانو عدالت: دا په دی معنا چې د حدیث ټول راویان به مسلمانان او عاقلان، بالغان وي، او د هر قسم فسق، او د مروت خلاف کارونو او خصلتونو خخه به پاک وي.

۲- راویان به یې ضابطین او متقنین وي: معنا دا چې راویان به یې د داسې حافظې خاوندان وي چې احادیث به یې داسې کړه یاد وي چې کله یې د لوستلو اړتیا پیدا شې بې له کوم زیادت یانقصان خخه یې وړاندې کړای شي.

۳- د سند اتصال: هغه داسې چې ددې حدیث هر راوي به حدیث د مخکینی راوي خخه اورېدلی وي ، یا به یې په هغه لوستلی وي، اویا به له مخکینی راوي خخه د روایت کولو اجازه ولري.

۴- د علت خخه پاكوالی: هغه داسې چې په حدیث کې به کوم داسې پت عیب او علت نه وي^(۱) چې د حدیث صحت تر سوال لاندې راولي.

۱- په سند کې د علت خخه د پاكوالی نه مراد دا دی چې په سند کې کومه داسې پته انقطاع نه وي موجوده چې په ظاهر کې ورخخه سند پاک بنکاري، خکه که چېږي په سند کې انقطاع موجوده وي نو یا داسې حدیث ته منقطع ويل کېږي نه صحیح حدیث. ددې مثال امام

۵. له شاذ والي خخه پاكوالى: يعني حديث به شاذ نه وي. شاذ هغه حديث ته وايي چې مقبول راوي د خېلې مرتبې خخه د لوري مرتبې د راوي پرخلاف روایت کړي وي.

د صحيح حديث مثال

«قال الإمام البخاري: حدثنا سليمان بن حرب قال حدثنا شعبة عن قتادة عن أنس -رضي الله عنه- عن النبي -صلى الله عليه وسلم- قال: ثالث من كُنْ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوةَ الْإِيمَانِ مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَمَنْ أَحَبَ عَبْدًا لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ...»

ژباره: امام بخاری رحمه الله تعالى وايي چې مونږ ته حديث بیان کړي دی سليمان بن حرب، هغه وايي چې مونږ ته حديث بیان کړي شعبه، شعبه له قتادة، او قتادة له انس بن مالک عليه السلام خخه روایت کوي انس عليه السلام وايي چې پېغمبر صلوات الله عليه وسلم فرمایلی دي: (درې خويونه داسي دی چې په چاکې وي د ايمان په خوند به پوهه شي: چاته چې الله جل جلاله او د هغه رسول صلوات الله عليه وسلم تر هر چا دېر محبوب وي، بل هغه خوک چې د یو شخص سره د الله جل جلاله د رضامندی لپاره مينه کوي، او بل هغه خوک چې کفر ته اوږيدل ورته دومره بد بشکاري پس له هغې چې الله جل جلاله ورته د کفر خخه خلاصي ورکړ، لکه خرنګه چې په اوړکې واچول شي).

دا حديث ئکه صحيح دی چې راویانو ټول عادلان، دکره حافظي خاوندان، سند يې متصل، او هیڅ ډول علت او شذوذ په کې نشه.

فالیت

زده کوونکي دې د پورتنې حديث د راویانو نومونه واخلي.

۲- حسن حديث

د حسن حديث تعريف

په عربي لغت کې حسن د قبیح ضد ته وايي.

ابن صلاح په لاندې حديث کې داسې شرحه کوي: عن عبد الرزاق عن سفيان الثوري عن أبي إسحاق عن زيد بن يثيع عن حذيفة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : (إن وليتهموا أبا بكر ففقي أمن ..).

که چېږي یو محدث د دې حديث د سند ظاهر ته نظر وکړي، نورته متصل بشکاري حامل دا چې په دې سند کې دوه خایه انقطع موجوده ده: لومړۍ دا چې خپله امام عبدالرزاق دا حديث له امام ثوري خخه نه دی اورېدلې، بلکه ده دا حديث د النعمان بن ابی شيبة الجندي خخه اورېدلې دی. دوهم دا چې امام ثوري هم دا حديث د ابو اسحاق خخه په خپله نه دی اورېدلې، بلکه ده دا حديث له امام شريک خخه اورېدلې او یا امام شريک له امام ابواسحاق خخه اورېدلې دی، نوې سند کې پېنه انقطاع پرته ده. (ابن الصلاح - ۳۳ / مقدمة

۱ - صحيح البخاري

او د محدثينو په اصطلاح کې حسن: هغه حدیث ته ويل کېږي چې راویان یې عادلان، مګر د کره ضبط او حافظې خاوندان نه وي، سند یې متصل د هر چول علت او شذوذ خخه پاک وي.

د حسن حدیث شرطونه

د حسن حدیث له تعريف خخه خلور شرطونه معلومېږي

۱- د راویانو عدالت.

۲- د سند اتصال.

۳- د شاذ والي خخه پاکوالۍ.

۴- د علت خخه پاکوالۍ.

د صحیح او حسن حدیثونو ترمنځ توپیر

که چېړې د صحیح، او حسن حدیثونو تعريف او شرطونو ته خير شونو کوم توپېرنه لري، یوازې د حسن حدیث توپیر له صحیح سره په دې کې دی چې دحسن حدیث په راویانو کې یوکس د کره او قوي حافظې خاوند نه وي.

د حسن حدیث مثال

قال الامام احمد: «**حَدَّنَا عَبْدُ الرَّزَاقُ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ:(وَيَنْهَا لِلَّذِي يُجَدِّثُ الْقَوْمَ ثُمَّ يَكْذِبُ لِيُضْحِكَهُمْ وَيَنْهَا لَهُ وَوَيَنْهَا لَهُ».^(۱)**

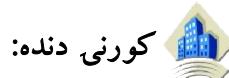
ژیاره: (امام احمد رحمة الله تعالى وايې چې مونږ ته امام عبدالرزاق حدیث بیان کړي، عبدالرزاق وايې چې مونږ ته عمر حدیث بیان کړي، هغه له بهز بن حکیم خخه روایت کوي، هغه له خپل پلار حکیم چې بیا ېې له نیکه خخه روایت کوي د بهز نیکه وايې چې ما له پېغمبر ﷺ خخه اوريديلي چې ويل ېې: هلاکت دې وي هغه شخص ته چې خلکو سره کله خبرې کوي، نو ددې لپاره ورته دروغ وايې چې هغوی وختندي، هلاک دې شي، او هلاک دې شي داسې شخص).

د دې حدیث سند متصل، د شاذ والي او علت خخه خالي دی، راویان یې عادلان دی، مگر یوازې د بهز بن حکیم راوی په ضبط او حافظه کې کمزوری وه، له دې امله دا حدیث حسن حدیث بلل کېږي.

د صحیح او حسن حدیثونو حکم
صحیح ، او حسن حدیثونه دواړه شرعی دلایل دی او عمل پرې واجب دی.

- ۱- صحیح حدیث تعریف کړئ.
- ۲- د صحیح حدیث شرطونه خو دی؟
- ۳- د صحیح او حسن حدیثونو ترمنځ څه توپیر دی واضح یې کړئ؟
- ۴- د صحیح او حسن حدیثونو حکمونه ووایاست.

د صحیح او حسن حدیثونو تعریفونه په یادو زده کړئ.

ضعیف حدیث

د اسلام د دین له خانگر تیاوو خخه یوه دا د چې هر حکم یې پرسند ولاړ دی، هیڅ داسې وینا او عمل پکې نشته چې پر دلیل ولاړ نه وي، که چیرې په کومه وینا کې چې پیغمبره یې نسبت کېږي د کمزوری نښه لیدل کېږي او په روایت کې یې ستونزه وي، د دین علماءو داسې روایات په ګوته کېږي دي، تر خو پري خوک د صحت حکم ونکړي.

حدیث ته د کمزوری نسبت له دې کبله کېږي چې د روایت په سلسله کې یې قوت نه وي، او څینې داسې لاملونه یې ترڅنګ شتون لري چې پیغمبره یې په نسبت کولو کې خنډ واقع کېږي.

د کمزوری حدیث تعريف: هغه حدیث ته ویل کېږي چې په هغه کې د صحیح او حسن شرطونه نه وي^(۱).

د تعريف شرحه: له کمزوری حدیث خخه مراد هغه حدیث دی چې په سند کې یې انقطاع وي او یا داسې راوی پکې وي چې د اعتماد ور نه وي، د بېلګې په توګه لکه په دیانت او ریښتونولی باندې یې اعتراض وي اویا حافظه یې کمزورې وي، لدې امله هغه وینا او کرنه چې نسبت یې پیغمبره کېږي، د روایت په لړ کې یې ستونزې وي هغه ته کمزوری حدیث ویل کېږي.

د کمزوری حدیث مثال: (حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ رُشَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ذَاوِدُ بْنُ رُشَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اَخْتَرُسُوا مِنَ النَّاسِ بِسُوءِ الظَّنِّ»)^(۲).

ژیاره: په بد ګمانی سره له خلکو خخه خان ورځورئ.

۱- هغه شرطونه: د سند اتصال، د راویانو عدالت، د هغوي حافظه، د علت او شذوذ خخه پاکوالی.

۲- د طبراني المجمع الأوسط ۱۸۹/۱، په روایت کې ټه معاویه بن یحیی دی هغه ضعیف دی. ابن حجر.

د ضعیف حدیث حکم

د کمزوری حدیث روایت او پرې عمل هغه مهال روا دی چې کمزوری یې ډیره زیاته نه وي، په فضایلو (ترغیب، او ترهیب) پورې اړه ولري، د اسلام عام اصل یې تایید کوي او له هغه سره هیڅ چول ټکر ونلري.

د ضعیف حدیث ګته

په فضایلو کې ضعیف حدیث چې ډېر ضعف ونلري، د ډېر دی چې عمل پرې وشي، او همدا راز د ډې حدیث په غوبښنه په عمل کولو سره د ثواب اميد هم کیدا شي، که چیرې د دین له اصولو سره ټکر ونلري.

- ۱ - ضعیف حدیث تعریف کړئ.
- ۲ - په کومو شرطونو د ضعیف حدیث روایت صحیح دی؟
- ۳ - ضعیف حدیث خه ګته لري؟ بیان یې کړئ.

خوارلسم لوست

موضوع حديث

د پېغمبر وينا وچي ده او په اسلام کې دويم مأخذ دی، لدې کبله د پېغمبر ﷺ په احاديثو کې علماوو پوره زيار ايستلى او دقت يې کړي دی، هغه صحيح احاديث چې له پېغمبر خخه يې روایت شوي دی، له جوړو شوو خبرو خخه لري کړي او پدې اړه د دين علماء بریالي شوي دي چې په دلايلو سره يې موضوعي احاديث د صحيحو احاديثو له لري نه لري کړي.

د موضوع حديث تعريف: هغه له خانه جوړ شوي حديث ته ويل کېږي چې پرته له کوم اساسه يې پېغمبر ﷺ ته نسبت شوي وي.

د تعريف شرحه

له پورتني تعريف خخه دا خرګنده شوه چې موضوع حديث هغو خبرو او کړنوته ويل کېږي چې خينو خلکو پرته له کوم سنده په پېغمبر پوري تړلي وي او هغه ته يې نسبت کړي وي، د تاريخ په اوږدو کې خينې داسې دروغجن خلک وو، چې په رسول الله ﷺ پوري يې دروغ تړلي، خينو د خپل تعصبي نظر پیاوړي کولو، خينو د دینداري په نیت د خينو اعمالو د فضایلو په بیان کې او خينو نورو د فساد او دبمنۍ لپاره دا کار سرته رسولی دي.

د موضوع حديث حکم

د موضوع حديث روایت او ورباندې عمل کول ناروا دي، ئکه چې د دې حديث بیانول په خپله ويونکي ته تاوان رسوی او هغه داسې چې کله خوک یو موضوع حديث بیانوي، هغه ته دروغجن وېل کېږي، لکه: خرنګه چې په حديث شریف کې راغلي دي: «مَنْ حَدَّثَ عَنِي بِحَدِيثٍ وَهُوَ بَرَى إِنَّهُ كَذَبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ». ^(۱)

ژیاړه: خوک چې زما (پېغمبر) لخوا خلکو ته وينا کوي او هغه پوهېږي چې دا وينا دروغ ده (د پېغمبر حديث نه دي) دا کس په خپله یو له دروغ ويونکو خخه دي.

۱ - المعجم الكبير.

خو د موضوع حديث د پېژندلو او د خلکو د پوهاوي لپاره که چېري اړتیا لیدل کېږي
بیانول ېې جواز لري، ترڅو خلک پدې پوه شي چې دغه وینا حديث نه، بلکې له ئانه
جوره شوې وینا ده.

د موضوع حديث پېژندنه

موضوعي حديث په لاندي توګه معلومېږي

۱ - کله چې وضعه کوونکۍ ېې په خپله اعتراف وکړي چې دا حديث ده جوړ
کړي دی.

ب - داسې معنا ولري چې د وقوع امکان ېې لري برېښني، لکه د دوو متضادو شيانو
يوځای کېدل.

ج - له هغه مسایلو سره مخالف واقع کېدل چې په دين کې خورا مهم ګفل کېږي، لکه
د اسلام له یو رکن خخه انکار کول.

د وضعه شوي حديث مثال

- "الْفَقْرُ فَخْرٌ وَبِهِ أَفْتَخِرُ" ^(۱).

ژیاړه: فقر زما وياړ دی، زه پرې وياړم.

د وضعې اسباب

له ئانه حديث جورول او بیا ېې پېغمبر ﷺ ته نسبت کول، یو شمېر لاملونه لري چې په
لاندي توګه بیانېږي.

۱ - څینې داسې خلک وو چې له ئانه ېې عجیبه قیصې جورولې، بیا به ېې نسبت
پېغمبر ﷺ ته کاوه او خلکو ته به ېې په مجالسو کې اورولې ترڅو له دې لارې په خلکو
کې شهرت پیدا کړي او د قدر وړ وګړئي.

۲ - د دین دېښمانو هم زیار ایسته چې له دې لارې په اسلام باندې طعن وارد کړي او
خپلو شومو اهدافو ته د رسپدو په خاطر ېې له ئانه حديث جورول او بیا ېې پېغمبر ﷺ ته
نسبت کاوه.

۳ - څینې داسې خلک وو چې د دې لپاره چې د وخت واکمنانو ته ئان نېړدې کړي د
هغوي د خوشحالېدو لپاره ېې خبرې جورولې او بیا به ېې د حديث سرليک ورکاوه.

۱ - ابن حجر واېي: دا موضوعي حديث دی هیڅ اساس نه لري، همداراز امام صنعتاني واېي: په دروغو جوړ شوې دی.

٤- خینې ډلو د خپلې تگ لارې د تایید لپاره، احادیث جوړ کړل ترڅو وښی چې د دوى تگ لاره په حقه ده او د اسلام له نظره ستونزه نه لري.

٥- خینو په نفلي عباداتو کې د افراط کولو په نیت او د بې خایه دینداری له کبله د اعمالو په فضایلو کې حدیثونه جوړول.

د موضوع او ضعیف تر منځ توپیر

موضوعي حديث هغه بې بنسته خبر دی چې په دروغو بې نسبت پېغمبر ﷺ ته شوي وي په دين کې هیڅ حیثیت نلري آن تر دې چې وبل بې هم ګناه لري، که چېږي د پوهاوی لپاره نه وي.

او ضعیف حديث د خه لاملونو له کبله کمزوری ګټل کېږي اوکه چېږي د دين له اصولو سره تکر ونلري، د دې وردی چې په فضایلو کې پرې عمل وشي او همدا راز په نورو روایاتو سره د کمزوری له مرحلې څخه هم وتلای شي.

۱- موضوع حديث خه ته وايي؟ بيان بې کړئ.

۲- په کومو لارو موضوعي حديث پېژندل کېږي؟

۳- د موضوع حديث حکم ووايast.

۴- آيا کمزوری حديث له موضوعي حديث سره توپير لري؟ واضح بې کړئ.

پنځلسه لوست

د احادیثو مشهور کتابونه

د احادیثو د کتابونو ډولونه

د احادیثو کتابونه د ترتیب په اعتبار سره په دوه ډوله دي: پر بابونو مشتمل کتابونه او مسانيد.

۱- پر بابونو مشتمل کتابونه

دا هغه کتابونه دي چې د پېغمبر ﷺ احادیث په کې د بابونو او کتابونه په شکل کې راټول او په بیلا بیلو طريقو لیکل شوي دي:

ا- خینې ېې داسې دي چې په علم او دین پوري اړوند ټول بابونه پکې څای پر څای شوي دي، لکه: د تعلیم او تعلم برخه، د عقایدو برخه، فقهی احکام، زهد او تقوی، آداب او اخلاق، تفسیر، تاریخ او نبوی سیرت، پېښیدونکې فتنې، د صحابه وو مناقب، دغه ډول کتابونو ته جوامع ویل کېږي، لکه: د امام بخاري جامع، د امام مسلم جامع او د امام ترمذی جامع.

ب - خینې ېې داسې دي چې یوازې د فقهی کتابونو په ترتیب لیکل شوي او یوازې هغه احادیث په کې راټول شوي دي چې په فقهی مسایلو پوري اړه لري. دي ډول کتابونو ته سنن وايي، لکه: سنن ابی داود، سنن نسائي، سنن ابن ماجه، سنن دارمي، او داسې نور.

ج - هغه کتابونه چې په یوه خانګري موضوع پوري اړونده احادیث پکې راټول شوي وي، لکه: یوازې د عقایدو په برخه کې، یا د اخلاقو او آدابو په برخه کې. له دي جملې څخه (كتاب السنۃ) د امام احمد بن حنبل - رحمه الله - کتاب چې په عقیدې کې ېې لیکلی او (الادب المفرد) د امام بخاري کتاب چې په آدابو کې ېې لیکلې دی د یادونې وړ دي.

۲- مسانيد

مسانيد د مسنند جمع ده او مسنند هغه کتاب ته ویل کېږي چې د هر صحابي روایات په کې بېل بېل ذکرشوی وي.

مسانيد په دوه ډوله دي.

ا- یو هغه ډول مسنندونه دي چې د مسنند لیکونکي د حدیث شروع له صحابي څخه کوي او د هر یو صحابي روایات د نورو صحابه وو د روایاتو څخه جدا ذکر کوي، لکه: د امام احمد بن حنبل مسنند او د ابو داود طیالسی مسنند.

ب - بل هغه چو مسنونه دی چې د سند د لومړۍ برخې خخه شروع کوي. يعني د مسنونه مؤلف حديث د خپل شیخ، يا استاد خخه پیل کوي او یوازې هغه حدیثونه ذکر کوي چې د خپل استادانو او یا شیوخو خخه یې اوریدلی وي، لکه: د امام طبراني المعجم الكبير، المعجم الاوسط او المعجم الصغير.

د څینو مشهورو صحیحو کتابونو پېژندنه او ځانګړ تیاوې

۱- صحیح البخاري

دا د محمد بن اسماعيل البخاري (المتوفى: ۲۵۶ھـ) کتاب دی چې په (الجامع الصحيح) شهرت لري.

له قرآن کريم خخه وروسته تر ټولو معتبر او صحیح کتاب دی، دا لومړنی کتاب دی چې یوازې پکې د رسول الله ﷺ متصل السنده احادیث راجمع کړای شوي دي.
د احادیثو شمېره یې له تکرار سره (۷۳۹۷) او له تکرار خخه پرته (۲۷۶۱) ده.

صحیح البخاري خورا زیاتې شرحې لري، چې مشهورې شرحې یې فتح الباري د امام ابن حجر عسقلاني او عمدة القاری د بدر الدين عیني دي.

۲- صحیح مسلم

د دې کتاب لیکوال ابوالحسین مسلم بن حجاج نیشاپوري قشیري (المتوفى: ۲۶۱ھـ) دی چې د امام بخاري له تکره شاګردانو خخه هم وو.

صحیح مسلم د امام بخاري له کتاب خخه وروسته دویم کره کتاب دی.
د احادیثو شمېره یې له تکرار سره (۷۷۴۸) او یې له تکراره (۳۰۳۳) ده.

صحیح مسلم هم زیاتې شرحې لري، لکه: الاكمال د قاضي عياض رحمة الله عليه، المفهم د امام فرطبي -رحمه الله تعالى- او مشهوره یې المنهاج د امام نووي -رحمه الله عليه- شرحه ده.

۳- سنن ابی داود

مؤلف یې سليمان بن اشعث سجستانی (المتوفى: ۲۷۵ھـ) دی.

د دې کتاب مؤلف احادیث د پنځو لکو حدیثونو له جملې خخه رايل کړي دي. امام ابو داود -رحمه الله- د خپل کتاب په اړه داسې وايي: (ما په دې کتاب کې یوازې صحیح احادیث یا هغه چې صحیحو احادیثو ته ورته والي لري ذکر کړي دي. که چېږي په کوم

خای کې کومه کمزوري ليدل کيري هغه مې په گوته کړي ده. د کومو احاديثو په باره کې که چوپ پاتې شوي يم هغه هم د عمل ورد دي.)

په دې کتاب کې زياتره هغه احاديث راول شوي چې په فرعی او فقهی مسایلو پورې تپاو لري. قول پکې (٥٢٧٤) حدیثونه راپول شوي دي. دا کتاب هم ډیرې شرحي او حاشیې لري چې مشهوره يې معالم السنن د امام خطابي (رحمه الله تعالى) شرحه ده.

٤- جامع الترمذی

ددې کتاب ليکوال امام ابو عيسى محمد بن عيسى بن سوره الترمذی (المتوفى: ٢٧٩ھ) دي.

مؤلف په خپل کتاب کې صحيح، حسن او خینې ضعيف احاديث ذکر کړي او د هر یو حدیث درجه يې بیان کړي ده، او د دې تر خنګ يې د صحابه وو، او تابعینو مذاهب هم بیان کړي دي. امام ترمذی - رحمه الله تعالى - د خپل کتاب په اړه وايسي: (کله مې چې دا کتاب ولیکه نو د حجاز، عراق او خراسان علمماوو ته مې وړاندې کړ چې ټولو خوبن کړ. د هر چا په کور کې چې دا کتاب پروت وي لکه چې پېغمبر ﷺ په خپله د ده په کور کې شته او خبرې کوي).

په جامع الترمذی کې قول (٣٩٥٦) حدیثونه دي. جامع الترمذی زياتې شرحي او حاشیې لري، لکه: عارضة الاحدوذي د امام ابن العربي - رحمه الله - شرحه، (تحفة الاحدوذي) د علامه مبارکپوري شرحه.

٥- سنننسائي

دا کتاب د امام ابو عبد الرحمن احمد بن شعيب النسائي (المتوفى: ٣٠٣ھ) لیکنه ده. زياتره احاديث يې صحيح دي، آن تر دې چې خينو علمماوو دا کتاب په سنن ابی داود او سنن ترمذی هم غوره بللي. قول په کې د تکراره سره (٥٧٦١) حدیثونه راغلي دي.

٦- سنن ابن ماجه

ليکونکي يې ابو عبدالله محمد بن یزید ابن ماجه قزویني (المتوفى: ٢٧٣) دي.

ددې کتاب مرتبه د ذکر شوو کتابونو په پرتله تیټه ده.

د احاديثو مجموعه يې (٤٣٤١) ده هغه احاديث چې یوازي ده ذکر کړي دي او نورو پنځو کتابونو نه دي ذکر کړي (١٣٣٩) حدیثونه دي.

٧- د امام مالک -رحمه الله تعالى- -موطاً (ت ١٧٩ هـ)

دا کتاب په خپله امام مالک بن انس (رحمه الله تعالى) چې د خلورو مشهورو امامانو خخه دوهم امام دی، لیکلی او خپلو شاگردانو، ته به یې په مسجد النبوی کې تدریس کاوو. لوی لوی امامان به د موطاً تدریس ته ناست وو. امام شافعی رحمه الله تعالى چې موطاً یې په یادو زده کړی وه وايې: (ماته د الله ﷺ له کتاب خخه وروسته له موطاً نه پرته بل کتاب ډېر صحیح نه بشکاری). البته دا خبره هغه وخت کړې وه چې د امام بخاری او امام مسلم صحیحین نه وو لیکل شوي. په موطاً کې د پېغمبر ﷺ په متصلو احادیثو برسيره، مرسل حدیثونه، د صحابه وو اوتابعنيو اقوال هم ذکرشوی. د موطاً ترتیب د فقهې کتابونو په خیر دی.

٨- د امام احمد (رحمه الله عليه) مسنند (٢٤١ هـ)

د دې مسنند مؤلف امام احمد بن حنبل شیباني دی چې د خلورو مشهورو امامانو خخه خلورم امام دی.

امام احمد -رحمه الله عليه- د خپل مسنند په هکله فرمایې: ما د دې مسنند احادیث د اوو لکو احادیثو^(١) له جملې خخه انتخاب کړي دي. که د کوم حدیث په اړه د مسلمانانو ترمنځ اختلاف پیدا شي، نو په دې مسنند کې دی د هغې حل ولنيوي، که چیرې یې د هغې حل په کې ونه موند، نو بیا دغه حدیث صحت نه لري. د امام احمد رحمه الله عليه په مسنند کې خه کم دېرش زره احادیث راجمع شوي دي.

- ١- د احادیثو کتابونه د ترتیب په بناء په خو ډوله دي؟
- ٢- جوامع کومو کتابونو ته ویل کپری؟ نومونه یې واخلئ.
- ٣- امام ابو داود د خپل کتاب په هکله خه وايې؟
- ٤- د امام ترمذی د کتاب په باره کې معلومات وړاندې کړئ.
- ٥- تر ټولو لوی مسنند د چا مسنند دی او خو احادیث لري؟

١- ګران زده کونکې باید په دې پوه شي: کله هم چې په احادیثو کې د لکونو عدد ذکر کپری، له هغه خخه د سند په اعتبار حدیث مراد وي، نه د متن په اعتبار، خکه د متن په اعتبار د مرفوع احادیثو شمېر چې تکرار یې په نظر کې ونه نیول شي په زرگونو دی، لکونو ته رسپری، خو خرنګه چې یو متن په مختلفو سندونو راغلی وي، نو هر سند ته په پاملرنه که هغه ټولې لاري پېل بېل حدیثونه وګل شي، او د متن تکرار ته ونه کتل شي، په دې توګه د احادیثو شمېر بیا لکونو ته رسپری.

شپارسم لوست

مسئولیت

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمَعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَالِإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ رَاعٍ وَهُوَ مَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ فِي بَيْتِ زَوْجَهَا رَاعِيَةٌ وَهِيَ مَسْؤُلَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ فِي مَالِ سَيِّدِهِ رَاعٍ وَهُوَ مَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ قَالَ فَسَمِعْتُ هُؤُلَاءِ مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَحْسَبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالرَّجُلُ فِي مَالِ أَيِّهِ رَاعٍ وَمَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ.

رواہ البخاری

د راوی پېژندنه

عبدالله بن عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنه د بعثت په دريم کال زېرىدىلى دى. لس كلن و چې هجرت يې وکړ. د بدر او احد له غزا خخه د عمر د کموالي له کبله ايسار کړی شو، یا د خندق غزا کې، چې پنځلس کلن وو شريک شو. د دین له امامانو او زاهدانو خخه وو تل به يې حج کاوه، په کلکه به يې د پېغمبر ﷺ پلونه او آثار تعقیبول قیاماللیل (د شېړی لمونځ) او تلاوت به يې ډېر کاوه. له رسول الله ﷺ خخه يې ډېر احادیث روایت کړي دی. د (۸۷) کالو په عمر په (۷۲) یا (۷۳) هجري کال وفات شو.

د څینو کلماتو معنا

۱_ رَاعٍ: شپون، ساتونکۍ، مسؤول او واکمن

۲_ رَعِيَّةٌ: ولس، لاس لاندې خلک

۳_ مَسْؤُلٌ: پوښتل شوی او څواب ويونکي

۴_ أَحْسِبُ: ګومان او فکر کوم

۵_ فَكُلُّكُمْ: نو تاسې هر یو

د حدیث ژیاړه

عبدالله بن عمر رضي الله عنهمما وايې، له رسول الله ﷺ خخه يې واوريدل چې ويل يې: تاسو هر یو رعيت لري او د خپل رعيت په هکله مسؤول یاست، پادشاه رعيت والا دی او د خپل رعيت مسؤول دی، خاوند په کورکې رعيت لري او هغه د خپل رعيت مسؤول

دی، مېرمن د خاوند په کور کې رعيت لري او د خپل رعيت مسؤوله ده، خادم د خپل بادار د مال په اړه رعيت لري او د خپل رعيت مسؤول دی. عبدالله بن عمر صاحب وايې: دغه ټول مې له رسول الله ﷺ خخه واوريدل او فکر کوم دايې هم وویل چې زوی د خپل پلار په مال کې د رعيت خښتن دی او د خپل رعيت مسؤول دی، په دې توګه ستاسي ہر یو د رعيت خښتن او ستاسي ہر یو د خپل رعيت مسؤوليت په غاره لرئ.

د حدیث حکمت

په اسلامي نېۍ ليد او تصور کې انسان مهمل او بې هدفه نه دی پیدا شوي. دله هر انسان مسؤوليت لري، نارينه وي که بنهينه، پادشاه وي، که گدا، خادم وي که مخدوم... که هر خوک وی اسلام پرې ځانګړي وجائب او مسؤوليونه ايسني او د هغو په ادا کولو پې مکلف کړي دی. الله تعالی به د حساب او کتاب په ورخ ترې پوبننته کوي او د هغو جزا به ورکوي.

پر پادشاه باندي اسلام د خپل رعيت په هکله مسؤوليونه ايسني، پر پلار او مور باندي د اولادونو په اړه، پر اولادونو باندي د مور او پلار په اړه، پر خاوند د مېرمنې په اړه او په مېرمنې د خاوند په اړه... په دې توګه پر هر انسان باندي پې مسؤوليونه ايسني او د هغو په اړه ترې پوبننته کېږي.

فعالیت:

فکر و کړئ چې کوم انسان مسؤوليت نه لري په نوبت سره یې نومونه واخلى.

د حدیث شریف ګټې

د مسؤوليت د ارزښت له کبله رسول الله ﷺ دغه مسأله صحابه کرامو ته واوروله او امت ته پې د تلپاتې درس په توګه پرېښوده.

د حدیث په سر کې رسول الله ﷺ د عمومي مسؤوليت یادونه په اجمالي توګه کړې چې: (کلکم راع و مسؤول عن رعيته) له هغه وروسته یې یو شمېر ډېر مهم مسؤوليونه چې په ټولنه کې ډېره اغېزه لري په تاکلې توګه په ګوته کړي. امام او پاچا او د هغه مسؤوليونه د کورنې دوه مهم مسؤولین پلار او مور یا خاوند او مېرمن او د هغوی مسؤوليونه او

عمومي کارکونکي او د هغوی مسؤوليتونه او د حدیث په پای کې يې د عمومي مسؤوليت تینګار بيا تکرار کړي.

۱_د امام او پاچا مسؤوليتونه

له امام خخه مطلب پاچا امير او خلیفه دی. د خلیفه او امير څانګړي مسؤوليتونه دا دي: د دین إقامه، دشرعی احکامو پلي کول، په عدل او انصاف سره حکومت کول، د رعيت عامه ګټې او مصلحتونه خوندي کول، امن او امان ساتل، د ژوند د اسانتياوو برابرول او د خپل رعيت په اړه د شفقت، مهرباني او خير غوبنتې چلن.

۲_د پلار مسؤوليتونه

دخلپلي مېرمنې او اولاد نفقه، جامي او نور لګښت برابرول، د هغوی تعليم او روغتیا ته پاملننه، د هغوی عبادتی، اخلاقی کړو ویرو او روزنې ته پاملننه، په څانګړې توګه د هغوی لمانځه، تلاوت، او ديني مطالعې ته پام او په عمومي توګه له هغوی سره د رحمت، شفقت او بنه او خواره سلوک چلن.

۳_د مور مسؤوليتونه

مور په خپل وار د کور او اولادونو په اړه مسؤوليت لري. دا چې نارينه د ورځې زیاته برخه له کوره بهر په کارونو بوخت وي، د کور او اولادونو په اړه د مور مسؤوليت لا درنېږي.

د کور د نه چارو بنه سنبالول، د اولادونو روزنه، د اخلاقی مفاسدو مخنيوی، د مېلمنو استقبال او د هغوی اکرام او درناوی، د خپل څان، نجونو او هلکانو پت، عزت او اسلامي وقار او عفت ساتل او داسې نور.

ښځه او خاوند د کور په ډېر و مسؤوليتونو کې سره شريك دي. له دي امله بشایي د دواړو ترمنځ د خپلو مسؤوليتونو د اداء کولو په هکله سلا مشوره پوره او بشپړ تعاون موجود وي.

۴_د خادم مسؤوليتونه

په همدي توګه خادمان، کارګران، مزدوران او په عمومي توګه یو له بل سره کار کونکي د بنه خدمت، امانت، رښتنولی، متقابل احترام، خير غوبنتې او خواخوری

مسئولیتونه په غاپه لري، تر خود ژوند عامې چاري د مينې، ورورولي او احترام په فضا کې روانې وي.

۵_ هيڅوک بې رعيته او بې مسئولیته نشه

په مکلفو انسانو کې د رعيت لرل او مسئولیت لرل یو نسبی امر دي. کیدای شي یو خوک په یو وخت کې خپل رعيت او مسئولیت هم ولري او د بل چا تر رعيت او مسئولیت لاندې هم وي، خودانشي کېدای چې یو خوک دي هیڅ ډول رعيت او مسئولیت ونه لري. آن تر دي چې که یو خوک یوازې هم ژوند کوي، نه بنځه، نه خاوند، نه اولاد، نه خادم او نه بل خوک ورسره وي، بیا هم دي د خپل ځان او د بدنه غړو او حواسو مسئولیت په غاپه لري. باید د هغه حفاظت او ساتنه وکړي. "إن لجسدك عليك حقاً" بدنه دي پر تا حق لري. په دي توګه چې د روغتني او پاكوالې خیال یې باید وساتې، له عقیدې نیولې تر عباداتو او اخلاقو پوري شرعی اوامر پرڅای کړي او په منکراتو او منکراتو کې بې ونه کاروی. د الله پاک او بنده ګانو حقوقه ورباندي پرڅای کړي. له دي امله په یوازیتوب کې هم د رعيت خښتن دي، بدنه، غړي او حواس یې رعيت دي او دې د هغه په هکله مسئول دي.

فالیت:

که خوک خپل مسئولیت ادا نه کړي په ټولنه یې بدې اغیزې خه دي؟ ئخواب ووایاست.

- ۱_ حدیث راوی معرفی کړئ.
- ۲_ حدیث شریف ترجمه کړئ.
- ۳_ د راعی، مسئول او رعيت معنا ووایاست.
- ۴_ د امام او پادشاه مسئولیتونه کوم دي او ولې د پادشاه یادونه په ځانګړې توګه شوې؟

پورتنې حدیث په خپلو کتابچو کې ولیکئ او په یادو یې زده کړئ.

اوولسم لوست

اووه هلاکوونکي گناهونه (۱)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَبِبُوا السَّيِّئَاتِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ فَقَالَ الشَّرِكُ بِاللَّهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ مَالِ الْبَيْتِ وَأَكْلُ الرِّبَا وَالْتَّوَلِي يَوْمَ الرَّحْفِ وَقَدْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ . رواه البخاري

د راوي پېژندنه

ابوهريره عبد الرحمن بن صخر الدوسی د خير د غزا په کال يې اسلام راوره او د خير په غزا کې شريك شو، مدیني ته يې هجرت کړي او دنبوي مسجد په صفه کې اوسيده. خان يې د رسول الله ﷺ صحبت ته وقف کړي وو، په همدي خاطر يې له رسول الله ﷺ خخه تر ټولو زيات احاديث روایت کړي دي. د عمر رضي الله تعالى عنه په خلافت کې د بحرین والي وو او په (۵۸) هجري کال د عقیق په سیمه کې د (۷۸) کالو په عمر وفات شو.

د خينو کلماتو معنا

۱_ **المُؤْيَقَاتِ:** د موبقة جمع ده، موبقة د اسم فاعل لفظ دی معنا يې ده: هلاکوونکي، تبه کوونکي.

۲_ **الْتَّوَلَيْ:** د مصدر لفظ دی، شا اړول، مخ ګرخول، تبیته کول.

۳_ **الرَّحْفِ:** په ناسته خښیدو او تګ ته وايي. دلته د دوو لښکرو نژدي کېدل او یوځای کېدل تري مراد دی.

۴_ **قَدْفُ:** د مصدر لفظ دی ويشنلو او غورخولو ته وايي دلته تري مراد په پاک لمنو بنخو پوري د زنا او پې حیاپي تور ټولو ته وايي.

۵_ **الْمُحْصَنَاتِ:** د محسنة جمع ده، معنا يې ده: پاک لمنه او عفيفه بنخه.

۶_ **الْغَافِلَاتِ:** د غافلة جمع ده او غافلة د اسم فاعل صيغه ده معنا يې ده: ناخبره.

د حدیث ژیاره

له ابو هریره ﷺ خخه روایت دی چې رسول الله ﷺ و فرمایل: له اوو هلاکونکو خخه ځانونه و ژغورئ! پونښنه و شوه: ای د الله ﷺ رسوله، هغه خه شی دي؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: الله پاک سره شريك نیول، کوډې کول، په ناحقه سره انسان وژل، د یتیم مال خوړل، سود او ربا خوړل، د غزا او جګړي له ډګر خخه تبینته او په مؤمنو او پاک لمنو ناخبرو بنځو پورې د زنا او بې حیایی تور تېل.

د حدیث حکمت

گناه که هر خه وي، له الله تعالى خخه سرغونه او نافرمانی ده، ئکه خو ګناه که وړه وي او که ستره بد عمل دي.

خینې ګناهونه نسبتاً واړه وي او که کله هم له چا خخه صادر شي، نو د ورپسې نیکو عملونو له امله له منځه ئې، خو څښې ګناهونه دومره خطرناک او هلاکونکي وي چې خوک ترې په ربنتیا توبه ونه باسي، نو په یقیني توګه انسان هلاکوي. په پورتنی مبارک حدیث کې د دغسې هلاکونکو ګناهونو یادونه شوي ده.

فعالیت

په ګروپي شکل د کبیره ګناهونو نورې پنځه نمونې وواياست.

د حدیث شریف ګټې

۱_ له الله ﷺ سره شريك نیول ستر ظلم دی

له الله ﷺ پاک سره د هغه په ذات، صفاتو او اسماؤو کې بل خوک شريکول.

له الله ﷺ سره شريك نیول ستر ظلم دی. شرک د انسان ټول نیک عملونه له منځه وړي،

الله تعالى هيڅکله شرک نه ببني او نور ګناهونه چې یې چاته خوبنې شي ببني یې.

په قرآن کريم او احاديثو کې لاندې عملونه له الله پاک سره شرک ګټل شوي دي:

- له الله پرته پر مخلوق باندې لوړه او قسم کول، لکه: په زیارت قسم، د زوی یا پلار

- په سر قسم، په شرافت قسم، په وجودان قسم او داسې نور.

- کوډې او هغه دمونه او تعویذونه چې په کې شرکي الفاظ استعمال شوي وي.

- بد فالی نیول

- دریاء لپاره لمونځ، روزه او زکاۃ ورکول

○ په دې عقیده د کونجکو، هليوکو، بنکرونو او داسې نورو شيانو په غاړه کې اچول چې دا د نظر لګيدو او نورو آفاتو مخنيوی کوي.

۲_ د سحرحقیقت، دنیوی او اخروی زیانونه یې

د اسلام مبارک دین په اصلاح او خير رسولو تینګار کوي، په حقیقتونو ولاړ دین دی له هر قسمه وهمونو، خيالونو، او بې خایه وېرپدلو خڅه خلک منع کوي.

کوډې چې د وهمونو، خيالونو عقیدوي بي ثباتي، فتنو او فساد خپرولو، نورو ته د بداني، روحي، اجتماعي زيان رسولو خڅه عبارت دي، زده کړه او نورو ته یې وربسودل حرام دي حتی په ځینو حالاتو کې انسان کفر ته پړي رسپري. دا هغه ناواړه عمل دي چې د امام ابوحنيفه رحمه الله په قول د کوه ګر سزا یواځې قتل دي.

په حدیث شریف کې راغلي: چا، چې فال وکوت او چا ته چې فال وکتل شو، چا چې غیب ویل کول او د چا لپاره چې غیب ویل کیدل، چا چې کوډې وکړي او د چا لپاره چې کوډې وشي، څوک چې غوټې اچوي او بندونه جوړووی، یا کاهن ته ورشي او د هغه خبره رشتیا وګني، نو پر محمد ﷺ باندې پر نازل شوي دین کافر شو.^(۱)

۳_ د یو انسان وژنه د ټول انسانیت وژل دي

انسان د الله تعالى مکرم مخلوق دي. د هغه سر، مال، پت او عزت څانګړي حرمت لري چې ساتل یې فرض او ماتول یې حرام دي.

په اسلام کې د انسان وژل ډېر غټه جرم دي، د قرآنکريم په ګنو آيتونو کې دغه جنایت منع شوي، د یو انسان قتل او وژنه یې د ټول انسانیت قتل او وژنه ګنلي او د یو انسان ژغورل یې د ټول انسانیت ژغورل ګنلي دي: **﴿مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أُوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَلَّمَهُ اللَّهُ قَتْلَ النَّاسَ جَمِيعًا...﴾** [المائدہ: ۳۲]

ژباره: چاچې یو انسان دوینې له بدلې يا په ځمکه کې له فساد جوړولو پرته (په ناحقه) ووازه، داسې وګنه چې هغه ټول انساناني ووژل...

۴_ د سلطاني غږي له مينځه وېل

که چا څوک په ناحقه ووازه يا یې د چا عزت ولوټلو، يا یې په دین لوې وکړي او مرتد شو او له هغه پولو واوښت چې هغه انسان او ټولنې ته ګواښ دي نو یا د دي انسان چاره د بدنه د سلطاني غږي په خېر په کار ده چې له منځه یوړل شي او پړي شي ترڅو نور انسانان د ده له شر او ضرر خڅه په امن شي.

۱ - رواه البزار فی مسنده. په دې صورتونو کې تر خو چې د شخص په عقیده کې خلل نه وي راغلي، په ستر کفر سره نه کافرپري، خکه د اهل سنت او جماعت په نزد د یو چا ايمان په عملی ګناه سره نه نقض کپري، نو دله له کفر خڅه عملی کفر مراد دی نه اعتقادی.

شريعت دغسي انسانان په گوته کپري او د وژلو حکم يې ورکپري. رسول الله ﷺ فرمایي: «لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهُدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا بِإِخْدَى ثَلَاثٍ التَّبِعُ الرَّازِيَ وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالثَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ»^(۱) ڇياوهه هجه مسلمان چې لا اله الا الله محمد رسول الله کلمه وايي وينه توپيل يې روانه ده، خو په درې صورتونو کې: محسن زناکار، قاتل او يا مرتد چې اسلام پرېبردي او له مسلمانانو نه جلا شي.

۵_ گپله له اور خخه ډکول

يتيم هجه مظلوم انسان دی چې خپل مهربان او زړه خودري پلار يې له لاسه ورکپري وي. د هر چا مرستې ته اپتیا لري په څانګړې توګه چې د هجه د مال ساته او پالنه وکپري. الله پاک په قرآن کريم او د رسول الله ﷺ په احاديثو کې يتيم ته په پاملنې او توجهه باندي ټینګار کپري دی. الله پاک ددي ګناه په هکله په قرآنکریم کې فرمایي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى طَلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾ [النساء: ۱۰]

ڇياوهه: «بيشكه هغوي چې په زور زياتي سره د یتيمانو مالونه خوري، هغوي په خپلو ګپلوا کې اوږد اچوي او ژر دی چې د دوزخ اورته به نزوی» د یتيمانو مال خورول، ډيره بې همتی، ناخوانه عمل او غته ګناه ده، او له همدې امله اسلام پر ټولنې باندي په یتيم په وړاندې مسؤوليتونه اينسي چې يو له هغو خخه د یتيم د مال ساته او پالنه او د هجه له ضائع ګپدو، په هجه کې له خيانت او د هجه له خورول خخه په ټینګه ډډه کول دي.

۱_ حدیث شریف ترجمه کپرئ؟

- ۲_ پورته کوم شيان دي چې په احاديثو کې شرک بلل شوي؟ نومونه يې واحلى.
- ۳_ د کوډو، فال ليدو، او غير شرعی دمونو او تعوینونو ضررونه وښایاست.
- ۴_ په کوم آيت کې د یوه بې ګناه انسان وژنه د ټول انسانیت وژنه او د هجه ژوند ژغورل د ټول انسانیت ژوند ژغورل بنودل شوي دي؟
- ۵_ هغه ئایونه چې د یو مسلمان قتل په کې د شريعت له مخي جواز لري کوم دي؟ دليل يې وښایاست.

اتلس ملست

اووه هلاکوونکي گناهونه (۲)

..... وَأَكْلُ الرِّبَا وَالثَّوْلَى يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَدْفُ الْمُحْسِنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ.

۵- سود يا له الله ﷺ او پېغمبر ﷺ سره جگړه

سود (ربا) یو بل خطرناک رنځ دی چې نېغه په نېغه د ټولني غریب او بې وزله خلک کړو. په ټولني کې انساني مفاهيم، لکه: زړه سوي، بشپړکه، خواخوروي، قرض حسنة او داسې نور له منځه وړي او پرڅای یې بخل، زړه سخت توب، مصلحت غښتنه او مادي توب خوروي. ظکه الله تعالى سود خورل له غریبو او اړمنو سره دښمني نه، بلکې له الله تعالى او د هغه له پېغمبر سره دښمني او د جنګ او جګړې اعلان ګنلى دی: ﴿فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأَذْلُّنَا بِخُرُبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ [البقرة: ۲۷۹]

ژیاره: نو که له دې کار(سود) خخه لاس نه اخلي. بيا د الله ﷺ او د هغه د پېغمبر ﷺ جنګ ته تيار شي.

سود خوپونکو ته الله تعالى تر ټولو بدہ سزا ټاکلې ده.

د خواشيني خای دی چې نن سبا په نړۍ واله کچه سود ډېر پراخه شوی، نړۍ یې له یو خطرناک اقتصادي بحران سره مخامنځ کړي او ورسره غږګ یې د روحي او اخلاقي فساد په جال کې نښلولي ده.

فعاليت

په ډله یېزه توګه دسود بدی اغیزې جلا جلا بيان کړئ.

۶- د یوه تن تېبنته لښکر ته ماته ورکوي

کافرانو، باطل پالو او مفسدینو سره د جهاد او مبارزې وروستي پړاو له هغوي سره مخامنځ جګړې ته دانګل او د وسله والې جګړې پرېکړه ده. په داسې حساسو شپو کې مقاومت فرض او تېبنته لویه گناه ده، ظکه د جګړې په ترڅ کې د یوه تن تېبنته د جنګي مورال

په له منځه وړلوا سره ډېر خله یو ستر لښکر ته ماته ورکوي. په داسې حساس وخت کې تېبنته یا هم ثبات او استقامت د جګړې پایې بدلوي.

۷_ پر پاک لمنو بشو تور لګول

ښڅي په اسلام کې ډېر لوړ مقام لري. په خانګړې توګه د هغو وقار او پت په شريعت کې په پوره پاملنې سره مطرح دي، کوبښن شوی خود دوي عزت خوندي وساتل شي. د بشو پر شخصيت ملنډي، توهين او تحقيير، بي ارزښته ګټل او د نارينه وو د نفسی غوبښتو لپاره له هغوي خخه کار اخیستل ستره ګناه ګټل شوي، چې په آخرت کې د عذاب لامل جوړېږي.

پر دې سرېبره هغه چا ته په دنيا کې هم درنه سزا ټاکل شوي چې د بشوې او یا نارينه د شخصيت درناوي ونه کړي، د هغوي عزت او حيا ته په بدھ سترګه وګوري نو که چا کوم مسلمان سري او یا مسلماني بشوې ته د بد لمني نسبت وکړ، په خپله دعوا به شاهدان راولي که شاهدان یې تېر نشو کړاي محکمه به ورته د عامو خلکو په وړاندې د اتیا (۸۰) درو و هللو سزا ورکړي او شهادت او ګواهي به یې د خلکو ترمنځ د تل لپاره بې اعتباره اعلان شي.

فعالیت

هغه کوم سورت دی چې په پاک لمنو بشو د تور لګوونکي لپاره پکې سزا ټاکل شوي ده؟

۱_ په قرآن کريم او احاديثو کې ولې د یتیمانو پر پاملنې ټینګار شوي دي؟

۲_ کوم عمل له الله پاک او پېغمبر ﷺ سره جګړه بلل شوي دي؟

۳_ په جهاد کې تېبنته ولې هلاکوونکې ګناه ده؟

۴_ په اسلامي شريعت کې پر پاک لمني مسلماني بشوې باندې د بدلمني د تور لګولو خه سزا ټاکل شوي ده؟

نولسم لوست

امر بالمعروف او نهى عن المنكر

(عَنْ حُدَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ
بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَانَّ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشَكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلَا
يُسْتَجَابُ لَكُمْ). رواه الترمذی

د راوي پېژندنه

حذيفة بن اليمان العبسي رض مشر صحابي وو. د خندق په غزا او له هغه وروسته نورو
غزوا تو کې شريك و، د خندق په غزا کې رسول الله صل د کافرانو لښکر ته د احوال
اخستو لپاره لېږلې وو. رسول الله صل ورته د منافقانو د پېژندګلوي په شمول ډېر اسرار
ویلي وو چې د صحابه وو په منځ کې په صاحب سر رسول الله یادیده. عمر فاروق رض به
هغې جنازې ته نه ورته چې حذيفة رض به پکې برخه نه اخيسته.

د ډېرو غزوا تو په شمول د عراق په فتوحاتو کې شريك وو. د نهانوند په غزا کې یې
گډون درلود، همدان، ری، او دینور د ده په مشری کې فتحه شوي. د ارمینيا له غزا
وروسته یې د مسلمانانو دریم خلیفه عثمان رض ته د قرآن کریم د ترتیب مسأله مطرح کړه.
زيات احادیث یې له رسول الله صل خخه روایت کړي دي. د عمر رض په خلافت کې د
مدائن والی تاکل شوي او همالته د والی په توګه وو چې د هجرت په (۳۶) کال کې
وفات شو.

د څینو کلماتو معنا

۱ _والَّذِي: (و) په دې ځای کې د قسم توری دی، (الذی) هغه خوک، هغه ذات (قسم
دی په هغه ذات).

۲ _لَتَأْمُرُنَّ: هرو مرو (خامخا) به امر کوئ.

۳ _الْمَعْرُوفِ: یوه ډېره جامعه کلمه ده چې د خیر، ثواب او طاعت ټول کارونه پکې
شاملېږي، لکه: بنیگنه او نیکي چې عام خلک یې به ګنۍ او بد پرې نه واي.

۴ _لَتَنْهَانَّ: هرو مرو به نهی کوئ، (ایسارول به کوئ).

۵_الْمُنْكَرِ: د معروف ضد دي: بدی او وراني، چې عام خلک پړي بد وايې او بنه ېې نه ګنې.

۶_لَيْوَشَكَنْ: ډېر ژر، ډېر نژدې.

۷_عَقَابًا: عذاب

۸_تَدْعُونَهُ: له الله خلله خخه به دعا ګانې غواړئ.

د حديث ژیاړه

له حذيفه ﷺ خخه روایت دی چې رسول الله ﷺ و فرمایل: زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما سا د هغه په لاس کې ده چې تاسو به هرو مرو امر بالمعروف او نهی عن المنكر کوئ او يا دا چې ډېر نژدې ده چې الله پاک در باندې له خپل لوري خخه عذاب راولپوري چې بیا به له هغه خخه دعا ګانې غواړئ او قبلپوري به نه.

د حديث حکمت

اسلامي دعوت يا امر بالمعروف او نهی عن المنكر د اسلام له خورا مهمو مبادي او ارزښتناکو فرایضو خخه دي چې د اسلام د نورو احکامو قیام او بقاء ور پورې تړلې ده.

فعالیت

هر زده کوونکی دې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر اغیز د اسلام د نورو ارکانو او احکامو د برپا کولو په هکله له خان سره ياد داشت کړي او په نوبت سره دې نورو ته واورووي.

د حديث شریف ګتني

۱_د امر بالمعروف او نهی عن المنکر ارزښت

په هره ټولنه کې دوه ډوله و ګړي ژوند کوي: نیکان خلک هغه چې د پاکو عقیدو نیکو خویونو، خیر غوبښتونې او د غوره اخلاقو خبنتنان وي. او بله ډله بدان هغه چې د ناوړه سلوک د بدوم عاداتو، د شر او فساد خویونو خاوندان وي.

د بدو اعمالو له خاوندانو خخه هميشه په فردي او تولنيز ژوند کې ناسي مفکوري د اسلام او انسانيت ضد کړنې، پر نوروظلم، تيرى او ډول فسادونه صادرپري. که چيرې نيكان او صالحه و ګړي د دغښې اشخاصو مخنيوي ونه کړي او دوی حق طرف ته ونه هخوي، نو د تولني هره برخه به د شر او فساد ډګر و ګرځي او انساني تولنه به په داسې ځنګل بدله شي چې د عدل، انصاف، د بنو او بدو تميز به پکې هيڅه نه وي.

امر بالمعروف او نهي عن المنكر د اسلامي امت هغه سڀخلي صفت دی چې له پيغمبرانو خخه زموږ امت ته په ميراث پاتې دی، دا هغه مهمه دنده ده چې د اسلامي تولني سلامتي او نيكمرغې ورپورې تړلې او د فساد د پراخېدو مخه ډب کوي.

۲_ خلک نيكيو ته رابلل

د حديث مفهوم د امر بالمعروف په هکله دا دی چې: تاسو به هرومرو خلکو ته په نيكيو او بنیگنو امر کوي. خلک به اسلامي عقیدې، اسلامي شريعت، اخلاقو، عزت، درنښت، حیا، احترام، محبت، وروري، عدل، انصاف او د یوه الله ﷺ بنده ګي ته رابلې ، چې د دنيا او آخرت سعادت پکښې غښتنې دی.

۳_ له بدیو خخه خلک منع کول

په تولنه کې خلک له خرابو افکارو، بدو اعمالو او ناوړه اخلاقو خخه منع کول او ايسارول د هر مسلمان فردي او تولنيزه دنده ده. د اسلام د ستر پيغمبر ﷺ له خوا په یوه کار باندي په دغښې مؤکدو الفاظو سره امر او ټينګار کول د هغه کار فرضيت او لزوم افاده کوي، په همدي اساس د اسلام د دين غوبښته دا ده چې اسلام ته بلنه، امر بالمعروف او نهي عن المنكر د هر مسلمان ځانګړي او د تبول امت تولنيز فرض دی، هغه هم په حکيمانه لارو چارو چې منکر له منځه ولاړ شي او د منکر له منځه وړل د ستر منکر (جنګ، نفرت او فساد) لامل ونه ګرځي.

۴_ د امر بالمعروف او نهي عن المنكر د پرپښودو خطرونه او پايلې

امر بالمعروف او نهي عن المنكر هغه مهمه دنده ده چې په پرپښودو یې رسول الله ﷺ د عذاب د نازيلدلو اخطار ورکړي. د دي معنا دا ده چې اسلامي دعوت، امر بالمعروف او نهي عن المنکر که کله هم په تولنه کې پرپښودل کېږي، نو خای یې د الله تعالى لخوا ځانګړي عذاب نيسې، سرېپه پردي په جامعه کې ظلم، بې انصافي، د زیونو سختوالۍ او ډول ډول فسادونه زياتپېږي او په پاي کې تولنه دهلاکت په درشل درېږي.

٥_ بیا به مو دعاء نه قبلپری

که دعوت، امر بالمعروف او نهی عن المنکر ترک شي، نو ډېر ژر به الله تعالى له خپل لوري عذاب را نازل کړي، که کله د دعوت (امر بالمعروف او نهی عن المنکر) په پربښودو سره عذاب راغي، نو بیا که تاسې الله تعالى ته خومره دعاګانې او زارئ کوئ، نو دعا به مو نه قبلپری، څکه مسلمانانو به د دعوت په پربښودو دومره سترا جرم او غنه ګناه کړي وي چې د دعا دقېلپدو ټولې لاري به یې په ځان تړلې وي.

فالیت:

ایا له بدیو خخه منع کول یوازې د علماء دنده ده او که د ټولو مسلمانانو؟ زده کوونکي دې په خپل منځ کې پرې مباحثه وکړي.

۱_ لاندې کلمې معنا کړئ:

أ _ لَتَأْمُرُنَّ :

ب _ الْمَعْرُوفِ:

ج _ لَيُوشِكَنَّ :

۲_ د حدیث د راوي په هکله لنډ معلومات ورکړئ.

۳_ د حدیث ژباره ووایاست.

۴_ که د اسلامي دعوت فريضه ترک کړل شي، نو پايله به یې خه وي؟

سلم لوست

په لگبنت کي اقتصاد

عَنْ أَبْنَىْ عُمَرَ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْإِقْتِصَادُ فِي النَّفَقَةِ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ ، وَالْتَّوْدُدُ إِلَى النَّاسِ نِصْفُ الْعُقْلِ ، وَحُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ.

رواه الطبراني في المعجم الكبير

د خينو کلماتو معنا

- ١_ الْإِقْتِصَادُ: اقتصاد د (قصد) له کلمې خخه ده چې په چارو او ویناواو کې د افراط او تفريط ترمنځ وسط حد ته ويبل کېږي، په لگبنت او نفقه کې اقتصاد د اسراف او تقییر (ممسمک توب) ترمنځ حد ته وايي.
- ٢_ الْمَعِيشَةُ: ژوند، روزگار.
- ٣_ التَّوْدُدُ: مینه کول، محبت کول.

د حديث ڙياوه

له عبد الله بن عمر رضي الله عنهمما خخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: اقتصاد (اعتدال په لگبنت کې) نیم ژوند دی، او خلکو ته ئان گرانوول او نژدی کول نیم عقل دی، او په بنه چول پوبنسته کول نیم علم دی.

د حديث شریف حکمت

مال له خپل ارزښت او اهمیت سره سره یو خطرناک شی دی، هغې لوڅې تورې ته ورته دی چې دواړه لوري یې تپه او غوڅونکې وي، که انسان ورسره پوره پاملننه او احتیاط ونکړي، نو اړومرو به خپل بدن پري غوڅوي.
اسلام مال ته ئانګړې پاملننه کړي، د هغه د ګټلو او لگبنت لپاره یې دقیق، جامع اصول او ضوابط ایبني دي. چې یو له دغو اصولو او ضوابطو خخه د اقتصاد (اعتدال) اصل او ضابطه ده چې تر ډیره حده په لگبنت پورې اړه لري.

د اقتصاد اصطلاح او مفهوم د رسول الله ﷺ په گنو احادیثو او د قرآن کريم په چپرو آیتونو کې ذکر شوي چې موږ او تاسو یې د بېلګې په توګه د پورتني مبارک حديث په ترڅ کې لولو.

د حدیث شریف ګټې

۱— د قیمتی مال زیرمه د اقتصاد اصل دی

مال په یو وخت کې هم د خیر او بسیگنې غوره وسیله او هم د شر او بدی ناکاره وسیله ده. کور، اولاد او عیال، نفعه او لګښت چې د انسانی ژوند چپره برخه جوروی، ډېر څله انسان د مال په اړه ې احتیاطی ته اړکړي چې په پای کې د بې وزلى او تنګلاسی له داسې جدي ستونزو سره مخ شي چې ژوند پرې تريخ او ورڅخه په تېښته شي، ستړ ګې پېښې کړي او په ټولو انسانی پولو او ارزښتونو پښې واړوی، په غلام، چور او تالان لاس پورې کړي، په ټولنه کې فساد، بد امنی، اړ او دور رامنځته کړي. او یا هم د کار کولو همت بايلي، کچکول په غاړه کړي او د سوال لاسونه اورده کړي او په ټولنه باندې یو دروند پېښې جوړ شي.

اسلام دغه ستونزه د یوه خراب او درد وونکي واقعيت په توګه درک کړي او د هغې د مخنيوي لپاره ېې د اقتصاد اصل او قاعده ايسې ده.

پدې مبارک حديث کې رسول الله ﷺ اقتصاد نیم ژوند ګنلۍ او ییا یې په څانګړي تعیير سره په لګښت کې اقتصاد د تنګلاسی او له هغونه د راولapro د ستونزو د مخنيوي چاره بنودلې. پېغمبر ﷺ فرمایلې دی: (مَاعَالٌ مَنْ اقْتَصَدَ). [احمد]

ژیاړه: هیڅکله به فقیر او تنګلاسی نه شي هغه خوک چې په لګښت کې د اعتدال او ميانه روی خخه کار اخلي.

له کومه خایه چې په مالي چارو کې اقتصاد او اعتدال چپره اغیزه او خورا مهم رول لري ټولې مالي چاري او مالي نظام د (اقتصاد) په نوم یاد شوي دي، نن سبا چې د اقتصاد اصطلاح کارول کېږي مقصد ترې ټولې مالي چاري او مالي نظام او سیستم دي.

۲_ اسراف چې د اقتصاد ضد، او د فقر لامل گرځي شرعا حرام دی

د اقتصاد ضد ته په شريعت کې (اسراف) وايي چې په لګښت کې د افراط، بي نظمي، بي هدفي، بي او بې پلانه مفاهيم په کې شامل دي. د لګښت ډيره برخه خوراک او خبناک جوړوي، الله تعالى د خوراک او خبناک په اړه فرمائي: ﴿وَكُلُوا وَاشْرِبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ [الأعراف: ۳۱]. خورئ او خبني خو اسراف او له حده تېرى مه کوي.

په خوراک او خبناک کې اسراف او له حده تېرېدل چې خومره د بدن روغتیا ته تاوان اړوي، له هغه نه زيات بې مال ته اړوي او نن سبا چې خومره مالونه په خوراک او خبناک کې له اسراف نه په راولارو ناروغیو او د هغو په علاج لګېږي له هیچا پېتندی.

۳_ في سبيل الله انفاق کې هم اقتصاد

آن تر دي چې في سبيل الله انفاق، خيرات، صدقات، مرستې او عامه سخاوتمندي او داسې نور د خير بنيګې لګښتونه هم بايد د اقتصاد د تر قاعدي لاندي وي او د ثواب ګټلو جذبه او ولوهه بايد انسان د اقتصاد پولو ماتولوته ونه هڅوي، الله تعالى فرمائي: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُقْدَكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا﴾ [الاسراء: ۲۹]

ژياره: لاس ترغاري تېلى بخیل مه او سه او مه دومره په خلاص مېت لګښت کوه چې سبا تش لاس او د ټولو ملامت ناست یې!

نو چې کله الله پاک د خير بنيګې لګښت کې د اقتصاد غوبښته کوي، نو نور لګښتونه خو بايد ارومرو د اقتصاد په اصل ولاړ وي.

۴_ د خلکو خوبني لاس ته راولل لویه عقل مندي ۵۵

که خوک د الله ﷺ د رضا په خاطر د انسانانو سره مرسته کوي، د هغوی درناوی کوي، او ورسه نیک چلن کوي، داسې انسان الله ﷺ ته خوبن وي، او خوک چې الله ﷺ ته خوبن وي الله ﷺ د هغه سره مینه د بندګانو په زړونو کې هم اچوي د خلکو د خوبني له برکته تل انسان خوبن، هوسا، او په خپلو مقصدونو کې سرلوږي وي. د الله ﷺ د بندګانو خوبني تر لاسه کول غڼه کاميابي او لویه عقل مندي ده.

٥ - گټوره پوبنسته علم زیاتوی

پوهه او علم د زیونو پتې خزانې دی چې په گټورو پوبنستو رابرسپره کېږي، که چيرې له معلم خخه په بنه طریقه پوبنسته وشي ممکنه ده چې معلم د زړه له کومي په څواب کې داسې معلومات وړاندې کړي چې حاصلولو ته يې ډېره زیاته اړتیا وي.

۱_ لاندې کلمې معنا کړئ:

۱_ الاقتصاد:

ب_ المعيشة:

ج_ التَّوَدُّدُ:

۲_ مال ولې دومره ارزښت لري؟

۳_ د اقتصاد لغوي او اصطلاحي معنا خه ده؟

۴_ حدیث ترجمه کړئ!

۵_ اسراف ولې حرام دی؟ د هغه روغتیاې او مالي ضررونه بیان کړئ!

کورني دنده

زمونېر په ټولنه کې هغه دودونه او رواجونه په ګوته کړئ چې د اقتصاد په خلاف پر حرام اسراف روان دی، او د هغو د مخنيوی په لارو چارو باندې غور او فکرو کړئ، او د مخنيوی په باره کې يې لنډه مقاله ولیکئ.

يو ويشتم لوست

د الله ﷺ كتاب او د پيغمبر ﷺ سنت

عَنْ مَالِكٍ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَرَكْتُ فِيمَكُمْ أَمْرِيْنِ لَنْ تَضَلُّوا
مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنْنَةَ نَبِيِّهِ. [موطأ مالك]

د راوي پېژندنە

مالك بن انس بن مالك الأصبحي الحميري د دار الهجرت (مدینې منورى) امام او د اهل سنت له خلورو مشهورو مذهبونو خخە د مالکي مذهب امام دى. په ۹۳ هجري کال په مدینه منوره کې زېړېدلی، پر دين کلک و لار وو. له اميرانو او باچاهانو خخە لري اوسيده، آن تردي چې د واکمنانو له خوا رېپول شوي هم دى.

عباسي خليفه هارون الرشيد ترې وغوبنتل چې دربار ته ورشي او ده ته سق ووايى، خو امام مالك انكار وکړ او ويي ويل چې: علم ته خلک ورځي، علم خلکو پسې نه ورځي! هارون الرشيد یې کورته ورغى او د درس په مجلس ګډ یې دیوال ته تکيه وکړه ، امام مالک وویل: دعلم درناوى د رسول الله ﷺ درناوى دی، نو تکيه یې پرېښوده او د امام په وړاندې کښیناست. د خليفه منصور عباسى په غوبنته یې د احاديثو مشهور کتاب موطاً ولیکه. په همدي توګه: الوعظ، المسائل، الرد على القدرية، النجوم او تفسير غريب القرآن د نوموري له ليکنو خخە دي. امام مالك بن انس په ۱۷۹ هـ. ق کال په مدینه منوره کې وفات شو.

د خينو كلماتو معنا

۱_ تَرَكْتُ: له ترک خخە اخستل شوي: پرېښودل، ترك کول.

۲_ أَمْرِيْنِ: د (امر) تثنیه ده: چاره، کار.

۳_ لَنْ تَضَلُّوا: هېڅکله به بې لارې نه شي.

۴_ مَا تَمَسَّكْتُمْ: خوپوري مو چې منگولي پري لګولي وي.

د حديث شريف ڙباهه

امام مالك رحمة الله تعالى ته دا حديث رسيدلى چې پېغمبر ﷺ فرمایلي دي: په تاسو کې مې دوه شيان پرېښي دي، خو پوري مو چې پر هغو منگولي بشخي کړي وي هيڅکله به بې لارې نه شي: د الله ﷺ كتاب او زما سنت.

د حديث حکمت

فرآن د الله پاک وروستي کتاب دی چې د انسانيت د هدايت او لارښونې لپاره يې نازل کړي، خو انسانان له تيارو خخه رنا ته را وباسي او د ژوند په سمه لاره يې روان کړي. تر خو چې انسانان پر قرآن کلک ولار وي، هیڅکله به بې لاري نه شي.

د حديث شريف ګټې

۱_ قرآن کريم د اسماني کتابونو ناسخ

رسول الله ﷺ امت ته د اسلام دوه اصلي سرچينې په ګوته کړي خو د هغو په رنا کې خپل ژوند تېرکړي. لومړۍ د الله کتاب (قرآن) او دوهم خپل سنت (حديث او سيرت).

قرآن کريم د اسلامي شريعت د تحليل او تحريرم لومړنۍ مرجع ده. قرآن د ژوند ټولې چاري د اصولو او بنستونو په توګه اجمالاً بيان کړې دي: ﴿...مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ...﴾ [الانعام: ۳۸]

ڇيابه: مور ده په قرآن کې د هيچ شي کمې نه دی کړي (د اړتیا وړ شيان مو ټول ذکر کړي دي). الله تعاليٰ خپل رسول محمد ﷺ ته دنده سپارلي خو دغه اصولي لارښونې په تفصيل سره د ژوندانه په ټولو جزئياتو کې پلې کړي. د دغو اصولو پر بنستي یوه ټولنه جوړه کړي او نږيوالو ته دغه الهي لارښونې يوازي په نظري توګه نه، بلکې په عملی توګه وړاندې کړي. الله تعاليٰ د پېغمبر ﷺ دغه حیثیت داسې بيانوي: ﴿...وَأَنَّ لَنَا إِلَيْكَ الدِّرْكُ لِشَيْءٍ لِلنَّاسِ مَا نُرِّلُ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ [النمل: ۴۴]

ڇيابه: مور تاته ذکر (قرآن) نازل کړ خو خلکو ته نازل شوی کتاب شرح او توضیح کړي او بنایي دوي پکې غور او فکر وکړي.

جابر ﷺ وايې یوڅل عمرین الخطاب ﷺ په داسې حال کې چې د تورات یوه نسخه يې په لاس کې وه، راغني او ويې ويل: اى د الله ﷺ رسوله، دا د تورات یوه نسخه ده. رسول الله ﷺ خه ونه ويل. عمر رضي الله عنه د هغه په لوستو پيل وکړ. د پېغمبر ﷺ پر مخ د غوسې او د خفگان نښې راغلي. په دې کې ابوبکر ﷺ پر عمر ﷺ غور وکړ چې مور دې در باندي بوره شه عمره د پېغمبر مخ ته نه ګوري؟ کله چې عمر ﷺ د پېغمبر ﷺ مخ ته وکتل، نو ژريې وویل: د الله پاک او د هغه د پېغمبر له غوسې خخه پناه غواړم. د الله پاک په ربویت، د اسلام په دین او د محمد ﷺ په نبوت خوبن او قانع یو. رسول الله ﷺ وفرمايل:

زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما ساه يې په واک کې ده، که موسى^۱ درته را خرگند شي او تاسو هغه پسې لارې شئ او ما پرېردئ نو د حق له لارې خخه به بې لارې شئ، او که موسى^۲ ژوندي وای او زما پېغمبري يې موندلې وای نو زما تابعداري به يې کوله. [سنن الدارمي]

۲_ د رسول الله صلی الله عليه وسلم سنت (حدیث او سیرت)، د قرآن تر تولو بنه شرحه د پېغمبر سنت د قرآن کريم تر تولو بنه شرح او تفسیر دی. د هغه سیرت او د صحابه وو تولنیز ژوند د قرآنکريم عملی او تطبیقی اړخ دی.
له رسول الله ﷺ خخه چې کومه خبره ثابته شوې ده، هغه په حقیقت کې د وحې یوه برخه^۳،

الله پاک فرمایي: ﴿وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهُوَءِ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾ [النجم: ۴-۳]
ترجمه: پېغمبرله خانه نه غږ پېږي، هغه خو ورلېرل شوې وحې ده.
نو په خه شي چې امر کوي باید پلی کړي شي او له خه شي چې منع کوي باید اجتناب ترې وشي، الله پاک فرمایي: ﴿..وَمَا أَنَّا كُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَأَنْتُهُوا...﴾ [الحشر: ۷]

ژباهه: کوم دستور چې پېغمبر درکوي، عمل پري وکړئ او له خه شي مو چې منع کوي خان ترې وژغورئ.

په سنتو باندې منګولي لګول له ضلالت او بې لارې توب خخه د ژغورل کېدو او نجات یوازنی لاره ده.

۳_ د رسول الله ﷺ سنت یا دویمه وحې

له قرآن نه وروسته سنت د اسلامي شريعه د تحليل او تحریم دویمه مرجع ده.
په دې توګه له سنتو خخه د الهي وحې د یوې برخې په توګه هیڅکله استغنا نشي راتلای او د قرآن په شرح او شرعی احکامو باندې په پوهیدلو کې له پامه نشي غورڅېدلاي.
رسول الله ﷺ په یو مبارک حديث کې چې مقدمه^(۱) ترې روایت کړي فرمایي: خبر اوسي! ماته قرآن او د هغه په خير نور خه (سنت) را کړل شوي دي).

په بل روایت کې راخي: داسې خوک ونه مومن چې چده يې وهلي وي او زما کوم امر يا نهی ورته ورسپري او دی ووايي چې زه دا نه پېژنم، هغه خه منم چې په قرآن کې مې^(۱) موندلی.

د حديث او فقهې كتابونه په هغو مسائلو ډک دی چې په قرآن کې نشه، خو په حدیثو کې حلال يا حرام ګټل شوي دي.

٤_د لاري مثال

د صحابه وو ټولنيز ژوند، په خانګړې توګه د راشده خلافت دوره، د قرآن کريم د مقاصدو پر اساس جوړ او د بشري ژوند غوره بنه ده. ظکه خو رسول الله ﷺ په یوه مبارک حدیث کې امت ته پر هېږي باندي د ګلک درېدو ټینګار کوي او وايي: زما سنت او له مانه وروسته زما د راشدینو او مهدیيونو خلیفه ګانو سنت ګلک کړئ..^(۲) د راشده خلافت د دورې ټولنيزه تګلاره زموره لپاره د فکري او عقیدوي خط چراغونه دی چې د ژوندانه په اوږدو لارو کې خپله لاره پرې رنا کوو.

۱_پورتى حديث شريف وژبارئ.

۲_حدیث راوي خوک دی؟ معرفی يې کړئ.

۳_لاندې کلمات معنا کړئ:

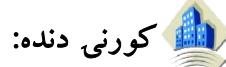
• ترڅو:

• امرین:

• لن تضلوا:

• ما تمكّنتم:

۴_(نبيوي سنت او سيرت د قرآنکريم بنه شرحه ده) دا مطلب واضح کړئ.

پورتنی حديث شريف له معنا سره په یادو زده کړئ.

۱ - معرفة السنن والآثار للبيهقي

۲ - مشكل الآثار للطحاوي

دوه ويشتم لوست

په جهاد کې د بسحو وندې

عَنْ الرَّبِيعِ بْنِتِ مُعَاوِذٍ قَالَتْ كُنَّا نَغْرُو مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَسَقَيَ الْقَوْمَ وَنَخْدُمُهُمْ وَنَرُدُّ الْجُرْحَى وَالْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ۔ [صحیح البخاری]

د راوی پېژندنه

ریبع بنت معوذ بن عفراه رضی الله عنهم، د انصارو د بني نجار له قیلی خخه وه، ریبع بی بی په بیعة الرضوان کې حاضره او له رسول الله ﷺ سره يې په خینو غزوتو کې گلهون درلود. نومورې له يوې خوا زاهده، عابده او د خدای ﷺ لاري مجاهده وه، له بلې خوا د علم او فضیلت خاونده هم وه. له دې بی بی خخه تول یویشت (۲۱) احادیث روایت شوي دي. چېر عمر ژونلی وه. په پای کې د عبدالملک بن مروان په خلافت کې د هجرت په خه د پاسه اویایم کال کې وفات شوه.

د خینو کلماتو معنا

۱_كُنَّا: موږ وو.

۲_نَغْرُو: غزا مو کوله، جهاد مو کاوه.

۳_نَسَقَيَ: او به مو ور رسولې، او به مو ور کولې.

۴_نَرُدُّ: وړل مو، لېږدول مو.

۵_الْجُرْحَى: تیبيان، زخمیان.

۶_الْقَتْلَى: قتل کړای شوي، وژل شوي.

د حدیث ژباره

له ریبع رضی الله عنها خخه روایت دی چې وايي: موږ به له پیغمبر ﷺ سره يو خای غزا کوله، په جهاد کې به ورسره شريک وو. مجاهدينو ته به مو او به رسولې، نور خدمتونه مو ورته تر سره کول او د هغوي تیبيان او شهیدان به مو مدینې منوري ته انقالوں.

د حديث حکمت

د خير بشيگنه خپرېدو، د عدالت او انصاف تامين، له انسان خخه د انسان آزادي، له مستكبرينو خخه د مستضعفينو بودا گانو، بشو او ماشومانو د ژغورلو، د انساني کرامت او ارزښتونو د خوندي ساتلو او د الله ﷺ د کلمې او دين د لوړوالي په خاطر سېیڅلۍ او مقدس جهاد، له یوې خوا شرعی فريضه او مکلفيت دی او له بلې خوا د هر مؤمن او مسلمان وګړي د ژوندانه تر ټولو لوړه هيله او ستر ويایر دی. بشو د نورو مسؤوليتونو، حقوقو او ويایر په خېر په دغې مقدسې فريضې او سېیڅلې دندې کې د خپل بدني خواک په اندازه له نارينه وو سره سمه او برابره ونډه لري.

د حديث شريف ګڼې

۱_ د اسلام په لاره کې د وسله وال جهاد ارزښت

وسله وال جهاد د اسلام د سېیڅلې دين د خپرولو او ورڅخه د دفاع غوره لاره ده.

د الله ﷺ په لاره کې جهاد هغه غوره عبادت دی چې بل هیڅ ډول عبادت ورسه نه برابر پوري. د الله ﷺ په لاره کې یوساعت تګ د سهار له خوا او بیا بېرته راستنیدل د ورځې په اخره برخه کې له دنيا او هغه خه چې په دنيا کې دي ورڅخه غوره دي.^(۱)

په اسلام کې جهاد تر ټولو د لوړ مقام او تر ټولو نېکو کارونو غوره کار دي، الله تعالى د دي لپاره روا کړي تر خو د توحيد کلمه لوړه او د الله تعالى د دين برم زيات شي. ډېر زيات شمېر آياتونه او احاديث د جهاد د فضیلت په اړه راغلي. الله تعالى فرمایي: ﴿وَمَن يُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلَ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ [النساء: ۷۴] ژیاوه: او خوک چې د الله ﷺ په لار کې وجنګېرې او ووژل شي یا برلاسي شي هغه ته به موږ هرومرو ستر ثواب ور په برخه کړو.

فرمایي: ﴿وَفَضَلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ [النساء: ۹۵]

ژیاوه: او الله تعالى مجاهدين په ناستو خلکو په ستر اجر سره غوره ګرځولي دي.

د اسلام ستر لارښود، رسول الله ﷺ د جهاد په اړه داسې فرمایي: «مَثُلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَائِمِ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَنْتَرُ مِنْ صِيَامٍ وَلَا صَلَاةً حَتَّىٰ يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى»^(۲)

۱ - مسلم

۲ - صحيح مسلم.

ژیاوه: د الله تعالی په لار کې د مجاهد مثال د هغه روژه نیونکي په خېر دی چې توله شپه لمونج کوي او د الله تعالی په آياتونو باندي دعاء کونکي وي، نه له خپلې روژې ستري کېري او نه له خپل لمانځه خخه ستري کېري تر هغه وخته چې دغه د الله تعالی د لاري مجاهد بېرته خپل کور ته را ستون شي.

د الله تعالی په لار کې وتل او ستونزې ګالل لوی اجر او ثواب لري. رسول الله ﷺ فرمایلي دي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ شَدَّابَ اللَّهِ لِمَنْ خَرَجَ مُجَاهِدًا فِي سَبِيلِهِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا إِيمَانُهُ وَتَصْدِيقُ بِرَسُولِي فَهُوَ عَلَىٰ ضَامِنٍ أَنْ أَذْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ أَرْجِعَهُ إِلَىٰ بَيْتِهِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ نَائِلًا مَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ وَغَيْرِهِ».^(۱)

ژیاوه: خوک چې د مجاهد په توګه د الله ﷺ په لار کې له کوره ووخي، الله ﷺ (د مهرباني له مخې) فرمایي: چې کله یې دا وتل پر ما د ايمان او زما د رسول ﷺ د تصدیق پر بنا وي، نو زه یې ضامن یم چې هغه جنت ته داخل کرم او يا یې بېرته خپل کور ته په داسې شان ورستون کرم چې ثواب او غنيمت ور په برخه وي. د يادونې ور د چې د جهاد د مشروعیت لپاره د خانګرو حالاتو او شرایطو تحقق ضروري دي.

۲ - په وسله وال جهاد کې د بنخو ونډه

له رسول الله ﷺ سره په غزاګانو کې، لکه د سړو په خېر بنخو هم پوره ونډه اخیستې دا په دې معنا چې بنځې هم له نارینه وو سره په تولو عبادتونو، ويآړونو او افخاراتو کې سمې شريکې دي. له دې کبله ويلی شو، بنځې حق لري چې د مسلمانانو له امير خخه د اجازې تر لاسه کولو د حق د لاري د سپیخلی جهاد وياړ تر لاسه کړي.

اسلامي شريعت د خپلې عامې مهرباني هغه خانګري سهولت له مخې، چې له بنخو سره یې په هر خه کې په پام کې نیولی، بنځې یې جګړې ته له حاضریدو خخه معاف کړې دي. دغه معافي یوازې یوه استثناء لري چې کله د مسلمانانو مشر د اړتیا له مخې فوق العاده حالت کې نفیر عام (جهاد ته عمومي وتل) اعلان کړي، بیا به بنځه هم د ميره له اجازې پرته د جهاد ډګر ته ووخي. په عامو او عادي جهادونو کې بنځه مکلفه نه د چې د جهاد ډګر ته ولاړه شي. له دې سره سره بنځې حق لري چې د جهاد په ويآړونو کې د

شريکدو په خاطر د مسلمانانو د مشر او خپل سرپرست په اجازه له مجاهدينو سره ووخي او هله د دوى له بنخينه طبیعت سره مناسب يو شمېر خدمتونه تر سره کړي.

حقیقت دا دی چې د اسلامی دعوت له پیل خخه نیولې د دعوت په تولو پړاونو کې بنځۍ په تولو وياپوونو کې له نارینه وو سره يو شان شريکې دی. الله الحمد په ټول اسلامی تاریخ کې يوه پیښه هم داسې نشه چې هله بنخو د محرومیت او کموالي احساس کړي وي او یا هم نارینه وو څان پرې لور او پورته ګلنې وي، بلکې ددې په خلاف بنځې تل د نارینه وو له خوا له ځانګړي قدر، احترام او درناوي خخه برخمنې وي.

د اسلامی تاریخ په اوږدو کې د نارینه اتلانو په ګتار کې خدیجه، سمیه، اسماء، ام سليم، ام عطیه، ام حرام، خوله، عائشه، فاطمه، زینب رضی الله عنہ او داسې نوري په زرگونو اتلانې دی چې یادونه یې په زرینو کربنوكې پاتې دي.

ام عماره نسیبه رضی الله عنہا يوه له هغو اتلو بیيانو خخه ده چې د أحد په تاریخي غزا کې یې له پېغمبر خخه په سخت وخت په دفاع کې د میرانې او سربنندنې بېلګه وړاندې کړي او د تل لپاره به تاریخ ور باندې ويادي.

حفصه رضی الله عنہا له ام عطیه رضی الله عنہا خخه روایت کړي چې هغې ويل: زه له پېغمبر ﷺ سره په اوو (۷) غراګانو کې شريکه وم، زه د جګړي په وخت له بارونو او سامانونو سره پاتې شوم. مجاهدينو ته به مې ډوچې برابروله او د هغوى د تیانو درملنه مې کوله.

انس ﷺ وايې: ام سليم رضی الله عنہا (دده مور) چې ژونلې وه نو تل به له یوې ډلې انصارو بنخو سره له رسول الله ﷺ سره په غزا کې ملګړي وه.

حشرج له خپلې پلرنی نيا خخه نقلوي چې هغې رضی الله عنہا ويل: زه له شپرو تنو نورو بنخو سره د خیبر غزا کې له پېغمبر ﷺ سره ووتم. خه وخت چې پېغمبر ﷺ پوه شو بنځې هم ورسره غزا ته راغلي، نو مور پسي یې خوک را ولېره او ويې غوبنتو! مور د پېغمبر ﷺ خدمت ته حاضري شوو، نو د پېغمبر ﷺ په خېره کې د قهر او غوسې نښې وي. مور ته یې وویل: تاسو د خه لپاره او د چا په اجازه راغلي یې؟ مونږ ورته وویل: يا رسول الله! مور تاسره راووتو، مجاهدينو ته به غشي ورکوو او به او ستوان به ورکوو، د تیانو درملنه به کوو. پدې توګه به د الله ﷺ د لاري په جهاد کې خپله مرسته او کمک کوو. رسول الله ﷺ راته وویل: پورته شئ او خپلو خېمو ته ولاړې شئ. هغه وايې: بیا کله چې الله تعالى خیبر فتح کړ، نو رسول الله ﷺ له

غیمت خخه موږ ته د نارینه مجاهدینو سره سمې برابرې برخې راکړې. حشرج صاحب وايۍ،
ما ترې پوبنته وکړه چې خه شی په برخه کې در ورسپدل؟ هغې وویل: مېوې.^(۱)

فعالیت

د اسلامي تاریخ په اوږدو کې د هغو مجاهدو بنځو نومونه واخلىء چې په خپلوا تورو او
همت یې په جهادی معړکو کې حماسې زېرولي دي.

۳- د جګړې په مهال د بنځو رول

بنېټې په جهاد کې عموما په وروستيو لیکو کې په لوژستیکي او روغنیابي چارو کې،
لكه: د تپیانو درملنه او د شهیدانو په انتقال او لېږدونه، پخلې او اوږو رسولو کې له
مجاهدینو سره مرسته کوي.

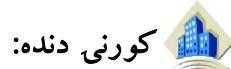
په وسله وال جهاد کې د بنځو د ونډې اخیستلو شرط دا دی چې په عملی جګړه کې به
برخه نه اخلي، ابرو به یې له خطر خخه مصؤونه وي، پرده به مراعاتوی، او له سړو سره
به اختلاط نه کوي که چېړې پورتنیو شرطونو تحقق نه موند، نو بیا بنځو ته په وسله وال
جهاد کې ونډه اخیستل جواز نه لري.

۱_ د حدیث ژباره ووایاست.

۲_ د جګړې په مهال د بنځو رول خه دی؟

۳_ په مسلحانه جهاد کې د بنځو د ونډې اخیستلو شرطونه ووایاست.

له معتربر سیرت کتاب خخه د اُحد په غزا کې د نسیبې رضي الله عنها دریڅونه او موافق
ولولئ او په خپلوا کتابچو کې یې ولیکئ.

درویشم لوست

ربنینو لی

عَنْ عَيْدِ اللَّهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ
يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا يَرِزَّ الْرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدْيقًا وَإِيَّاكُمْ
وَالْكَذِبُ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَمَا يَرِزَّ الْرَّجُلُ يَكْذِبُ
وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَابًا». [صحیح مسلم]

د راوی پېژندنه

د دغه جلیل القدر صحابی نوم عبدالله د پلاں نوم یې مسعود او د بنو هذیل قبیلې ته منسوب دی. شپرم شخص وو چې د اسلام په مبارک دین مشرف شو. دوه خله یې جبشي ته هجرت کړی دی دریم خل یې له جبشي خخه مدینې منوري ته هجرت وکړ. له رسول الله ﷺ سره به تل یو خای او ملګرۍ وو. له دې امله د اصحابو ترمنځ په صاحب العصا، صاحب الوساده او صاحب المطهرة^(۱) مشهور وو. تل به یې په ډېره خورده لهجه د قرآنکریم تلاوت کاوه، د علم او پوهې سمندر وو، د علمي مقام تر خنگ د حق د سنگر یو غښتلي مجاهد هم وو. په بدر، اُحد، خندق او نورو ټولو غزاګانو کې یې برخه اخيستې ده، د هجرت په دوه دېرشم (۳۲) کال د حضرت عثمان ﷺ له شهادت خخه وروسته یې له نیمګړې نږي خخه رحلت وکړ.

د څینو کلمو معنا:

۱- عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ: پر تاسو ربنتیا ویل لازم دي

۲- يَهْدِي: لارښونه کوي

۳- الْبِرُّ: هر ډول ښې او غوره کړنې او خصلتونه

۴- مَا يَرِزَّ الْرَّجُلُ: سړی تل او همیشه

۵- يَتَحَرَّى الصِّدْقَ: کوبنبن او هڅه کوي د ربنتیا ویلو

۶- يُكْتَبَ: ولیکل شي

^(۱) یعنی رسول اکرم ﷺ ته به یې امسا په لاس کې ورکوله، تکیه او بالښت به یې ورته اینښود او د او دا سه او به به یې ورکولې.

- ٦- وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذَّابَ: او له درواغ ويلو خخه خانونه وساتي
٧- الْفَجُورِ: هردوول ناروا، ناورهه کار او خوي

د حديث ڙياوه

له عبد الله بن مسعود ﷺ خخه روایت دی چې رسول الله ﷺ فرمایلی دي: پر تاسو ربنتیا ويبل لازم دي، ځکه چې ربنتیا انسان ته د نیکيو لارښونه کوي او نیکی انسان ته د جنت لارښونه کوي. بیشکه انسان، چې تل ربنتیا وايی او د ربنتیا ويلو هڅه کوي، نو د الله ﷺ په نزد به ربنتیني ولیکل شي او له درواغو ويلو خخه خانونه وژغورئ، ځکه چې درواغ ويبل سپري ته د نارواوو په لور لارښونه کوي او ناروا د دوزخ په لور لارښونه کوي. ځینې وخت سپري تل درواغ وايی او د درواغو ويلو هڅه کوي، نو له دې امله د الله ﷺ په نزد درواغجن ولیکل شي.

د حديث حکمت

د ټولو فضایلو، غوره کپنو او خویونو بنست ربنتیا ويبل دي. ربنتیا ويبل د ټولنیز اخلاقی نظام سرچينه ده او د ټولنې په وګرو کې يو په بل اعتماد راټو کوي. په درواغ ويلو سره په انساني ټولنه کې د بې باوري فضاء رامنځ ته کېري چې دا کار د ټولنې د هر ډول فساد لامل گرځي. له دې امله پېغمبر ﷺ پر انسانانو ربنتیا ويبل لازم کړي او له درواغو خخه یې منع کړي دي.

د حديث شریف گتې ۱- د ربنتیا وو حقیقت

ربنتیا د حقایقو سره مطابقت ته ويبل کېري او مختلف ډولونه لري، لومړي یې په وینا کې ربنتیا ويبل دي، او هغه داسې چې وینا له هغه خه سره چې اخبار ورڅخه کېري مطابقت ولري.

بل د نیت او ارادې ربنتینولي ده چې د دې ډول ربنتینولي ځای زړه ده، نو پر مسلمان لازم دي چې خپل زړه تل ربنتیني او د هر ډول ریا، بدگمانیو، او ناوره نیتونو خخه پاک وساتي. بل په کپنو کې ربنتینولي: انسان به مشروع چارې ترسره کوي، چې د عقیدې او وینا سره یې مطابقت ولري، او هغه کارونه چې د عقیدې او شعار په خلاف وي دروغ ګنل کېري.

۲- د ربنتیا ویلو کوبنېن

انسان باید د ژوند په ټولو حالاتو کې تل ربنتی واوسي او هڅه وکړي چې رینښنولی د خان عادت و ګرځوي، تر خو الله جل جلاله ورڅخه خوبن شي او هم یې نوم د صديقينو په ډله کې ولیکي او جنت ته یې داخل کړي.

۳- د ربنتیا ویلو ګټې

ربنتیا ویل ډېري دنيوي او اخروي ګټې لري چې څینې یې په لاندې ډول دي

- ربنتیا ویل انسان د نیکيو لور ته وړي او له هر ډول بدیو څخه پې ژغوري.
- ربنتیا ویل زړه ته ډاډېنه او آرامي وربني.
- ربنتیا ویل مؤمن له منافق څخه جلا کوي.
- ربنتیا ویل په دنيا او آخرت کې انسان ته نجات ورکوي.
- ربنتیا ویل د الله جل جلاله د خوبنې لامل ګرځي.
- ربنتیا ویل جنت ته د داخلیدو لویه ذريعه ده.
- ربنتیا ویل انسان ته د خير او برکت دروازې پرانیزې ، او رزق یې پراخوي.

۴- درواغو حقیقت

درواغ د ربنتیا ضد او د حقیقت پر خلاف د معلوماتو وړاندې کولو ته ویل کېږي.

درواغ لکه خرنګه، چې په ژبه وړاندې کېږي، همدا راز د کړنې، نیت او ارادې له لارې هم تر سره کیدای شي. لکه یو خوک د بدکار د انجامولو اراده ولري او په ژبه د هغې پر خلاف وینا وړاندې کړي، په دې صورت کې د خپل عمل او اراده پر ژبه دروغجنه وړاندې کړه.

۵- درواغ ویل لویه ګناه ده

درواغ ویل داسې عمل دی چې د اسلام د سېچللي دین څخه سربېره په ټولومذهبونو او اديانو کې یوه ناوړه پدیده ګڼل شوې ده. د اسلام مبارک دین د درواغو ټول ډولونه حرام کړي دي او دروغجن انسان ته یې درنده سزا ټاکلې ده نولازمه ده چې د هر ډول درواغو څخه څانونه وژغورو، خوک چې درواغ وايي او یا د درواغ ویلو هڅه کوي

الله ﷺ يې بد گنېي په درواغ ويلو د بنده خوي گرخې او د الله جل جلاله په نزد د درواغجنو په ډله کې شمېرل کيري.

۶- د درواغو بدې اغیزې

درواغ ويل چيري بدې پايلې لري چې څينې يې په لاندي ډول دي

- درواغ ويل د ټولو بديو اصلې عامل او د منافقت یوه برخه ده.

• درواغ ويل د نورو حقوق له منځه وري.

• درواغ د انسان شخصيتې پې ارزښته کوي.

• درواغ په ټولنه کې يې اعتمادي رامنځ ته کوي او د باور پغۇر ټولوي.

• درواغ د بلې هرې ګاه تکيه ګاه ده.

• د درواغو له کبله انسان د جهنم کندې ته لوپري.

۱- لاندي کلمې معنا کړئ:

الْبَرُّ:

ما يَرَأُ الْرَّجُلُ:

يَتَحَرَّى الصِّدْقَ:

يُكْتَبَ:

۲- د حدیث ژباره ووایاست.

۳- ربنتيا ويل خه ګټې لري؟

۴- دروغ خه بدې پايلې لري؟

خلورويشتم لوست

د مجلس آداب

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّهُ نَفَى أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا وَتَوَسَّعُوا). [صحيح البخاري]

د خينو عبارتونو معنا

- ۱- أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ: چې يو خوک د ناستې له ئای خخه پاھول شي.
- ۲- وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ: او بل خوک په هغه ئای کې كىنبىنى.
- ۳- وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا: مگر په خپلو منخوکې پراخىي راولى.
- ۴- وَتَوَسَّعُوا: او د ئاي پراخىي راولى.

د حديث ژيازه

له حضرت عبد الله بن عمر رضي الله تعالى عنهمما خخه روایت دی، پېغمبر صلى الله عليه وسلم له دې خخه منعه کړي ده چې يو خوک له خپل ئاي خخه پاھول شي او بيا پر ئاي يې بل خوک كىنبىنى، بلکې په خپلو منخوکې فاصله راولى او خپل مجلسونه پراخه کړئ.

د حديث حكمت

د اسلام مقدس دين د ژوند هر اړخیز نظام وړاندې کړي. ستر او واړه تول موضوعات يې پوبنلي، آن د مجلس د آدابو وړه برخه يې هم پته پريښې نه ده، بلکې د هغې لپاره يې هم لارښوونې بيان کړي، په اسلام کې تولو انسانانو ته د احترام په نظر کتل کېږي، تول مساوي حقوق لري، هر راز توپironه ردوي، يوازې تقوا د توپير او لوپتیا معيار دی. له دې کبله امر شوی چې خوک له خپل ئاي خخه اوچت نه کړاي شي او ناست خلک يا حلقة سره پراخه کړي او يا سره نژدي شي او نويو راغلو خلکو ته ئاي ورکړي، خو تول مسلمانان په مجالسو کې با وقاره وسائل شي. هيڅوک د کمی احساس ونه کړي او له دې سره سره خوک د مجلس له ګټو خخه هم بې برخې نه شي او په مجلس کې ئاي ورکړ شي.

فالیت

زدہ کوونکی دې د بنوونکي په مرسته د مجلس نور آداب ووایي.

د حدیث شریف گټې

۱- د مجالسو ډولونه

انسان دې ته اړ دی چې له نورو سره ناسته ولاړه ولري، په مجالسو کې برخه واخلي.

مجالس به له لاندې ډولونو خخه خالي نه وي

ا- نیک مجلسونه: لکه د پوهانو او علماوو سره ناسته، د علم د زده کړې حلقي او د وعظ او نصیحت مجلسونه چې د انسان په ژوند کې خورا ارزښت لري باید داسې مجلسونه غنیمت و ګفل شي او پکې ونډه واخیستل شي.

ب - بد مجلسونه: دا هغه مجلسونه دی چې په کې ناکاره خلک راټول شوي وي يا په کې غیبت کېږي يا په کې دروغ ویل کېږي او یا نور د فساد تصمیمونه پکې نیول کېږي له داسې مجلسونو خخه ډډه کول لازم او که خوک پکې ناست وي باید ورڅه پاڅېږي.

ج - مباح مجلسونه: دا هغه مجلسونه دی چې د پورتنيو منکراتو خخه خالي وي، خو کوم دنیوی یا اخروي خیر هم په کې نه تر سترګو کېږي په دغه ډول مجلسو کې اشتراک کول کوم باک نه لري، خو غوره دا ده چې پکې ګلون ونه شي، ځکه چې وخت په کې ضایع کېږي.

۲- په مجلس کې ناست کس له خپل ځای خخه پاخوں ناروا کار دی که خوک مجلس ته داخل شي، ده ته دا جایز نه دی چې بل خوک پاخوی او دی د هغه پر ځای کښېني، ځکه دا د متکبرینو عادت دی، او اسلام منعه کړی دی. له بل پلوه په دې کړنه کې د نورو سپکاوی او پرحقوقو یې تېرى کول دي. د اسلام ستر پېغمبر صلی الله عليه وسلم فرمایلی دی: "مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَمَثَّلَ لَهُ الرِّجَالُ بَيْنَ يَدَيْهِ قِيَامًا فَلَيَتَبَرَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ". (۱)

۱- سنن ترمذی.

ژیاوه: خوک چې دا خوبنوي چې خلک بې په مخ کې ولادوي، نو دی دې په جهنم کې د خان لپاره خای تیار کړي.

۳- د مجلس پراخول

که خوک له بهر خخه مجلس ته ورداخل شي او په مجلس کې دده د کیناستو خای نه وي، نو مجلس کې په ناستو کسانو لازم دي چې په مجلس کې پراخی راولي او ده ته د کېښناستو خای ورکړي. الله جل جلاله فرمایي: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسِحَ اللَّهُ لَكُمْ...﴾** [المجادلة: ۱۱]

ژیاوه: اى مؤمنانو کله تاسې ته وویل شي چې پراخه کړئ مجلسونه، نو یا پراخی په کې راولي. الله جل جلاله به پرتاسې پراخی راولي.

۴- مجلس ته د سلام په اچولو سره داخلیدل

مجلس نور آداب هم لري او په مختلفو احاديثو کې ذکر شوي دي چې د هغې له جملې خخه مجلس ته د داخليدو پر وخت د سلام اچول دي. پېغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: **«إِذَا اتَّقَى أَخْدُوكُمْ إِلَى الْمَجَلِسِ فَلْيَسْتَمِّ**^(۱)

ژیاوه: کله چې له تاسې خخه خوک مجلس ته داخلېږي باید سلام واجوي.

۵- د مجلس په آخر کې کیناستل

که خوک مجلس ته راشي، نو باید هلته کېښني چیرې چې د ناستو خلکو پاي وي او د مجلس منځ او یا سرته د تيريدو کوښښ دې ونه کړي. حضرت جابر بن سمرة (رضي الله تعالى عنه) فرمایي: **«كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا النَّبِيَّ ﷺ جَلَسْ أَحَدُنَا حِثْ يَنْتَهِي».**^(۲)

ژیاوه: کله به چې مورد پېغمبر صلی الله علیه وسلم مجلس ته راغلو، نو زموږ هريو به هلته کیناسته چیرې به چې د مجلس آخرې برخه وه.

۶- د دوو خبرو اترو کوونکو تر منځ کیناستل نه دي په کار

که خوک په مجلس کې د ناستې اراده لري، نو باید د دوو داسې کسانو ترمنځ خان خای نه کړي چې هغوي په خپلو کې خبرې اترې سره کوي، تر خو د هغوي خبره او رابطه

^۱- سنن أبي داود.

^۲- سنن أبي داود.

غوشه نه شي. خكه دا کار د نفترت او کرکي لامل گرخي. پغمبر (صلی الله علیه وسلم)
فرمایلی دي: «**لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَ اثْنَيْنِ إِلَّا بِإِذْنِهِمَا**». ^(۱)

ژياوه: چا ته دا جاييز نه ده چې د دوو کسانو تر منځ پېلتون راولي، مګر دا چې د هغوي
په اجازه وي.

۷- که خوک د کوم حاجت له مخې له خپله څایه پاڅېږي د بیا راتلو په صورت کې په
خپل څای کې د کیناستو حق لري

پغمبر ﷺ فرمایلی دي: «**مَنْ قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ**». ^(۲)

ژياوه: خوک چې له خپل څای خخه پاخیده او بیا خپل څای ته راغي، نو هغه په خپل
څای د ناستې د لوړیتوب حق لري.

۱- لاندې عبارتونه معنا کړئ:

أَنَّ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ

ب . وَيَجْلِسَ فِيهِ آخْرُ

ج . وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا :

۲- د حدیث مفهوم په یادو زده کړئ.

۳- د مجلس هغه آداب و واياست چې د حدیث الفاظ پري دلالت کوي.

^۱- سنن ترمذی.

^۲- صحيح مسلم.

د فقهې: د اصولو برخه

پنځه ويشتم لوست

د فقهی د اصولو پېژندنه

منل شوي علمي مېټودونه غوبښته کوي مخکي له دي چې د یو علم جزئيات زده کړو؛ په کار ده چې د هغه موضوع، موخه او له نورو علومو سره یې تپاو و پېژنو په دي لوست کې تاسې ته همدا مطالب په تفصیل سره وړاندې کوو.

د فقهی د اصولو پېژندنه

د «فقه د اصولو» پېژندنه په دوه ډوله سره وړاندې کېږي، «د فقهی اصول» د دوو کلمو خڅه د مرکب لفظ په توګه او «د فقهی اصول» د خانګړې علم د نوم په توګه «د فقهی اصول» د دوو کلمو خڅه د مرکب لفظ په توګه

د فقهی اصول له دوو کلمو خڅه جوړ شوي ترکیب دي یو یې "فقه" او بل یې "أصول" دي.

(اصول) د عربی ژې له مخې د اصل جمع دي چې بنسټ او بنیاد ته وايي.

(فقه) په لغت کې د پوهې او خیر کتیا په معنا ده او په اصطلاح کې په شرعی احکامو باندې داسې پوهې ته ویل کېږي چې له دلایلو خڅه راوتلي وي، لکه چې یو خوک و پوهېږي چې د لمانځه لپاره او دس شرط دي، خکه چې الله تعالى فرمایلي: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آتَنُوا إِذَا قُنْثُمْ إِلَى الصَّلَةِ فَأَغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيهِكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَأَسْخُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنَ﴾** [المائدة: ۶]. په دي آيت کې د درې اندامونو په وینځلو او د یو اندام په مسح امر شوي او امر د فرض توب غوبښته کوي، نو او دس د لمانځه لپاره فرض او شرط دي. فقه داسې پوهه ده، خو که یو خوک یوازې د خپل کلې له امام خڅه واوري چې او دس فرض دي او بې او دسه لمونځ نه کېږي، نور یې په دليل پوه نه شي داسې پوهې ته فقه نه ویل کېږي.

له علم خڅه په دي ځای کې مراد راجح باور دي چې ظن او یقین دواړو ته ورشاملېږي. شرعی احکام: د مکلفینو د شرعی افعالو صفتونو ته شرعی احکام ویل کېږي، لکه فرض، واجب، مستحب، مباح، مکروه او حرام.

لکه چې ویل کېږي: ربنتیا په وينا کې واجب او دروغ حرام دي.

د فقهې د اصولو پېژندنه دخانګري علم په توګه له هغه علم خخه عبارت دی چې په اجمالي توګه د فقهې دلایل، له هغو خخه د استفادې لاري چاري او د مجتهد صفات خرگندوي^(۱).

کله چې مور دې تعریف ته بنه خير شو درې لوې معناوې پکې پرتې دي.

۱- د فقهې اصول په اجمالي توګه د فقهې دلائل (قرآن، سنت، اجماع او قیاس) بیانوی، په تفصیلی توګه له هر آیت، حدیث ... خخه بحث نه کوي.

۲- د فقهې د اصولو علم له همدي دلایلو خخه د شرعی احکامو د راوېستلو خرنګوالی رابنیي، هغه قواعد بیانوی چې په زده کړه یې، له دلایلو خخه د احکامو استنباط آسانه کېږي.

۳- د فقهې د اصولو علم د مجتهد صفات او وړتیاوې بیانوی.

د فقهې د اصولو موضوع

د فقهې د اصولو موضوع شرعی دلایل، اصولي قواعد او شرعی احکام دي. شرعی دلائل په دوه چوله دي

۱- متفق عليها دلایل چې هغه قرآن، سنت، اجماع او قیاس دي.

۲- اختلافی دلایل چې ډېر چولونه لري. مهم یې په لاندې ډول دي:

- استحسان

- د صحابي مذهب

- مرسله مصالح

- استصحاب

- عرف(دود)

د فقهې د اصولو عالمان له دې دلایلو خخه په اجمالي توګه بحث کوي، د هغوی پېژندنه کوي، حجيت، د طلب چولونه او ورڅخه د استنباط لاري چاري اصول بیانوی او د دوى په چېل مینځ کې مراتب او د تعارض په صورت کې د ئینو په نورو د ترجیح قواعد خپري.

(۱) المنهاج : للبيضاوي

د فقهی د اصولو د علم د لوستلو موخه

د دې علم د زده کړې موخه له شرعی مصادرو (قرآن، سنت، اجماع او قیاس) خخه د احکامو د راوېستلو لارې چارې پېژندل دي، په داسې بنه چې شرعی احکام د علمي اصولو او ضوابطو پر اساس راوایستل شي، د بشري هوا هوس او مزاجونو خخه اغیزمن نه شي، خکه هر شرعی حکم قرآن، سنتو، اجماع او قیاس ته تکيه کوي، یا به په صراحت په هغو کې راغلي وي او یا به ورڅخه استنباط شوي وي. دا استنباط هر خوک سر ته نشي رسولاي او نه په دې هکله د هر چا سليقوي تفسير او پوهه اعتبار لري، بلکې د شرعی احکامو استنباط خانګري اصول لري چې په همدي علم کې بيان شوي.

ه마다 ډول د دې علم په زده کړه شخص کولاي شي چې د فقهاءوو د مذاهبو له دلایلو خخه خبر شي، د هغوي د استدلال لاري پېژني، او د مختلفو مذاهبو په لاملونو باندي خان پوه کړي چې ولپي پې داسې نظریات وړاندې کړي.

همدارنګه د احکامو بدلون د حالاتو او وخت په بدلون باندې د دې علم په وسیله پېژندل کېږي، همدا علم دی چې فقهی او قانوني ستونزو ته د حل مناسبې لاري را پیدا کوي او نويو پېښيدونکو مسایلو ته (هغه چې پخوانه دی پېښې شوي) احکام راویاسي.

د دې علم په واسطه شخص د قرآن او سنتو په پوهه کې ثبت او پوخوالی تر لاسه کوي.

د فقهی د اصولو تراو د فقهی له علم سره

د فقهی په علم کې مسلمان خپل مکلفيونه او مسؤوليونه د خپل پروردگار، ټولني او چاپېریال په وړاندې پېژني، چې خه شي د ده لپاره دي او خه پړي لازم دي، په دې توګه د اصولو د علم تراو د فقهی له علم سره داسې دي لکه د ونې د بېخ تراو له بناخونو سره یا د بنسټ (تهداد) تراو له ودانۍ سره. د فقهی اصول په شرعی دلائلو باندې د پوهې پاره اساسی ضوابط او قواعد بیانوی، شخص ته د فقهی احکامو د استنباط لار پرائیزی او د دې وړې ګرځوي چې د وضع شویو قواعدو په رنما کې د شرعی دلائلو خخه احکام راوکاري.

کله چې مور غواړو د لمانځه حکم له دليل خخه وپېژنو، د خو مقدمو پېژندلو ته اړتیا لرو:

- ۱- د شرعی احکامو پېژندل.

- ۲- د شرعی دلایلو (قرآن، سنت، اجماع او قیاس) اجمالي پېژندنه.

- ۳- له دې دلایلو خخه د حکم د راوېستلو لارو چارو پېژندنه.

- ۴- د دې پېژندنە چې د يو خە غوبىتلى د امر پە صىغىي (و كىھ) سره تىرسە كېرىي.
- ۵- مطلق امر چې د اباحت نىنە پكى نه وي، د وجوب لپارە دى.
دا تولۇي مقدمى د فقهىي د اصولو د علم موضوعات دى.
- لە دې مقدمو وروستە قرآن تە ورگرخۇ، پە قرآن كريم كې د لمانىخە موضوع لەمۇو، لە پلتقىي وروستە دا آيت پىدا كەو چې الله تعالى فرمائىلى: «**أَقِيمُوا الصَّلَاةَ**» يعنى لەمۇنخونە سەم اداء كىرى دا هەغە مطلق امر دى چې لە مورىنە د لمانىخە كولۇ غوبىتتە كوي او مۇنېر پە دې پوهېرىو چې لەمۇنخە فرض دى. دا وروستى پوھە فقه دە، نو وىلاي شو چې د فقهىي اصول د فقهىي د علم اساس دى او هەغە فورمولۇنە دى چې پە واسطە يې لە قرآن، سىنتو، اجماع او قىاس خىخە فقه راوىستىلاي شو.

فعالىت:

بىا هەمغە ذكر شوي محسوس مثال تە رجوع و كىرىئ.

د فقهىي اصول علم = د درزىي توب پوھە.

او د نجارى سره ھم د فقهىي اصول پىرتلە كىرىئ.

- ۱- د فقهىي اصول لە دوو كلمو خىخە د مرکب لفظ او د ئانگىرىي علم د نوم پە توگە راواپېژنى.
- ۲- د فقهىي د اصولو د علم موضوع خە شى دە؟ د خلورو اتفاقىي او ئىنۇ اختلافىي دلايلىو نومونە واخلىي.
- ۳- د اصولو د علم لە لوستلۇ خىخە موخە خە دە؟
- ۴- د فقهىي د اصولو د علم ارىيکىي د فقهىي لە علم سره د مثال پە تىرخ كې بىان كىرىئ.

شپږ ویشتم لوست

د فقهې د اصولو د علم پیدایښت او پراختیا

په تېر لوست کې مو د فقهې د اصولو تعريف ، موضوع، موخه او له فقهې سره د دې علم اړیکه وپېژنده، په دې لوست کې مور د دې علم له پیدایښت او پراختیا خخه بحث کوو او دې علم ته زمور اړیتا لولو. له هر خه مخکې اړینه ده چې د اسلام د لومړۍ پراو د مسلمانانو وضعیت د دیني مکلفیتونو د پېژندلو په هکله معلومات ترلاسه کړو او په دې خان پوه کړو چې دوی د قرآن او ستتو په معنا او غوبښتو خنګه پوهېدل؟ او اجماع او قیاس په خه ډول مینځ ته راغل؟

له قرآن کريم او ستتو خخه د صحابه کرامو فهم

د شرعی احکامو لومړۍ مصدر قرآن کريم دی. مسلمانان د قرآن کريم په واسطه د خپلې عقیدې او شرعی مکلفیتونو ستره برخه پېژنۍ، چې د خه لپاره پیدا شوی او خه باید وکړي. رسول اکرم ﷺ قرآن کريم په خپلو اقوالو، افعالو او تقریراتو سره تفسیر کړي.

قرآن کريم د عربو په زېه نازل شوی، نو هغه چا چې د قرآن کريم د نزول په زمانه کې ژوند کاوه، د قرآن کريم په مفهوم پوهېدل، همدا راز د نبی کريم ﷺ په خبرو داسې پوهېدل، لکه خنګه چې مور او تاسو د خپلو ملګرو په خبرو پوهېړو، پرته له دې چې د ژې او اصولو قواعد په کتابونو کې ورته وګورو.

کله چې له مور خخه بنوونکي یا پلار د کوم کار د کولو یا نه کولو غوبښته وکړي، د دوی د غوبښتې په ډول پوهېړو چې آیا تینګه غوبښته کوي او که سطحي، ایا په نه کولو یا کولو یې راته جزا راکوي او که نه؟ دا پرته له دې تشخيصه چې د دې غوبښتې ډول وپېژنو چې واجب ده که مستحب، مکروه ده که حرام. د لومړني نسل مسلمانان هم همدا راز وو. دوی د قرآن کريم په معنا پوهېدل د رسول الله ﷺ د خبرو خخه یې مطلب اخيسته پرته له دې چې د ژې او اصولو په قواعدو پوه شي.

کله به چې کومه پېښه رامنځ ته کېدله رسول الله ﷺ د دوی په منځ کې موجود وو. د الله تعالى په حکم یې ورته حکم کاوه، دوی به د حکم د تینګار درجه له وینا او د موجودو نښو نښانو خخه پېژنده. په څینو چارو به یې امر ورته کاوه، له څینو خخه به یې منع کول، د څینو چارو لور ته به یې ترغیبیول. داسې ډېر لړو پېښېدل چې د کړو وړو په شرعی صفاتو باندې تصریح وشي او وویل شي چې دا خیزونه فرض، سنت، مباح، مکروه یا حرام دي.

د اسلامي قلمرو له پراختيا خخه وروسته د احکامو استنباط

خه موده وروسته، کله چې د مسلمانانو د فتوحاتو لمن وغځډه او ډېر عجمي ملکونه په اسلامي قلمرو کې راغلله، دوى په عربي ژبه نه پوهېدل، نو دي ته اړتیا پیدا شوه خود عربي ژبې د زده کړې لپاره هغه قواعد کېږدي، چې د عقل او دود خخه اخيستل شوي وو، ترڅو خلک د خدای ﷺ او رسول په مراد پوه شي. په همدي وخت کې د فقهې د اصولو علم وقوکېده.

د اجماع پیدايسټ

کله چې رسول الله ﷺ رحلت وکړ، د ده امت په ځینو مسائلو اجماع وکړه. د رسول الله ﷺ د وينا مطابق: د ده امت په خطانه سره یو ځای کېږي. په دي مهال اجماع د شرعې د مصادرو د دريم مصدر په توګه رامنځ ته شوه.

په قیاس کې پراخوالی

کله چې د اسلامي قلمرو دايره پراخه شوه، داسي نوي مسائل پیدا شول چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې نه وو پېښ شوي. په قرآن او سنتو کې یې په صريح ډول حکم نه موندل کېده، نو د امت فقهاءو له قرآن، سنت او اجماع خخه د احکامو په راویستلو کې اجتهاد وکړ. په داسي توګه چې نوي مسائل یې په منل شویو ثابتو مسائلو قیاس کړل او په دي توګه د قیاس په نوم د شرعې احکامو خلورم مصدر رامنځ ته شو.

د اصولو د علم پیدايسټ

له قرآن او سنتو خخه په استنباط د اجماع په حقیقت او د قیاس په خرنګوالي کې د صحابه وو له پېړۍ خخه اختلاف راشروع او د وخت په تېريدو او د نويو مسائلو په زیاتېدو دي اختلاف علمي بنې غوره کړه. د هجرت په دویمه پېړۍ کې علماوو د احکامو د استنباط اصول وضع کړل او د فقهې د اصولو نوم یې ورباندي کېښود.

د فقهې اصولو علم ته اړتیا

کېدای شي خوک ووايي د اصولو علم ته د دي لپاره اړتیا نشته چې د اجتهاد دروازه تړلې ده او د فقهې اصول په اجتهاد کې کارول کېږي، خو څیونکې عالمان وايي: د اجتهاد دروازه به د قیامت تر ورڅې پوري د خه شرایطو لاندې خلاصه وي. اجتهاد د اصولو علم ته اړتیا لري نو د امت د ځینو علماوو لپاره د دي علم زده کړه لازمي ده، تر خو خلکو ته د هغوي مکلفيتونه په ګوته شي.

کله چې علماوو د اجتهاد د دروازې د بندېدو فتوا ورکړې، په شرعی مسایلو کې يې د خینو جاهلاتو جرأت نه کتلې. پرته له دې چې هغوي د اجتهاد خانګړتیاوې ولري، د اجتهاد دعواوې به يې کولې.

هغه خوک چې د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسپدلى، د هغوي لپاره هم د دې علم پېژندل ګټور دي، ځکه د امامانو د اقوالو مأخذونه او د دوى د مذهبونو بنستونه پېژني، د اصولو د علم په زده کړه د هغوي د اقوالو تر مینځ پرتله او د دوى په منهجونو او لارو نوي مسایل تخريج کولای شي.

په دې توګه ويلاي شو له دې علم خخه د اسلامي شريعت په هکله په دريو عمده برخوا کې ګډه اخيستل کېدای شي.

۱- هغه احکام چې د وخت او خای په بدلون بدلبوري، که خه هم د پخوانيو فقهاءوو نظریات پکې موجود وي، خود وخت په تېرېدو نويو احکامو ته هم اړتیا لیدل کېري.

۲- هغه نوي مسایل چې پخوا مطرح نه وو، لکه بانکونه، د شرکونو خینې ډولونه، خینې طبی پوښتنې او نور، داسې مسایل هم نويو احکامو ته اړتیا لري.

۳- د مخکینيو فقهاءوو د نظریاتو ترمنځ پرتله او په هغو کې حق ته نژدي نظر پیدا کول هم د فقهې د اصولو په علم ترسره کېري.

د وضعی قوانینو پوهان هم د اصولو علم ته اړتیا لري

لكه خنګه چې د شرعی احکامو پوهان د اصولو علم ته اړتیا لري همدا ډول د وضعی قوانینو پوهان هم د اصولو علم ته اړتیا لري. هغه اصول او قواعد چې په دې علم کې لوستل کېري، لکه قیاس او د هغه اصول، د نصوصو د تفسیر قواعد، په معانیوو باندې د الفاظو د دلالت لارې چارې او د مختلفو دلایلو ترمنځ د تعارض په صورت کې د هغوي تر مینځ ترجیح دا ټول د وضعی قوانینو دپوهانو په کارېري. تر خو چې ورباندې پوهنه شي په خېل مسلک کې بریالي کیدای نه شي.

له همدي امله د شرعیاتو او حقوقو په پوهنځيو کې د اصول فقهې مضمون لوستل کېري. که قاضي، وکيل او يا د قانون استاد اصول فقه ولولي، په خېله دنده کې به برلاسی وي.

فالیت

آیا داسې پېښه مو یادیوری چې کومه منازعه، جنجال د دوو معامله دارانو تر مینځ د عقد د
الفاظو له تفسیر خخه را ټه کېدلي وي؟

که نه دریادیوری، نو کوبنښ وکړئ چې په خپل خیال کې داسې یو جنجال راجور کړئ،
بیا یې په خپله کتابچه کې ولیکۍ او نورو ته یې واوروئ. له لاندې مثال خخه ګهه واخلئ.
مثال: اشرف کریم ته وویل: زه دا موټر په سل زره افغانی درباندې پلورم، کریم وویل: زه
بې قبلووم، کله چې کریم د هغه د تسلیمولو غوبښته وکړه، اشرف وویل: زما مقصد په
راتلونکي وخت کې وعده کول وو، ئکھه مې د مضارع لفظ کارولی. زه عقد پوره نه ګنډ،
په راتلونکې کې مې که زره شو موټر به درباندې پلورم او که نه، نه یې درباندې پلورم.

د اصول د فقهی د علم د پراختیا مرحلې

د فقهی د اصولو علم د خپلې پراختیا په جريان کې له مختلفو مرحلو خخه تېر شوی، چې
په لاندې توګه بیانیري:

اصول فقهی د اسلام په لومړي دور کې

کله چې مور د رسول الله ﷺ ژوند مطالعه کوو، داسې خه پکې پیدا کېږي چې هغه ﷺ د
صحابه کرامو رضوان الله عليهم اجمعين اجتهاد تایید کړي. په یو حدیث شریف کې
رأحی چې کله رسول الله ﷺ معاذ بن جبل یمن ته استاوه، ورته یې وفرمایل: کله چې له
کومې قضایي پېښې سره مخامنځ شي خه به کوي؟ معاذ ﷺ ورته وویل: زما پرپکړه به په
قرآن کریم وي، پېغمبر ﷺ ورته وفرمایل: که پر قرآن کریم کې ونه موندل شي. ويې
ویل: د رسول الله ﷺ په ستتو به فیصله کوم، بیا یې ورته وفرمایل: که په ستتو کې دې ونه
موندله، خواب یې ورکړ: بیا به اجتهاد کوم او کمۍ به پکې نه کووم، معاذ رضي الله
تعالى عنہ ویلی: رسول الله ﷺ زما سینه و تپوله او بیا یې وفرمایل:

«ټوله ستاینه هغه الله ﷺ لره ده، چې د رسول الله استازی یې پر هغه خه بریالي کړ چې
رسول الله یې خوبنوي»^(۱)

۱ دا حدیث د خلکو په ژیو مشهور دي، امام ابن القیم په خپل کتاب (اعلام الموقعين) تحقیق پکې کېږي او د شهرت له
کبله او همدار راز د خلکو د منلو له امله ېږي اعتباري ګنډلی او ویلی ېږي دي: په څینو طرقو کې ېږي سند متصل دي. (اعلام
الموقعين ج ۱ ص ۲۰۲).

د مسلمانانو دویم خلیفه عمر رض ابو موسی الاعمری ته يو ليک استولی چې په هغې کې د خلکو ترمنځ د پربکړې بنیادونه ذکر شوي، چې د تل لپاره د قضاډ د اصولو لپاره اساسی مرجع ده. په دې کې لیکي: په هغو مسایلو کې چې ورکې زده نازره شې او په قرآن او سنتو کې نه وي، خان بنه ورباندي پوهه هغو ته ورتنه مثالونه پېژنه، بیا چارې يو پر بل قیاس کوه، چې الله عزوجلله ته خوبنې او حق ته نزدې درته بنکاره شي هغه پلې کوه. دا دواړه اثره په بنکاره د اجتهداد فواعد بیانوی او تائید یې کوي، حال دا چې اجتهداد اصول فقه مغز دی او دا علم په اجتهداد را خبرې.

د فقهې د اصولو علم د تابعینو په زمانه کې

دې دور کې د پېښو او واقعاتو د ډېر والي له امله اجتهداد هم ډېر شو، داسې خلک پیدا شول چې يوازې په علم او فتوا بوخت وو. لکه سعید ابن المسبب، ابراهيم النخعي، عطاء بن ابي رباح او داسې نور رحمهم الله تعالى، دوى ټولو په يوه مسئله کې د بنکاره نص د نه موجودیت په صورت کې ځانګړې لارې چارې درلودلي، له فیاس، مصالحو او داسې نورو وسایلو خخه یې کار اخيست.

د فقهې د اصولو علم د مجتهدینو امامانو په زمانه کې

د دویمې پېښی له پیل خخه وروسته د اجتهداد میتودونه، په بنکاره بنه يو تر بله ګوښي شول، د هر امام د استباط قواعد د هغه په ذهن کې واضح وو چې د هغو په رنما کې به ېې اجتهداد کاوه، لکه امام ابوحنیفه رحمة الله (۸۰ - ۱۵۰ هـ) چې په اجتهداد کې به ېې لومړۍ په قرآن، بیا په سنتو تکیه کوله. که حکم به ېې په هغو کې ونه موند، د صحابه وو فتاواوو ته به ېې رجوع کوله، د هغوی تر مینځ اتفاقی مسایلو خخه نه تېرپده او که د دوى ترمینځ به اختلاف وو، نو په هغو کې به ېې يو نظر غوره کاوه. د دوى له ويناواو پرته ېې د تا بعینو په نظريو خان پابند نه ګانه. څکه هغه ېې هم د خان په خېر بلل. که د کوم يوه نظر به ېې خوبن شو، نو هغه به ېې اخيسته او که نه، د قرآن او سنتو په رنما کې به ېې په خېل نظر عمل کاوه.

همدا راز امام مالک رحمة الله تعالى (۹۳ - ۱۷۹ هـ) د شرعی احکامو په استباط کې خېل اصول او ضوابط درلودل، چې له قرآن او احادیشو خخه ېې وروسته د مدنیې منوري د خلکو عمل ته اعتبار ورکاوه. د مدنیې د خلکو عمل د ده په نظر حجت و او له هغې

څخه مخالفت ته یې جواز نه ورکاوه. همدا راز مرسله مصالح هم د نورو علماوو په نسبت د امام مالک رحمة الله تعالى په نزد زیات معتبر ګنډ شوي.

په دې توګه په دې پېړۍ کې ډپر فقهاء کرام موجود وو چې په اجتهاد کې یې خانګړې تګلارې او اصول درلودل او په هغو روان وو، خود د دوى د تګلارو معیارونه په خانګړې کتاب کې نه وو راټول شوي.

دا لږي همدا شان روانه وو چې بیا امام شافعی رحمة الله تعالى (۱۵۰ - ۲۰۴هـ) راغي. ده د فقهې په اصولو کې لوړۍ کتاب د (الرسالة) په نوم ولیکه. په دې کتاب کې د دې علم اړوندې دقیقې قضې په بنه توګه بیان شوي چې د اصولو د علم تر ټولو پخوانی کتاب شمېرل کېږي او پر نورو اصولي موضوعاتو سربېره اوامر، نواهي، بیان، خبر، نسخه او د قیاس د منصوصی علت حکم پکې خپرل شوي.^(۱)

فالیت:

یو زده کوونکی دې د امام ابوحنیفه، بل دې د امام مالک او دریم دې د امام شافعی رحمة الله تعالى په هکله لنډ معلومات ورکړي.

- ۱- صحابه په قرآن او ستو خنګه پوهېدل؟ آیا د فقهې د اصولو د علم په واسطه یې احکام ورڅخه راویستل او که په خپل ذوق او سلیقه؟
- ۲- د اسلامي قلمرو له پراخېدو وروسته د احکامو په استنباط کې خه بدلون راغي؟
- ۳- اجماع خه مهال رامنځته ته شوه؟ او قیاس خنګه پراخه شو؟
- ۴- د اصولو علم خنګه راپیدا شو؟
- ۵- د اصولو علم ته په کومو برخو کې اړتیا ده او خه ګهه لري؟
- ۶- دasicې یو حدیث ووایاست چې د اجتهاد په اصولو او روا والی دلالت کوي.
- ۷- د حضرت عمر رض د هغه لیک لنهیز ولیکی چې ابو موسی الاعشری ته یې استولی وو.
- ۸- د مجتهدینو امامانو د اجتهاد د اصولو په هکله خپل لنډ معلومات ولیکی.
- ۹- د فقهې د اصولو لوړنی کتاب خه نومېږي، چا لیکلی او خه شی پکې خپرل شوي؟

(۱) مقدمة ابن خلدون ص ۴۵۵.

اوویشتم لوست

د فقهې د اصولو مدارس

د فقهې د اصولو له مدارسو خخه هغه میتودونه او تګلارې مراد دي چې زمورو د اصولو علماءو کارولې او زمورو د اصولو کتابونه ورباندي مشتمل دي. دا تګلارې درېو ډولو ته وپشلای شو:

- ۱- د فقهاوو مدرسه.
 - ۲- د اصوليانو مدرسه.
 - ۳- د پورتنيو دواړو تګلارو یوځای کوونکې مدرسه.
- لومړۍ: د فقهاوو مدرسه**

ددې مدرسې پیروانو د فقهې فرعی مسایل راټول کړل، یو بل ته ورته مسالو ته یې ګډه اصول جوړ کړل. داسې یې وپتله چې دا اصول د مجتهدینو امامانو په ذهن کې وو او د هغو پر بنستې یې دا فرعی احکام استنباط کړي نو په دې مدرسه کې فقهې فروع له اصولو خخه مخکې منځ ته راغلي. بیا د فروعو د استقراء په نتیجه کې د هغو لپاره اصول استنباط شوي.

دي تګلارې ته حنفي فقهاوو ډېر خدمتونه کړي، چې اوس یې د حنفي تګلارې په نوم شهرت موندلې.

ددې تګلارې تعقیبونکې څینې مشهور کتابونه دادي:

- ۱- اصول الجصاص، د امام ابوبکر احمد بن علی رازې جصاص (متوفی: ۳۷۰ هـ) لیکنه.
 - ۲- کنز الوصول الى معرفة الأصول، د امام فخرالاسلام علی بن محمد بزدوي (متوفی: ۴۸۲ هـ) لیکنه.
 - ۳- اصول السرخسي، د امام ابوبکر محمد بن احمد بن سهل سرخسي (متوفی: ۴۸۳ هـ) لیکنه.
- دویم: د اصوليانو مدرسه**

دي مدرسې چې د متکلمينو مدرسه هم ورته وايي د فقهې له فروعاتو پرته یوازي د اصولي قاعدو پیاوړتیا ته پام اړولی. که خه هم ددې مدرسې زیاتره پیروان د شافعی مذهب علماء دي، خو په دې مدرسه کې د مذهبی ته او اغېز ډېر کم لیدل کېږي. خرنګه چې د فقهې فرعی مسایل د اصولي قاعدو پر بنستې راوېستل کېږي، نو غوره دا ده چې دا قاعدي خڅواکه او مستقلې وي.

ددي مدرسي خيني مشهور كتابونه په لاندي دول دي:

۱- اللَّمَعُ، د امام ابواسحاق شيرازي (متوفى: ۴۷۶ هـ) ليکنه.

۲- الْمُسْتَصْفَى مِنْ عِلْمِ الْأَصْوْلِ، د امام حجة الاسلام ابوحامد محمد غزالی (متوفى: ۵۰۵ هـ) ليکنه.

۳- الْإِحْكَامُ فِي أُصُولِ الْحُكَمِ، د امام سيف الدين آمدي (متوفى: ۶۳۱ هـ) ليکنه.

۴- الْمَحْصُولُ، د امام فخرالدین رازی (متوفى: ۶۰۶ هـ) ليکنه.

دریم: د فقهاوو او اصوليانو د تګلارو یوڅای کوونکې مدرسه

پدې کې شک نشه چې لوړنۍ دواړه مدرسي یو لړښې او مثبت تکي لري. هره یوه پې داپې خانګر تیاوي لري چې په بله کې نه ډيل کېږي. پر همدي بنسټ ځينو علماوو د اصولو داپې كتابونه ولیکل چې د دواړو مدرسونظریات یې پکې راتمول او یوه تګلاره پې ترې جوړه کړه.

ددي مدرسي مهم كتابونه دادي:

۱- بَدِيعُ النِّظَامِ الْجَامِعُ بَيْنَ كِتَابِيِ الْبَرْذَوِيِ وَالْإِحْكَامِ، د امام مظفرالدين احمد بن علي ساعاتي حنفي (متوفى: ۶۴۹ هـ) ليکنه.

۲- التَّنْقِيْحُ وَشَرْحُهُ التَّوْضِيْحُ، د صدر الشريعة عبدالله بن مسعود حنفي (متوفى: ۷۴۷ هـ) ليکنه.

۳- شَرْحُ التَّوْضِيْحِ، د شيخ سعد الدين عمر تفتازاني شافعي (متوفى: ۷۹۲ هـ) ليکنه.

۴- التَّخْرِيرُ، د ابن الهمام حنفي (متوفى: ۸۶۱ هـ) ليکنه او التَّقْرِيرُ شَرْحُ التَّخْرِيرِ، د ليکوال د شاګرد، محمد بن امير الحاج (متوفى: ۸۷۹ هـ) ليکنه.

۵- مُسَلَّمُ الشُّبُوتِ، د محب الله بن عبدالشكور بهاري (متوفى: ۱۱۱۹ هـ) ليکنه.

۱- د فقهې د اصولو مدارس خو دي؟ نومونه یې واخلي.

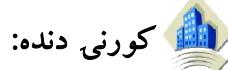
۲- د هرې مدرسي خانګر تیاوي بيان کړئ.

۳- د اصولي مسايلو په خېرنه کې د فقهاوو او متکلمينو ميتودونه پرتله کړئ او هم د

متکلمينو خانګر تیاوي بيان کړئ. همدا راز د دواړو ډلو د ځينو كتابونو نومونه هم واخلي.

۴- ولې ځينو اصوليانو د فقهاوو او متکلمينو د تګلارو د یو کولو په اړه كتابونه ولیکل؟

په دې اړه د درې كتابونو نومونه واخلي.

په لوست کې د يادو شويو كتابونو پرته د اصولو د علم د نورو شپرو كتابونو نومونه ولیکئ.

اته ويشتم لوست

د اسلامي شريعت مصادر (مأخذ)

د اسلامي شريعت خلور مصادر دي چې قرآن کريم او سنت نبوی یې اصلی او لومړنې مصادر دي اجماع او قیاس په دویمه مرحله کې خای لري. په دي لوست کې به د قرآن کريم په اړه معلومات درکړو.

قرآن کريم

الله جل جلاله پر خپل پېغمبر ﷺ قرآن کريم رانازل کړي او په قرآن کې یې د ژوندانه لارې چاري تاکلي. الله ﷺ په خپل کتاب کې د انسانانو لپاره عقیده، عبادت، د ژوندانه نظام او نور ټول هغه شيان روښانه کړي چې انسانان ورته د دنيا او آخرت په هکله اړتيا لري. که چېري انسانان ايمان راوړي، د قرآن کريم پر لارښوونو څان پوه کړي او ورباندي عمل وکړي نوله شکه پرته به د انسانيت لوړو درجو ته ورسيرې.

قرآن کريم د شريعت لومړي مصدردي

الله جل جلاله فرمایي: «وَإِنَّ الْحُكْمَ بِسَيِّئِهِمْ إِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَشْيَعُ أَهْوَاءُهُمْ وَأَحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْسُدُوكُمْ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ فَإِنْ تَوَلَّوْهُ فَإِعْلَمُ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضٍ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ۝ أَفَالْحُكْمُ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْقَعُونَ وَمَنْ أَحْسَنَ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوَقِّعُونَ» [المائدة: ٤٩-٥٠] ڇباره: نو اي محمده ﷺ، ته د الله له نازل کړي قانون سره سم ددي خلکو د چارو فيصله وکړه او د هغو د خواهشاتو پېروي مه کوه. پام کوه چې دا خلک تا په فنته کې وانه چوي. ديوې ذري په اندازه هم له هغه هدایت نه وانه وړې چې الله ﷺ تاته درېږلې دی. که دوي ورڅخه مخ واړوي، نو و پوهېږه چې الله ﷺ ددوی د ځینو ګناهونو په مجازات کې په غم کې ددوی د لتاپولو اراده کړي ده او دا حقیقت دي چې دا خلک زیاتره فاسقان دي. (که دوي د خدای ﷺ له قانون خخه مخ اړوي) نو آیا بیا د جاهليت فيصله غواړي؟ په داسې حال کې کوم خلک چې پر الله ﷺ باور لري د هغو په نزد له الله ﷺ نه بل غوره فيصله کوونکي هیڅ نشه.

قرآن کريم د شريعت د دلایلو بنست دی. د شريعت نور دلایل لکه سنت، اجماع او قیاس له قرآن خخه اخیستل شوي او د حجیت ثبوت یې پر قرآن کريم ولاړ دي.

قرآنکریم د فقهی احکامو لومړي مصدردر دی.

قرآنکریم د شريعت لارښود دي، د انسانيت د اصلاح لپاره زرینې لارښوونې لري ترڅو انسانان له هلاکت خخه وژغوري، دغه لارښوونې هر اړخیزې دي. د عقیدې اصلاح، د اخلاقو اصلاح

او همدا راز د عبرت په موخه د پخوانیو امتونو کیسې په قرآنکریم کې راغلې دی. خو د فقهی احکامو آیتونه يې پنځه سوو ته رسپیری چې له هغو خخه فقهی احکام استنباط کیوري.

د قرآن کریم تعريف

که خه هم قرآن کریم د زیات شهرت له امله تعريف ته اړتیا نه لري، خو بیا هم اصولیانو د قرآن تعريف ته پام اړولی او په دې هکله يې داسې ویلي: «هو القرآن المنزل على رسول الله ﷺ المكتوب في المصاحف المنقول عن النبي ﷺ نقلًا متواترًا بلا شبهة»^(۱) قرآن کریم پر رسول الله ﷺ هغه نازل شوی کتاب دی چې په سپارو کې ليکل شوی او له کومې شبھې پرته په متواتر ډول له رسول الله ﷺ خخه نقل شوی.

د قرآن کریم په اړه باید په لاندې ټکو و پوهېږو

لومړۍ: قرآن کریم یوازې همغه کتاب ته ویل کیږي چې پر محمد ﷺ نازل شوی. په دې بنستې نورو اسماني کتابونو، لکه تورات او انجیل ته چې پر محمد ﷺ نه دی نازل شوی، فرآن کریم نشو ويلاي.

دویم: د لفظ او معنا دواړو مجموعې ته قرآن ویل کېږي. په تعريف کې د المکتوب ټکی د (ثبت) په معنا دی. دا څکه چې په پانهو کې مور ته یوازې ټکي بنکاري. نه لفظ اورو او نه معنا وينو، بلکې لفظ او معنا پدې ټکو کې پراته او نغښتي دي. نو ويلاي شو چې د فرآن کریم لفظ په حقیقې ډول ثابت دی او معنا يې په تقدیري توګه په ټکو کې پرته ده.

درېم: قرآن کریم مور ته په متواتر ډول را رسپدلى، یعنې داسې یوه ټولی تر موره را رسولی چې په درواغو باندې د هفوی توافق او یووالی ناشونی دی. دا څکه چې د شمېر پر ډېروالی سربېره هفوی له یوې سیمې او یو قوم خخه هم نه دي. دا تووتر د قرآن کریم د نقلولو په ټولو پړاوونو کې موجود دی. لومړۍ، وروستۍ او منځنې پېاو د تووتر له نظره هیڅ توپیر سره نه لري او ټول سره یو برابر دي.

پدې بنستې هغه قراءتونه چې په متواتر ډول ندي رانقل شوی، له قرآن کریم خخه نه شمېرل کېږي، لکه د عبدالله بن مسعود رض خخه په روایت شوی قراءت کې چې د **﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ﴾ [البقرة: ۱۹۶، المائدة: ۸۹]** په پای کې د (متتابعات) ټکی ور زیات شوی. علماء وايسي چې پدې قراءت کې د (متتابعات) ټکی د عبدالله بن مسعود رض له پلوه د (ثلاثة أيام) تفسیر دی او د قرآن له الفاظو خخه نه شمېرل کېږي.

^۱ - (التعريفات، على بن محمد بن الجرجاني، دار الكتاب العربي بيروت د چاپ کال: ۱۴۰۵ هـ ص: ۲۲۳).

خلورم: قرآن کريم د الله تعالى د ژمنې سره سم له زياتونې او کمونې خخه محفوظ دی.
الله ﷺ فرمایي: «إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الْكِتَابَ وَإِنَّا لَهُ حَافِظُونَ» [الحجر: ۹] ژياوه: مور پر تا قرآن نازل
کړۍ او مور پڅله د هغې ساتونکي يو.

په قرآن کريم کې د خلکو له خوا، نه کومه زياتونه او نه کمونه رامنځته شوې او نه
څوک ددې توان لري چې په قرآن کريم کې زياتوالی او نقصان راولي. دا ئکه چې
الله ﷺ پڅله د قرآن کريم د ساتني او حفاظت ژمنه کړې.

پنځم: قرآن کريم معجز کتاب دی او هېڅ بشر نشي کولای چې د قرآن په خېر کتاب
ولیکي. الله ﷺ فرمایي: «فُلَّ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ
عِنْهُ إِلَّا وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِعَصْمٍ ظَهِيرًا» [الإسراء: ۸۸].

ژياوه: ووايه (ای محمده) که انسانان او پېريان ټول لاسونه يو کړۍ او د دغه قرآن غوندي
د کوم شي د راولو هڅه وکړۍ، نو رابه یې نشي ويلاقۍ، که ټول يو له بل سره مرسته
وکړۍ هم.

فالیت

په قرآن کريم کې د بقرې سورت درويشتم او د هود سورت ديارلسیم آيت ولولئ او د
قرآن کريم د هغې تحدي او ننګونې په اړه معلومات ورکړئ چې قرآن کريم عربو ته د
قرآن کريم په خېر کتاب جوړولو په اړه اعلان کړې وه.

د قرآن د اعجاز اړخونه

د قرآن کريم لوړۍ اعجاز دا وو چې په خېل بلاغت سره یې ټول عرب حیران کړل،
څکه هغوي پخوا هیڅکله دومره له بلاغته ډک کلام نه وو اورېدلې.

سره له دي چې قرآن په یوه نالوستي شخص نازل شوی، خو د ژوند لپاره یې داسي نظام
وړاندې کړ چې تل پر بل هر نظام لور او پورته دي. دا نظام په هغو اعتقادی اصولو،
عملی احکامو او لوړو اخلاقی ارزښتونو مشتمل دي چې بشورته ټینګه اړتیا لري او په
ټولنه کې امن، پراخي، نېکمرغې او ډاډ رامنځته کولې شي. که چېږي قرآن د الله ﷺ
کلام نه وای او پېغمبر ﷺ له څانه جوړ کړۍ وای، نو هرو مرو به پکې تکر او اختلاف
موارد وو.

دا هم د قران کريم اعجاز دی چې عرب یې د پخوانيو امتونو له هغو پېښو خبر کړل چې
دوی یې په اړه هېڅ معلومات نه درلودل. الله ﷺ په دي اړه فرمایي: «تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ

نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ [هود: ٤٩].

ڇياوه: (اي محمده ﷺ) دا غيبي خبرونه دي چي موردي پي تاته وحي کوو. له دي نه مخکي نه ته ورباندي پوهپدلي، نه ستا قوم، نو صبر وکره، راتلونکي د پرهيز گارانو (په گنه) دي. د قرآن کريم بل اعجاز دا دي چي په راتلونکي کي د پېښدونکو واقعاتو په اوه يې خلکو ته خبر ورکه. دا پېښې وروسته د قرآن له وينا سره سمې رامنځته شوي. د الله ﷺ دا وينا له همدي جملې خخه ده چي فرماسي: **«الْمَغْلُبَتُ الرُّومُ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ** في **يُضْعِفُ سَبْعِينَ لَلَّهُ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلِ وَمِنْ بَعْدٍ وَنَوْمَنِيدِ يُفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ** [الروم: ١ - ٤].

ڇياوه: ا- ل- م. روميان مغلوب شوي دي. په نودي هياد کي او له خپل دغه مغلوبولي نه وروسته به هغوي برلاسي شي. په خو کلونو کي دنه، يوازي د الله ﷺ واک دی مخکي هم او په وروسته کي هم او دا به هغه ورخ وي چي خوشحاله به شي مسلمانان. همدا راز قرآن کريم خينو داسي علمي حقاقيو ته اشاره کړي چي ساينس اوس ثابت کړل، الله ﷺ فرماسي: **«أَوْلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْفًا فَهَنَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ**» [الأنياء: ٣٠].

ڇياوه: آيا هغه کسان چي کافران دي، غور نه کوي چي دغه ټول اسمانونه او خمکه يو له بل سره نښتي وو، بيا مور دوى دواړه بېل کړل او له اوبو نه مو هر ژوندي شي پيدا کړه. آيا هغوي (زمور دغه خلاقيت) نه مني؟

فالیت

لاندې آيتونه په قرآن کريم کي پيدا او پر معنا يې خانونه پوه کړئ:

- **وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِإِيمَادٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ وَالْأَرْضَ فَرَشَّنَاهَا فَيَنْعَمُ الْمَاهِدُونَ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا رَوْجَيْنَ لَعَلَّكُمْ تَدَكَّرُونَ** [الذاريات: ٤٧ - ٤٩]

- **وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ حَتَّىٰ ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ حَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ** [المؤمنون: ١٢ - ١٤]

په پورتنيو آيتونو کي د اعجاز په اوه وغږپړئ.

د قرآن کريم ثبوت قطعي دي

الله جل جلاله فرمایي: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الْكِتَابَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ [الحجر: ٩] ڙياوه: مور پر تا قرآن نازل کړي او مور پخپله د هغې ساتونکي يو.

په دې کې هيڅ شک نشته چې الله پاک د قرآن د ساتني ژمنه پوره کړي. قرآن کريم له یو نسل خخه بل نسل ته په تواتر سره تر موره رارسېدلی. رسول الله ﷺ قرآن کريم په یادو زده کړ او له وفاته ډراندي یې جریل عليه السلام ته واورولو. اصحابو له رسول الله ﷺ خخه قرآن زده کړ او تابعینو بیا له اصحابو د قرآن زده کړه کوله. د قرآن کريم د زده
کړي دا لږي تر نن ورځي روانيه ده .^(۱)

محمد بن نظام الدين انصاري وايي: اهل سنت والجماعت په دې اتفاق کړي چې په سورتونو کې په ترتیب سره د آیتونو کېښو دل د پغمبر ﷺ په امر تر سره شوي او په دې خبره هم اجماع شوي چې قرآن کريم له شکه پرته په متواتر چول له رسول الله ﷺ خخه رانقل شوي .^(۲)

په متواتر چول د قرآن کريم رانقلېدلو معنا دا ده چې قرآن قطعي السندي. په متواترو او قطعي اسنادو کې د شک خای نشته. د قرآن کريم معتبر قراءتونه ټول متواتر دی. د غیرمتواترو يا شادو قراءتونو موجوديت کومه ستونزه نه ده. پر دې سربېره د متواترو قراءتونو سره د شادو قراءتونو اختلاف د قراءت په متن کې نه، بلکې د قراءت په شکل کې دی. الله پاک د قرآن کريم ثبوت له شک خخه خوندي کړي. قرآن د فقهې بنسټ او هغه تله ده چې د فقهې احکام پري تلل کېري، نو کله چې د یوه حکم دليل د قرآن آيت وي، د دليل د ثبوت او سند په اړه خپرنې ته اړتیا نشته، حکه چې قرآن قطعي الثبوت دی. په دې توګه که د قرآن کريم په دليلونو کې خپرنې کېري نو هغه به د دلالت له پلوه وي نه د ثبوت او سند له پلوه.

۱- قرآن تعريف کړئ او هم روښانه کړئ چې آیا قرآن د الفاظو نوم دی، که د معنا، او که د دواړو؟

۲- متواتر روایت خه ته وايي او په آحداو روایتونو نقل شوي قراءتونه قرآن بلل کېري که نه؟

۳- د قرآن د اعجاز په اړخونو رڼا واچوئ.

(۱) په دې هکله وګوره: د غزالی کتاب:المستصفى ۱۰۱/۱ او د علامه عبد العالی محمد بن نظام الدين الأنصاري کتاب: فوائع الرحمة شرح مسلم الثبوت في أصول الفقه ۱۳/۲ دار الفكر، بيروت - لبنان.

(۲) فوائح الرحمة ۱۳/۲-۱۲

نېه ويشت مولست

د قرآن کريم حکمونه

په قرآن کريم کې بېلا بېل حکمونه موجود دي چې کولای شو په درېو ډولو یې وو بشو.
لومړۍ: هغه احکام دي چې له عقیدې سره تپاو لري، لکه پر الله ﷺ ايمان، پر ملايکو
ایمان، پر کتابونو، رسولانو او د آخرت په ورخ ايمان چې د توحید په کتابونو کې
ورباندي خبرې کېږي.

دويوم: هغه احکام چې د نفسونو په پاکولو پوري اړه لري، د دوى خويونه د کمال لور ته
بيايو، دا ډول د اخلاقې احکامو په نوم يادپېږي او د خپرني خای یې د اخلاقو علم دي.

درېيم: هغه حکمونه چې د مکلفو انسانانو په عملونو او ويناوه پوري اړه لري او د فقهې
په نامه يادپېږي. دا حکمونه ډېر ډولونه لري چې په لاندې توګه دي:
أ- عبادتونه: لکه لمونځ، روزه او نور چې د ادا کولو موخته یې له الله ﷺ سره اړيکې
تینګول دي.

ب- د کورني احکام: لکه نکاح، طلاق، نسب، ميراث، نفقه او داسې نور.

ج- د معلماتو احکام: لکه د اخیستلو او خرڅولو بېلا بېل ډولونه او د هېږي اړوندې مسایل.

د- د جنایتونو او سزاګانو احکام: لکه د حدودو، قصاص او تعزیزونو جرمونه او د هغوي
سزاګانې. ډې ډول احکامو ته په شريعت کې د جنایاتو فقهه وايي چې موخته یې د دین،
څان، ناموس، عقل او شتمنيو ساتنه ده.

ه- د قضا، گواهي او سوګند احکام: ددې فقهې موخته د خلکو تر منځ په عدالت
پربکړه کول دي.

و- د دولت اړوندې احکام: د فقهې په دې خانګه کې د حکومت او اتباعو په حقوقنو او
مسئليتونو خبرې کېږي او د اساسی قانون موضوعات پکې بيانپوري.

ز- له نورو دولتونو سره د اسلامي دولت اړيکې: د فقهې دا حکمونه د سولې او جګړې
پر مهال له نورو دولتونو سره د اسلامي حکومت اړيکې بيانوی. همدا راز د اسلامي دولت
دننه له پرديو سره، چې د مستأمينو په نامه يادپېږي، اړيکې روښاني.

ح- اقتصادي حکمونه: دا حکمونه د دولت د مالي سرچينو، لګښتونو او د بدایانو په مالونو
کې د بې وزلو د حقوقنو اړوندې چارې تنظيموي.

په قرآن کريم کې د احکامو بیان

الله ﷺ فرمایي: **﴿وَتَرَلَّا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ﴾** [النحل: ٨٩] ژیاوه: مور دغه کتاب پر تا نازل کړي دی چې په بسکاره د هر شي خرگندونکي دی او د هغو خلکو لپاره هدایت، رحمت او زپري دی چې امر منلو ته یې غاره اینې. همدا راز په بل خای کې فرمایي: **﴿مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾** [الأنعام: ٣٨]. ژیاوه: مور په دې کتاب کې خه نيمګرتیا نه ده پربېښې.

په قرآن کې د احکامو د بیان طریقې

په قرآن کريم کې د تولو احکامو بیان شوي دی خو دا احکام په درې طریقو بیان شوي: لوړۍ: د شریعت د عمومي قاعدو او بنستونو بیانول. دویم: په مجمله توګه د احکامو بیانول. درېم: په تفصيلي توګه د احکامو بیانول.

لوړۍ ډول: د شریعت د هغو عمومي قاعدو او اصولو یادونه چې د احکامو د راویستلو او تشریع بنسټ بلل کېږي. دې اصولو یو خوبلکې په لاندې ډول دي: د شورا قاعده: الله ﷺ فرمایي: **﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾** [الشورى: ٣٨]، په بل خای کې فرمایي: **﴿وَشَارِفُهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾** (آل عمران: ١٥٩)

د عدالت لزوم: الله ﷺ فرمایي: **﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعُدْلِ﴾** [النحل: ٩٠]، الله تعالى په عدل امر کوي. په همدي توګه په بل خای کې فرمایي: **﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤْدُوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعُدْلِ﴾** [النساء: ٥٨]، الله تعالى تاسو ته د امانتونو(په هکله)، خاوندانو ته د سپارلو امر کوي، او د دې چې کله د خلکو تر مینځ پریکړه کوي، نو په عدل به ېې کوي. د بل چا په ګناه خوک نه نیول کېږي: په دې اړه الله ﷺ فرمایي: **﴿وَلَا تَنْكِبْ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَرِرُ وَازِةً وَرُزْ أُخْرَى﴾** [الأنعام: ١٦٤]، د هیڅ نفس کسب (لاس ته راوړنې) له ده پرته په بل چا نه حسابېږي، او هیڅ پیتی پورته کوونکي د بل چا پیتی نه پورته کوي. سزا به د ګکاه په کچه وي: د الله پاک وینا ده: **﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَاتِهِ مِثْلُهَا﴾** [الشورى: ٤٠]، د بدی جزا د هغه په ډول بدی ده.

د خلکو د مالونو حرمت او د اخيستلو خرڅولو رووالۍ: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ﴾** [النساء: ٢٩]، اى مؤمنانو په خپل منځ کې یو د بل مالونه په باطله سره مه خورئ، مګر که ستاسو په رضا تجارت وي.

د سود او قمار حراموالى او د هر هغه خبناک او خوراک حراموالى چې د انسان بدن ته زيان رسوی. په دي اړه د الله پاک وينا ده چې: **﴿وَأَخْلَأَ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحْرَمَ الرِّبَا﴾** [البقرة: ٢٧٥]، او الله تعالى بيعه روا او سود يې حرام کړي.

همدا راز فرمایي: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْحُمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَلْزَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾** [المائدة: ٩٠]، اى مؤمنانو شراب، قمار، بتان او غشي

اچول پليتي ده له شيطاني چارو خخه دي، نو خان ورڅخه وساتئ، خو بریالي شي. د بشپړنې په کارونو کې له یو بل سره مرسته: د ټولو هغو کارونو ترسره کول چې د امت بشپړنې پکې وي. همدا راز د بدیو او ظلم په کارونو کې له مرستي کولو خخه خان ژغورل. الله پاک فرمایي: **﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْإِيمَنِ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِلْمِ وَالْغَدْوَانِ﴾** [المائدة: ٢]، او یو له بل سره په نېکۍ او پرهیز ګاري کې مرسته وکړئ او په ګناه او تبری کې یو له بل سره مرسته مه کړئ.

د ژمنو پوره کول: په دي اړه الله تعالى فرمایي: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُهْدِ﴾** [المائدة: ١]، اى مؤمنانو په تړونونو وفا و کړئ.

د تهگي او خيانت حراموالى: الله پاک فرمایي: **﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتَدْلُوا بِهَا إِلَى الْحَكَمِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾** [البقرة: ١٨٨]، په خپلو منځونو کې یو د بل مال په باطله مه سره خورئ، او حاکمانو ته یې د دي لپاره مه ور وړاندې کوئ چې د خلکو یووه برخه مال په ګناه و خورئ، سره له دي چې پوهېږي.

دين آسانی راولي: په دي هکله په قرآن کريم کې داسي راغلي: **﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾** [البقرة: ١٨٥]، الله تعالى په تاسو د اسانی اراده لري، او په تاسو د سختي اراده نه لري.

بل خای فرمایي: **﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُنْعِفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾** [النساء: ٢٨]، الله تعالى اراده لري چې په تاسو اسانی راولي او انسان ضعيف پیدا شوي.

همدا راز فرمایي: **﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾** [الحج: ٧٨]، او په دين کې یې په تاسو سختي نه ده لازمه کړي.

د اړتیا پر مهال د حرامو رواوالى: په دي هکله د الله پاک وينا ده چې: **﴿فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَهُ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمٌ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾** [البقرة: ١٧٣]، خوک چې (د حرامو خوړلو ته) اړ شي او سرکشي او تېرى کوونکي نه وي، نو هیڅ ګناه وړاندې نشته (چې د ضرورت په اندازه ورڅخه ګهه واخلي) بې شکه الله جل جلاله بښونکي او مهربان دی.

د عمومي اصولو او قاعدو په توګه د خينو احکامو بیانول د شریعت د پراخواли لامل شوي او اسلامي شریعت ته دا ورتیا ورپه برخه کوي چې د نویو پېښیدونکو مسایلولو لپاره د حل مناسبې لاري په گوته کړي.

فعالیت

د الله پاک ددي وينا له مخې: **﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعُدْلِ﴾** [النحل: ٩٠] قرآن کريم د عدالت بنسټ دي. کورني، ګاونډیانو او تولګیوالو سره په تعامل او د ژوند په ټولو چارو کې د عدالت د تطبيق په اړه وغږږئ. هر زده کوونکی دي د عدالت د تطبيقولو په اړه یو ژوندی مثال پخپله کتابچه کې ولیکي او ملګرو ته دي وړاندې کړي.

د دوم ډول: په مجمله توګه د احکامو بیانول.
قرآن خینې احکام مجمل بیان کړي، په داسې توګه چې بیان ته اړتیا لري، لکه د لمانځه، زکات، حج او سود احکام.
دا احکام په مجمل او لنډ ډول په قرآن کريم کې راغلي خو پېغمبر ﷺ د خپلو ویناوو او عملونو په وسیله هغه روښانه کړي. ددوى ارکان، شرطونه او اړونده ټول آداب او مسایل پې بیان کړي.

درېم ډول: په تفصيلي توګه د احکامو بیانول.
تفصيلي احکام په قرآن کريم کې لړو دي، چې بېلګې یې د میراث اندازې، د طلاق او لعان خرنګوالی، د محرومونه بیان او داسې نور دي.

- ۱- د قرآن کريم احکام په درې ډوله دي. هر ډول پې له مثال سره بیان کړئ.
- ۲- په قرآن کريم کې د پنځو عملی حکمونو په اړه هر اړخیزه رنما واچوئ.
- ۳- احکامو لره د قرآن بیان په درې ډوله دي، شرحه یې کړئ او بېلګې پې هم ولیکئ.

دېرشم لوست

نبوي سنت

د اسلامي شريعت له مصادر و خخه دويم مصدر نبوي سنت دي. سنت خه ته ويل کېري؟ په قرآن کې د ستونه د حجيت دليلونه کوم دي؟ او سنت خو ډولونه لري؟ دا ټولې هغه پونښتني دی چې په دې لوست کې به ورته څواب ووايو.

د سنت تعريف

سنت په لغت کې لاري او کړو وړو ته ويل کېري.

د اصولو عالمانو په اصطلاح کې د رسول الله ﷺ ويناوو، کړنو او تقرير ته سنت ويل کېري. د رسول الله ﷺ د ويناوو مثالونه ډېر زيات دي. د بېلګې په ډول د رسول الله ﷺ دا وينا چې فرمایي: (صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أَصَّلِي) ^(۱). همدا راز د پېغمبر ﷺ دا وينا: «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيَعْرِهْ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَأْضِفْ إِلَيْهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِعْمَانِ» ^(۲) د سنت مثالونه دې.

د سنت په تعريف کې د کړنو خخه مقصد د رسول الله ﷺ هغه اعمال دي چې د اسلامي شريعت د طبيقولو پر مهال یې تر سره کړي، لکه د لمانځه، حج او غزاګانو پر مهال.

د تقرير معنا دا ده چې د رسول الله ﷺ په وړاندې یو کار تر سره شي، یا د اصحابو د کومې کړنې په اړه ورته خبر ورکړل شي او رسول الله ﷺ وړاندې سکوت (چوپتیا) غوره کړي. د داسې کارونو په وړاندې د رسول الله ﷺ چوپتیا د هغه کار د روواالي معنا ورکوي. د تقرير یوه بېلګه د تیمم د آیتونو له نازلېدو مخکې د رسول الله ﷺ په وړاندې د اوبو د نشتولو پر مهال د اصحابو تیمم وهل دي. همدا راز د اصحابو په پړکړو او اجتهاد باندې د رسول الله ﷺ سکوت او چوپتیا د تقرير مثال دي. په همدي توګه د رسول الله ﷺ په وړاندې د اصحابو له خوا د ځنګلي خرو او سمسارو غونبه خورل او د پېغمبر ﷺ چوپتیا د تقرير بله بېلګه ده. تقرير یا په کارونو باندې چوپتیا ځکه د روواالي دليل شمېرل کېري چې رسول الله ﷺ د ناروا کارونو د کولو پر مهال چې بیان ته به اړتیا وه، چوپ نه پاتې کېده.

(۱) رواه البخاري او أبو داود او أحمد.

(۲) رواه مسلم.

فالیت

د خپل ذهن خخه د قولی سنت درې مثالونه، د فعلی سنت دوه مثالونه او د تقریري سنت یو مثال وړاندې کړئ.

د ستونو حجیت

فقهاوو په دې خبرې اتفاق کړی چې سنت د اسلامي شریعت یو مهم اصل دی. قرآن کریم زیاتره شرعی احکام په لنه او مجمل ډول بیان کړی چې رسول الله ﷺ په خپلو ویناوو او افعالو سره د هغو احکامو تشریح کړی لکه د لمانځه، زکات او حج احکام. د ستونو حجیت په هکله قرآنې دلایل په دې ډول دي.

۱- الله تعالی فرمایي: «مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا» (النساء: ۸۰). ژیاره: چا، چې د پیغمبر اطاعت وکړ هغه په اصل کې د خدای ﷺ اطاعت وکړ او چا، چې مخ واپروه، نو په هر صورت موږ پر دې خلکو د خارونکي او ساتونکي په توګه نه یې لېږلی.

د رسول الله ﷺ اطاعت په حقیقت کې د الله پاک اطاعت دی، دا هکه چې رسول الله ﷺ د الله پاک له حکمونو پرته په بل خه امر نه کوي، نو د الله ﷺ د حکمونو په خېر د رسول الله ﷺ د حکمونو منل هم واجب دي.

۲- د ستونو حجیت بل دلیل د الله پاک دا وینا ده: «فَلَمَّا أَطَيَعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوْلُوا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ» [آل عمران: ۳۲]. ژیاره: (دوی ته) ووایه چې: د الله ﷺ او رسول ﷺ اطاعت ومنئ. که هفوی مخ واپروه نو الله پاک له کافرانو سره مینه نه کوي.

په دې آیت کې الله ﷺ او پیغمبر ﷺ په اطاعت کولو امر کړي او خبر یې ورکړی چې د الله ﷺ او پیغمبر ﷺ د امر خخه سرغرونه د کفر لامل کېږي.

۳- دا هم د ستونو حجیت دلیل دی چې فرمایي: «وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيْرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا» [الأحزاب: ۳۶] ژیاره: هیڅ یو مؤمن او هیڅ یو مؤمنه دا حق نه لري چې کله الله ﷺ او د هغه رسول د کومې معاملې فیصله وکړي چې هغه ته پخله د خپلې معاملې د فیصله کولو اختيار حاصل اوسي. او خوک چې له الله ﷺ او د هغه له رسول ﷺ نه سرغرواي وکړي نو هغه په خرگنده ګمراهی کې وغور خېدہ.

دا آیت خرگندوي چې الله ﷺ د خپل حکم او د پېغمبر ﷺ د پربکړي د منلو په وړاندې د مؤمنانو خخه واک اخيستۍ او مؤمن نشي کولای چې د رسول الله ﷺ امر رد کړي او ويې نه مني بلکې مؤمنان د رسول الله ﷺ د امر په منلو مکلف دي.

۴- د سنتو د حجیت بل دلیل د قرآن کريم دا آیت دی: **﴿وَمَا أَنَّا كُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾** [الحشر: ۷] او خه چې رسول ﷺ درته راوړه نو ويې منئ او عمل پري وکړئ، او له کوم خه خخه مو چې منعه کړي، نو ورڅخه منعه شئ. په قرآن کريم کې د سنتو پر حجیت دليلونه ډېر زیات دي. قرآن د سنتو درجه بیان کړي، د رسول الله ﷺ د امر په منلو یې حکم کړي او د هغه له مخالفت خخه یې خلک ډارولي.

د سنتو په ساتنه کې د علمماوو زيар

سنت د الله ﷺ له خوا پېغمبر ﷺ ته د وحى يو چول دي. د رسول الله ﷺ هره وينا او عمل حق دي. د قرآن د عملې بېلکې په توګه د رسول الله ﷺ په سنتو کې د ټولنې حالات او د چاپېریاں ظروف په پام کې نیول شوي چې دا حالات او ظروف وخت په وخت بدلون مومي. د بېلکې په چول رسول الله ﷺ اصحابو ته د قرآن د لیکلوا په خپر د حدیثو د لیکلوا امر نه وو کړي، خکه نو د حدیثو يا سنتو لیکل د لومړۍ پېړي را وروسته رواج شول. خو د پېغمبر اصحابو د رسول الله ﷺ احاديث په یادو زده کړي وو او بیا یې تابعینو ته ور زده کړل چې تابعینو بیا ورپې نسلونو ته وښودل او دا لپې تر نه روانه ده.

په وروسته وختونو کې چې د حدیثو علم ته پاملننه زیاته شوه، یو شمېر خلکو له خپله خانه د حدیثو جوړول پیل کړل او دغه له خانه جوړې شوې خبرې د حدیثو سره ګډې شوې. دغه مهال د حدیثو د سوچه ساتني او د حدیثو په روایت کې د درواغو د مخنيوی لپاره یو زیات شمېر مخلص علماء رامخې ته شول او خپل ژوند یې دې چارې ته وقف کړ. کله چې سپړی د حدیثو د علم مطالعه کوي، نو ددې سترو علمماوو پراخه کوشېښونو او بې ساري زیار ته ګوته پر غابن پاتې شي. په ربنتیا چې د حدیثو علمماوو په دې لار کې ستر خدمتونه تر سره کړي.

دې علمماوو د حدیثو د راویانو لپاره خانګړي شرطونه کېښودل. د عقل، قوي حافظې او عدالت له درلودلو پرته د چا حدیث نه منل کېده. دوى د حدیثو د ساتني لپاره یو نوی علم رامنځته کړ، چې د جرجې او تعديل په نامه یادیوري او د اسلامي امت لپاره یو نه

هېر بىدونكى ويياز دى. علمماوو، د جرجى او تعدىل پر اساس تول راويان چان كېل او هر چا تە يې خېل ئاخى وتاڭە. پە دې كار كې لە هيچا ونه وېرىدىل، خوک چې د باور ور نە وو هغە بې بى باوره وگەل او خوک چې مىددود، هغە يې رد كېل. د يو راوي لپاره يوازى عدالت او اھلىت بس نە، بلکې پر عدالت او اھلىت سىپەرە ذهنىي وىينتىا، غىنتىپى حافظە، لە غفلتە لرى والى او د راويانو پېشىندە ئەينە خبرە وە. پر ھەمدى بىنسىتى دى دىن زىدە كۆئى، لومىرى د هغە شخصىتى وېېنى.

د اصوليانو پە ورائىدى د سنتو چولونە او د هغۇ درجى

اصوليانو مبارك سنت پە دوو چولو وبىلى:

لومىرى: هغە سنت چې سند يې رسول اللە ﷺ تە رسپەلى وي.

دويم: هغە سنت چې سند يې رسول اللە ﷺ تە رسپەلى.

لومىرى: هغە سنت چې سند يې رسول اللە ﷺ تە رسپەلى وي.

دا سنت پە درې چولە دى چې درپوازە چولونە يې د منلو ور دى.

۱- متواتر: هغە روایت تە ويل كىري چې دومرە زياتو كسانو لە يوبىل خخە روایت كرى او رسول اللە ﷺ تە رسپەلى وي، چې پە درواغۇ د دومرە زياتو كسانو د راتولپىدلۇ وېرە نە وى.

پىنځە وختە لمونخونە، د هغۇرى رکعتونە او د ادا كولو خرنگوالى او د زکات اندازى د متواتر روایت مثالونە دى.

د متواتر حكم: متواتر روایت د انسان علم او يقين راولى او پە دليل نىولو كې د قرآن كريم پە خېرى قوي دى.

۲- مشهور: هغە روایت تە ويل كىري چې لە رسول اللە ﷺ خخە يوه يا دوه كسانو روایت كرى وي خو پە وروستە پراوونو كې يې راويان دومرە زيات وي چې پە درواغۇ يې د راتولپىدلۇ وېرە نە وي.

د مشهور حكم: مشهور حديث پە آحادو حديثونو كې تر تېلولو لوپە درجه لرى او لە متواترە رابنكە دى. د جمهورو علمماوو پە ورائىدى گمان (ظن) مىنئە تە راپىي او د حنفيانو پە نزد اطمینان رامىنئە تە كوي. لە متواتر رابنكە دى او منكر يې كافر نە گەل كىري.

۳- آحاد حديثونه: هغه چې يو يا دوه کسانو روایت کړي وي او د مشهور درجې ته نه وي رسپدلي.

د آhadو حکم: د جمهور علماء په وړاندې دا چول حديثونه ګمان (ظن) رامنځ ته کوي نه یقین. په دې چول حديثونو عمل کول د ټولو امامانو په نظر واجب دي، خو حنفیانو پرې يو بل شرط هم ور زیات کړي او هغه دا چې د آhad حديث راوي باید په عمل کې د خپل روایت مخالفت نه وي کړي.

دویم: هغه سنت چې سند یې رسول الله ﷺ ته نه وي رسپدلي
 کوم حدیث چې سند یې رسول الله ﷺ ته نه وي رسپدلي، هغه به یا مرسل وي یا منقطع.
 مرسل هغه حدیث ته ویل کېري چې تابعي نېغه په نېغه له رسول الله ﷺ خخه روایت وکړي او صحابي له سند خخه وغورخوی. مرسل حدیث ته ویل کېري چې له سند خخه یې حجت دی لکه موصول حدیث (موصول هغه حدیث ته ویل کېري چې له سند خخه یې کوم راوي نه وي غورخول شوي). نورو امامانو یيا د مرسل حدیث د منلو لپاره يو لړ شرطونه اينسي چې تفصیلات یې د اصولو په کتابونو کې بیان شوي.
 منقطع هغه حدیث ته ویل کېري چې له صحابي پرته کوم بل راوي له سند خخه غورخول شوي وي. دا چول حدیث په اتفاق سره د کوم حکم دلیل کېدای نشي.

۱- د سنت لغوی او اصطلاحی تعریف وکړئ او د قولی، فعلی او تقریری سنتو لپاره يو یو مثال وړاندې کړئ.

۲- د سنتو د حجت لپاره له قرآن خخه دلیلونه ووايي.

۳- د سنتو په ساتنه کې د علماء په کوبښونو رپا واچوئ.

۴- د متصل السند حديثونو ډولونه او حکم بیان کړئ.

۵- مرسل حدیث تعریف کړئ او حکم یې بیان کړئ.

يو دېرشم لوست

اجماع

اجماع د اسلامي شريعت دريم مصدر د. په دي لوست کې به د اجماع د تعريف، حجيت، مراتبو، د کېدو امكان او اړونده موضوعاتو په اړه رنډا واچوو.

د اجماع تعريف

اجماع په لغت کې کلک هود او اتفاق ته وايي.

د اصولو د علم په اصطلاح کې د اجماع تعريف داسي دی: په يوه زمانه کې په کوم شرعي امر باندي د امت د مجتهدينو اتفاق ته اجماع ويل کېري .^(۱)

د اجماع حجيت

اسلامي فقهاء په دي متفق دي چې د اجماع حجيت له قرآن او سنت خخه ثابت دي. د قرآن کريم خخه پري دا آيت دليل دي: **«وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبَعُ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّ مَا تَوَلَّ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا»** [النساء: ۱۱۵]

ژباره: چا چې د پېغمبر ﷺ د بنمني ته ملاتړې وي او د مومنانو له طریقې نه پرته په کومه بله لاره لاړ شي، په داسي حال کې چې سمه لاره ورته خرګنده شوې وي نو هغه به مورد په هماګه لوري و خوڅوو چې هغه په خپله ورگرځدلی او دوزخ ته به یې نناسو چې خورا بد استوګنځي دي.

الله ﷺ په دي آيت کې د مسلمانانو د لاري مخالفت کوونکو ته د وعد يادونه کړي، نو خرګنده شوه چې د مسلمانانو د لاري پېروي کول واجب دي او هغه چاره چې مسلمانانو پري اتفاق کړي وي د مسلمانانو لار بل کېري.

له احاديثو خخه د رسول الله ﷺ دا وينا د اجماع د حجيت دليل دي: **«لَا تجتمع أمتى على ضلالٍ»**^(۲) ژباره: زما امت په ګمراهی نه راټوليږي.

له دي حدیث خخه معلومه شوه چې مسلمانان په کوم کار اتفاق وکړي، هغه به حق وي او پېروي یې واجب ده. همدا راز رسول الله ﷺ فرمایلي: **«مَا رأى الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ حَسَنٌ»**. کوم کار چې مسلمانانو بنه و ګنه هغه د الله ﷺ په وړاندې هم بنه دي.

(۱) مسلم الثبوت ج ۲ ص ۲۱۱، وفتح الغفار ص ۳۵۰.

(۲) رواه ابن ماجة في كتاب الفتنة رقم الباب ۸ رقم الحديث ۳۹۵۰ عن أنس بن مالك يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول: «إِنَّ أُمَّتِي لَا تَجْتَمِعُ عَلَى ضَلَالٍ، فَإِذَا رَأَيْتُمُ الْخَلَافَ فَعُلِّمُوكُمْ بِالسَّوْدَاءِ الْأَعْظَمِ».

رسول الله ﷺ دا هم فرمایلی چې: «مَنْ أَرَادَ مِنْكُمْ بَعْجَةً الْجَنَّةِ فَلِيَلْزِمُ الْجَمَاعَةَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنَ الْأَثْنَيْنِ أَبْعَدَ». ^(۲)

ژیاره: خوک چې غواړي د جنت په منځ کې واوسپیري، نو د مسلمانانو د ټولني نه دي خان نه بېلوي، بې شکه شیطان د یوه تن سره ملګرتیا کوي او له دوو خخه لري گرخي. ^(۳) د اسلام فقهاوو د اجماع په حجیت اتفاق کړي، خود اجماع کوونکو په اړه یو خه اختلاف شته چې وروسته به تشریح شي.

په منصوصي مسايلو کې د اجماع ګټه
کله کله په داسې یوه مسأله باندي د علماءو اجماع کېږي چې هغه په قران یا سنت ثابته
وي، نو کله چې نص یعنې د قرآن یا سنت دليل موجود وي، اجماع ته خه اړتیا ده؟
ددې پوبنټې څواب دا دی چې کله کله د یو حکم دليل ظني یعنې خبر واحد وي. خو
څه وخت چې په دې حکم باندي د فقهاوو اجماع وشي، نو همدا حکم قطعي و ګرخي او
بیا هیڅ مجتهد نشي کولای چې ددې حکم مخالفت و کړي.
د اجماع کولو وړ اشخاص

د اجماع وړ اشخاص د رسول الله ﷺ د امت هغه مجتهدین دی چې د شريعت د احكامو
پوهه ولري او د پېښې شوې موضوع په اړه کافي تجربه ولري، تر خود حالاتو له
غوبنټې سره سم شرعی احکام راویasaki. په هفو چارو کې چې اجتہاد ته پکې اړتیا نشه
د عامو مسلمانانو په اتفاق هم د اجماع ملاتېر کېږي او همدا د جمهورو علماءو نظر دی.
بیا زیوی یوازې د اصحابو د زمانې اجماع د منلو وړ ده او بس. ځینو دا هم ویلې چې
بیا زیوی د مدینې د خلکو اجماع د اعتبار وړ ده ^(۴).

د اجماع درجې
اجماع خو درجې لري، خو تر ټولو قوي اجماع د اصحابو ده. داسې چې ټول اصحاب په
یوه مسأله کې د یو تاکلي نظر د منلو خر ګندونه و کړي. امت ددې ډول اجماع په قطعيت
او منلو اتفاق کړي او هیڅوک د اصحابو له صریحې اجماع خخه مخ نشي اړولی.

(۱) رواه أحمد ج ۱ ص ۳۷۹.

(۲) رواه الترمذی في حديث عن عمر رضي الله عنه في كتاب الفتنة بباب ما جاء في لزوم الجماعة رقم الحديث ۲۱۶۵ ورواه
أحمد ج ۱ ص ۲۶.

(۳) په دې هکله و ګوره: المستصفى للغزالی ۱۸۹/۱ و مسلم الثبوت للبهاري ۲۱۱/۲ وأصول الفقه لأبي زهرة ۱۵۶.

(۴) فتح الغفار بشرح المنار د ابن نجيم حنفي ليکنه، (دار الكتب العلمية، بيروت) ص ۳۵۱.

په دويمه درجه کې هغه اجماع راخي چې ئينو اصحابو يې د ملاتپ خرگندونه کړي وي او نورو بيا سکوت او چوب والى غوره کړي وي. دې ته سکوتی اجماع وايسي، په دې ډول چې خنې اصحاب په يوه موضوع کې د فتوا ورکولو په ترڅ کې خپل نظر خرگند کړي او نور چوب پاتې شي. دا ډول اجماع دويمه درجه لري خکه چې چوبه خوله د وينا په خاي نه ده. همدا راز کله کله ددي لپاره هم خلک چوب پاتې کيريو چې د نظر په سموالي باور نه لري او يا دا چې په اختلافې مسالو کې د شخري راپارولو خخه خان ساتي. دا ډول اجماع که خه هم د حنفيانو په وړاندې قطعي دليل دی، خو منکر پې کافر نه ګټل کيريو.

له دې وروسته په درجه کې هغه اجماع ده چې له اصحابو را وروسته علماءو په داسې یوې مسالې اجماع کړي وي چې پخوا پکې اختلاف نه وي شوي. خرنګه چې ددي ډول اجماع په حجيت کې د فقهاءو تر منځ اختلاف دی، نو په درېمه درجه کې راخي. ئينو ويلي چې دا اجماع د سکوتی اجماع سره په درجه کې برابره ده، خکه چې د دواړو په حجيت کې اختلاف دی.

شلورمه درجه په هغو مسالو اجماع ده چې مخکې پکې اختلاف شوي وي. د درجي پر بنست دا تر ټولو بشکه اجماع ده، خکه چې اختلاف پکې ژور دي.

مرکبہ اجماع: يو بل ډول اجماع هم شته چې مرکبہ يې بولي. هغه داسې چې په يوه زمانه کې د یوې ټاکلې مسالې په اړه علماء په خو ډلو ووپشل شي خوله اختلاف سره سره پر یو اصل باندې اتفاق ولري. بيا له دوي وروسته خوک داسې نظر وړاندې کړي چې د دوي له نظر سره مخالف او له هغه اصل سره هم تکر ولري چې د پخوانيو علماءو تر منځ پري اتفاق وو.

ددې بېلګه د ميراث هغه مساله ده چې نيكه پکې د ورور سره ميراث وري. چې په ميراث کې د نيكه په پوره برخې او يا له ورور سره په ويشن اتفاق شوي. دددې معنا داده چې دواړه ډلي د نيكه په لري يا ډېر ميراث اتفاق لري. اوسل که خوک راخي او داسې نوي نظر وړاندې کوي^(۱)

چې نيكه په دې صورت کې د هیڅ ميراث مستحق نه دي، نو دا له اجماع خخه وتل دي. که چېږې د علماءو د اختلاف په ترڅ کې د اتفاق کوم اصل موجود نه وي نو سمه خبره^(۲) دا ده چې دې ته بيا اجماع نه ويل کيريو.

د اجماع نقولوں

کله چې په يوه زمانه کې اجماع رامنځته شي، نو دغه اجماع يو قطعي دليل، د دین اصل او د احکامو سرچينه ګټل کيريو، خو دا اجماع د راتلونکو خلکو لپاره هلتہ قطعي دليل

(۱) په دې هکله وګوره: فتح الغفار ۳۵۰ مخ، الاحکام فی أصول الاحکام للآمدي ج ۳۳/۱ مخ.

(۲) أصول الفقه د محمد ابي زهرة لیکنہ ۱۶۷ مخ.

کېدای شي چې هغوي ته په متواتر ډول ورسیيري. دا هم اړینه د چې د ټولو مجتهدينو نظر په متواتر ډول نقل شي، که دا سې ونه شول نو اجماع قطعی نه ګنل کپوري. اجماع هم د حديث په خېر ده. کله چې خوک له رسول الله ﷺ خخه حديث واوري نو دا حديث د هغه لپاره د قرآن په خېر قطعی دليل دی. همدا راز هغه چا ته چې حدیث په متواتر ډول ورسیيري، یقین یې ورباندي راشي او د دروغو هيچ احتمال پکې نه وي، نو دا هم قطعی دليل دی. خو که حدیث د احادو په توګه نقل شي نو غالب گمان رامنځ ته کوي. اجماع هم همداسې ده او د نقل او سند پر بنستې قطعی او ظني ګنل کېدای شي^(۱)
د اجماع مثالونه

- ۱- علماءو اجماع کړې چې پنځه وخته لمونځونه ادا کول فرض دي. همدا راز د علماءو په دې اجماع د چې د خوف او امن په دواړو حالتونو کې د سهار لمونځ په سفر او حضر کې دوه دوه رکعته دي.
- ۲- د درېم خلیفه حضرت عثمان بن عفان په امر قرآن کریم را ټول شو چې اوس مهال زمور سره هم همدا مصحف دي. ټول اصحاب د خلیفه له دې کار خبر شوي او پر همدي مصحف باندي یې اتفاق کړي او هيچ مخالفت یې نه دي کړي.
علماءو د اجماع د اثبات او اړوندو مسایلو په اړه کتابونه لیکلې چې د ابن المنذر (كتاب الإجماع) او د ابن حزم (مراتب الإجماع) کتابونه د بلګې په ډول یادولای شو.

- ۱- د اجماع لغوی او اصطلاحی تعريف بیان کړئ.
- ۲- د قرآن او سنت په رينا کې د اجماع حجیت روښانه کړئ.
- ۳- په منصوصي امورو کې اجماع خه ته وايې او د اجماع کولو وړ خوک دي؟
- ۴- د اجماع درجې ذکر او حکم یې بیان کړئ.
- ۵- مرکبه اجماع خه ته وايې او حکم یې خه دي؟
- ۶- که اجماع په متواتر یا احاد ډول نقل شي، خه توپیر سره لري؟

(۱) فتح الغفار ۳۵۵م، أصول الفقه د محمد أبي زهرة لیکنہ ۱۶۷م.

دوه دېرشم لوست

قياس

د قیاس تعريف

قیاس په لغت کې اندازې او برابری ته وايي.
د اصولو په اصطلاح کې د مشترک علت له مخې غیر منصوصي واقعې ته د منصوصي
واقعې حکم ورکول قیاس بلل کېږي.

د قیاس مثالونه

۱- د جمعې د لمانځه له دويم اذان خخه وروسته د خرڅولو او اخيستلو خخه د الله ﷺ د
دي وينا له مخې منعه شوي، چې فرمایي: **(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِي لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَأَسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ)** [الجمعة: ۹]

دا آيت خرګندوي چې د جمعې په ورڅ له اذان خخه وروسته اخيستل او خرڅول ناروا
دي. د نهی علت دا دی چې خوک د لمانځه په ئای په اخيستلو او خرڅولو بوخت نشي.
اجاره هم په بیعې قیاس کېږي او د دويم اذان نه وروسته داسې ناروا ګټل کېږي، لکه بیع
چې ناروا ده. دا ځکه چې په مقیس (اجاره) او مقیس عليه (بیع) دواړو کې یو چول علت
پروت دی او هغه له لمانځه پرته په بل کار بوختېدل دی.

۲- د رسول الله ﷺ ددي وينا پر بنست چې فرمایي: **«لَا يَرِثُ الْفَاتِلُ شَيْئًا»**^(۱) قاتل وارت له
څل مورث خخه میراث نشي ويلاي. موصى له هم په وژل شوي مورث قیاس کېږي. د
ېلګې په چول که یو خوک د بنیگنې په توګه د چا لپاره وصیت وکړي چې له مړینې
وروسته به یې د مال یوه برخه هغه ته ورکول کېږي، یا هغه خوک چې وصیت ورته
شوی رامځکې شي او وصیت کوونکۍ ووژني، نو په دې کار سره د وصیت شوي مال له
اخیستلو بې برخې کېږي. دا ځکه چې وارت او موصى له، دواړه د مورث او موصى په
مال کې د برخې خښستان دي او دواړه د مورث او موصى د مړینې لامل شوي دي، نو
دواړه له میراث خخه بې برخې کېږي.

(۱) أخرجه أبوداد في كتاب الديات، باب ديات الأعضاء برقم (٤٥٦٤)، والبيهقي في السنن الكبرى بتحقيقه في كتاب الجنيات، باب الرجل يقتل ابنه ج ٨ ص ٣٨.

د قیاس حجت

د خلورو امامانو په شمول جمهورو فقهاوو قیاس شرعی حجت بللى او د هغې منل يې واجب گېلېي. ددوی دلايل په دې چول دې: لومړۍ: قرآنې دلايل

الله ﷺ فرمایي: «هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوْلَى الْحُسْنَى مَا ظَنَّتُمْ أَنْ يَكُونُوا وَظَنَّوْا أَنَّهُمْ مَانِعُهُمْ حَصْنُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حِيثُمْ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَدْ فِي فُلُوجِهِمُ الرُّعْبُ يَخْرُجُونَ بِيُوْتَهُمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَرُوا يَا أُولَى الْأَبْصَارِ» [الحج: ٢]

ژیاوه: الله تعالى هغه ذات دی چې د اهل کتابو کافران يې د لومړۍ خل راټولولو لپاره له کورونو خخه راویستل، تاسو ګمان نه کاوه چې دوی به ووزی، او دوی ګمان کاوه چې له الله تعالى خخه د دوی منع کونکي به ددوی قلاګانې وي، نو (د) الله ﷺ (عذاب) له داسې لوري ورته راغې چې دوی يې فکر نه کاوه، او په زیونو کې يې وېره ور واچوله، خپل کورونه يې په خپلو لاسونو او د مسلمانانو په لاسونو ورانول، نو اى د پوهې خاوندانو تاسو هم پند واخلي.

په دې آيت داسې استدلال شوي

کله چې الله تعالى د یهودو بنې نضير قېلې په د پېښو شویو حالاتو او شرمېدلې ماتې یادونه وکړه بیا يې مسلمانان مخاطب کړل او ورته يې وویل، چې که تاسو هم د یهودو په خبر ناوړه عملونه ترسره کړئ، نو هرومو به د هغوي په خېر د ناوړه پایلولو او سختو ماتو سره مخ شیء. دلته په اعتبار امر شوی، او له اعتبار خخه دلته د دوو حالاتو تر منع مقایسه او برابر والی مقصد دی چې د ورته والي په صورت کې یو چول حکم ورکړي شي او په قیاس کې هم همدا خیز موجود دی. په قیاس کې هم مجتهد د اصل او فرعې تر منع ورته والي (ګله علت) پیدا کوي او د اصل حکم فرعې ته ورکوي.

له سنتو خخه دلايل

عبدالله بن عباس رضي الله عنهمما یو حدیث روایت کړی چې په دې چول دې: یو چاله رسول الله ﷺ خخه پوشته وکړه: مور مې حج نه وو کړی او مړه شو، آیا که زه له هغې خخه حج وکړم قبول به شي؟ هغه مبارک ورته وویل: که په مور دې پور وای او تا پري کړی وای، نو آیا نه به قېلېده؟ نو امر يې ورته وکړ چې ورخخه وکړه.^(۱)

(۱) آخرجه النسائي في كتاب مناسك الحج، باب : الحج عن الميت الذي لم يحج برقم (۲۶۳۴).

په دې حديث د قیاس د حجیت لپاره داسې استدلال کېري: رسول الله ﷺ د الله تعالی پور د بنده په پور قیاس کړي. نو قیاس د رسول الله ﷺ په عمل مشروع شو.
له آثارو خخه دلایل

عمر بن الخطاب ﷺ په خپل لیک کې ابو موسى اشعري رضي الله عنه ته داسې لیکلې: «...
الْفَهْمُ الْفَهْمَ فِيمَا يَخْتَلِفُ فِي صَدْرِكَ مِمَّا لَمْ يَبْلُغْكَ فِي الْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ فَتَعْرِفُ الْأَمْثَالَ وَالْأَشْبَاهَ ثُمَّ قُسِّ الْأُمُورُ عِنْدَ ذَلِكَ وَاعْمِدْ إِلَى أَحْبِبِهَا إِلَى اللَّهِ وَأَشْبِهِهَا فِيمَا تَرَى»^(۱) ژباره: که د هغه خه په اړه ستا په زړه کې شک پیدا شو چې حکم یې په کتاب او سنت کې نشته، نو له خپلې پوهې نه کار اخله، یو بل ته ورته مسائلې ولټو او سره پرتله یې کړه. هر نظر چې درته د الله ﷺ په وړاندې غوره او حق ته نژدې بنکاره شو پر هغې عمل وکړه.

له اجماع خخه دلایل

بنکاره ده چې اصحابو رضي الله عنهم قیاس منلى او په ډپرو مسائلو کې یې ورباندي عمل کړي. پر قیاس د عمل کولو موضوع د هغوي تر منځ مشهوره وه او هیچا یې مخالفت ندي کړي چې دا د قیاس پر حجیت د هغوي اجماع بلل کېري.
مثالونه یې په دې ډول دي:

اصحابو رضي الله عنهم د مسلمانانو د خلافت لپاره خکه ابوبکر زیات مستحق و ګنلو چې د پېغمبر عليه السلام په ژوند کې د لمانځه د امامت لپاره تر نورو زیات مستحق ګنل شوی و، نو د دولت د چارو امامت د لمانځه پر امامت قیاس شو.

عمر بن الخطاب ﷺ ابو موسى اشعري ﷺ ته په قیاس کولو امر کړي.
عليؑ په قتل کې د شريك ټولي قصاصوں په غلا کې د شريك ټولي په لاس غوڅولو قیاس کړي^(۲).

د قیاس ارکان

قیاس خلور رکنه لري او په دې ډول دي: اصل، فرع، حکم او علت.

(۱) سنن دارقطني برقم (۱۵) و السنن الكبرى للبيقى برقم (۴۰۸۴۴).

(۲) آخرجه عبد الرزاق في المصنف في كتاب العقول ، برقم (۱۸۰۷۷).

اصل

د اصولو په اصطلاح کې هغې پېښې ته چې په حکم کې يې نص يا اجماع راغلې وي، د قیاس اصل ویل کېږي چې "مقیس عليه" هم ورته وايي. یعنې هغه مسائله چې نور ورباندي قیاس کېږي، حکم يې باید په نص يا اجماع او يا هم په دواړو ثابت وي.

فرع

فرع هغې پېښې ته وايي چې د حکم په اړه يې په نص او اجماع کې خه نه وي راغلې او د حکم د معلومولو لپاره په بله پېښه قیاس کېږي. فرعې ته "مقیس" هم ویل کېږي. د بېلګې په توګه موږ د یوې نوې پېښې د حکم په اړه په نصوصو یعنې قرآن او سنت کې پلتنه وکړه خود نوموري پېښې حکم موونه موند. البتہ همدې پېښې ته ورته یوه بله پېښه مو پیدا کړه چې حکم يې په نص يا اجماع کې موجود. دغه مهال مورد نوې پېښه چې حکم يې په نص او اجماع کې نشته پر هغې پېښې قیاس کړه چې حکم يې په نص کې موجود وو. نوې پېښې ته فرع ویل کېږي او پخوانۍ پېښه چې په نص کې حکم لري "اصل" بلل کېږي.

حکم

حکم د الله تعالى هغه خطاب ته ویل کېږي چې له مکلفو وګرو خخه د کوم کار کول يا نه کول غواړي يا يې مباح کوي يا کوم خیز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... گرځوی.

وجوب، ندب، اباحت، کراحت، تحریم، صحت، فساد او داسې نور د حکم ډولونه دي. یعنې د وجوب، حرمت، کراحت او بل هغه حکم، چې په نص يا اجماع سره په اصل کې ثابت شوی هغې فرعې ته هم ورکول کېږي چې د نص حکم پکې موجود نه دي.

علت

علت هغه بنکاره او معلوم صفت ته ویل کېږي چې د همدې صفت د شتون له امله شارع حکم کړي وي.

په مقیس عليه کې هغه علت چې شارع يې له امله حکم کړي وي، که په فرع کې موجود شي نو دواړه یو حکم لري، ئکه چې علت د حکم معیار دي او په دواړو کې یو شان موجود دي.

د علت مثال

عبداده بن صامت رضي الله عنه روایت کوي: **قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «الذَّهَبُ بِالذَّهْبِ وَالْفِضْةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرْ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالثَّمُرُ بِالثَّمُرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مُثْلًا مِثْلًا سَوَاءٌ بِسَوَاءٍ يَدَا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَيُبَيِّنُوا كَيْفَ شِئْنُمْ إِذَا كَانَ يَدَا بِيَدٍ»^(۱).**

رسول الله ﷺ فرمایلی: سره زر په سرو زرو، سپین زر په سپینو زرو، غنم په غنمو، وربشی په وربشو، خرما په خرما او مالگه په مالگه یو برابر او لاس په لاس پلورل کېږي، او کله چې جنسونه مختلف شي، نو بیا مو چې خنګه خوبنه وي هغسى یې پلورئ، خو چې لاس په لاس وي.

دې مبارک حديث دا خرگنده کړې چې په دې بیان شویو شیانو کې سود کېږي، پونستنه داده چې آیا په جوارو او وریجو کې سود کېږي که نه؟
که وروستیو خلورو شیانو ته خیر شو نو وینو چې پیمانه او د جنس یووالی علت دی او دا علت په غنمو او وریجو کې هم شته، نو د غنمو او وریجو حکم هم د نوموړو خلورو شیانو په خېر دی. د نوموړو خلورو شیانو حکم دا وو چې یو پر بل یې بدلوں په نېټه او زیاتوالی حرام وو.

په دې مسأله کې غنم، وربشی، جوار او مالگه اصل دي او هر یو له نوموړو توکو خخه د اصل کېدو ورتیا لري.

همدا راز جوار او ورېجې فرع دي.

حکم یې په نېټې او زیاتوالی سره ددې شیانو د خرڅولو حراموالی او علت یې پیمانه او د جنس یووالی دی.

- ۱- د قیاس لغوی او اصطلاحی تعریف و کړئ او دوہ مثالونه یې بیان کړئ.
- ۲- د قیاس د حجیت په اړه د دلایلو په رنډا کې وغږیږئ.
- ۳- د قیاس اړکان تعریف کړئ او یو مثال یې هم ووایاست.

(۱) آخرجه مسلم ، باب الصرف و بيع الذهب بالورق نقدا ، الرقم (۴۱۴۷).

دری دېرشم لوست:

اختلافی دلایل^(۱)

اختلافی هغو دلایلو ته ویل کېرىي چې فقهاوو د هغې په حجیت او دلیل گنلو کې اختلاف کړی وي. اختلافی دلایل په لنډ ډول داسې یادوو:

۱- استحسان

۲- د صحابي مذهب

۳- مرسله مصالح

۴- استصحاب

۵- عرف

لومړۍ- استحسان

استحسان په لغت کې بنه گنلو ته وايي.

د استحسان د اصطلاحې تعريف په اړه د فقهاوو تر منځ اختلاف دی. حنفيانو استحسان په دوو جلا معناګانو استعمال کړي:

۱- خفي قیاس چې د جلي قیاس په مقابل کې وکارول شي.

۲- هغه خانګړي دلیل چې د بنکاره قیاس په مقابل کې واقع شي او له عمومي قاعدي خخه کوم شي استثناء کړي. دا خانګړي دلیل کله نص، کله اجماع او کله هم یو ضرورت وي.

د استحسان مثالونه

۱- حنفي فقهاوو ويلي: که وقف کوونکي یوه کرنیزه څمکه وقف کړي نو د اوږدو خور او تګ راتګ حق هم له یادولو پرته د استحسان په بنسټ په وقف کې داخليري. د قیاس غوښتنه داده چې د بیعې په خپر دلته هم له یادولو پرته دا شیان په وقف کې داخل نشي. څمکه او د تګ راتګ حق دواړه جلا شیان دي.

استحسان غوښتنه کوي: د څمکې د وقف کولو موخه داده چې له هغې ګټه واخیستل شي او د تګ راتګ له حق پرته له څمکې ګټه نشي اخیستل کېدای، نو د تګ راتګ حق له یادولو پرته په وقف کې داسې شامليري، خنګه چې په اجاره کې له یادولو پرته شامل ګفل کېري.

په دې چوں بیعی باندې د وقف قیاس کول بنکاره او جلي قیاس دی او پر اجارې یې قیاس کول خفی قیاس دی، خو دلته خفی قیاس په جلي قیاس ځکه غوره و ګډل شو چې د خفی قیاس دلیل قوي دي.

۲- په معاملاتو کې یوه عامه قاعده ده چې د معصوم یا ناپیدا شوی خیز پلورل په دې بنست ناروا دي چې رسول الله ﷺ فرمایلی: «وَلَا تَبْغُ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ»^(۱). خو ددې سره د سلم بیع روا ده، ځکه چې رسول الله ﷺ د سلم بیع روا ګډلې^(۲).

په فقهه کې یوه منل شوې قاعده ده چې امانت ساتونکی ضامن نه ګډل کېږي، خو مشترک اجیر سره له دې، چې د امانت ساتونکی دی، له دې قاعدي خخه مستثنی دی. دا ځکه چې د امانت په ساتلو کې خلک کمی کوي او خلک امانت ساتلو ته اړتیا لري. نو له دې کبله مستأجر ضامن ګډل کېږي. البته که مال د کوم اسماني آفت په واسطه لکه د اورلګډنې یا زلزلې په واسطه له منځه ولاړ شي نو مستأجر ضامن نه ګډل کېږي. شافعی فقهاء استحسان داسي تعریفوی: استحسان د مجتهد هغه نظر ته وايې چې پر نص، اجماع او قیاس د استدلال کولو پرته یې د خپل عقل پر بنست ورکوي. ددوی په وړاندې په استحسان عمل کول ناروا دي.

فالیت

د استحسان په اړه د حنفي او شافعی فقهاءو تعریفونه سره پرتله کړئ او دا روښانه کړئ چې ددوی تر منځ اختلاف حقيقي دی که لفظي؟

دویم- د صحابي مذهب

د اصولو د عالمانو په وړاندې صحابي هغه چاته ويل کېږي چې له رسول الله ﷺ سره مخامنځ شوی وي، پر هغه یې ايمان راوړي وي، له هغه خخه یې زده کړه کړې وي او دومره اوږده ملګرتیا یې ورسره کړې وي چې د عرف له مخې د ملګري نوم ورته ور کړي شي.

(۱) أخرجه أبو داود في سننه، باب في الرجل بيع ما ليس عنده رقم الحديث : (۳۵۰۵).

(۲) أخرج البخاري في صحيحه، باب السلم في وزن معلوم، رقم الحديث (۲۱۲۵)، عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قدم النبي صلى الله عليه وسلم المدينة وهم يسلفون بالتمر والتين والثلاث فقال (من أسلف في شيء ففي كيل معلوم إلى أجل معلوم).

د محدثينو له نظره صحابي هغه چا ته ويل کيري چې د پېغمبر عليه السلام سره مسلمان
مخامنځ شوي وي او مسلمان مړ شوي وي.

په دې بحث کې له صحابي خخه د اصوليانو صحابي مقصد دي.

د صحابي مذهب خه معنا؟

له دې تکي خخه مقصد د صحابي هغه فتوا او يا هغه شرعی حکم دی چې په کومه قضيه
کې يې د نص او اجماع د نه شتون په صورت کې ورکړې وي.

د صحابي د مذهب حجيت

اصوليانو په دې اتفاق کړي چې د یوه صحابي مذهب پر بل صحابي حجت نه ګنډل
کيري. همدا راز اصوليانو په دې هم اتفاق کړي چې که صحابي له اهل کتابو خخه په
روایت کولو مشهور نه و نو په غير اجتهادي مسایلو کې يې نظر حجت او دليل دي. په
همدي توګه په هغه مسائله کې هم د صحابي قول حجت دی چې نورو اصحابو ورسره
اختلاف نه وي کړي، خو که اصحابو په کومه اجتهادي مسائله کې سره اختلاف کړي
وي نو علما پدې اړه یا جلا نظرونه لري چې مهم يې دوو نظره دي:

لومړۍ: امام ابوحنیفه، امام مالک او په یو روایت کې امام احمد او نور پدې نظر دی چې
د صحابي مذهب په مطلق ډول حجت دي.

دویم: امام شافعي، په یو روایت کې احمد، له حنفي فقهاءو خخه کرخي او نور په دې
نظر دی چې د صحابي مذهب حجت نه دي. څکه حجيت یو قوي دليل ته اړتیا لري او
دلته قوي دليل نشه.

- ۱- د حنفيانو او شافعيانو له نظره د یو مثال په ترڅ کې استحسان تعريف کړئ.
- ۲- د اصوليانو او محدثينو له نظره صحابي چا ته ويل کيري؟
- ۳- د صحابي د مذهب په اړه د علماءو نظریات په هر اړخیز ډول بیان کړئ.

څلور دېشم لوست

اختلافی دلایل^(۱)

دریم: مرسله مصالح
د مرسله مصالحو تعریف

«المصلحة» په لغت کې ګټې او سم ته وايې او د فساد ضد دي. «المرسلة» پرېښودل شوي ته وايې.

د اصولو د عالمانو په اصطلاح کې مرسله مصالح هفو ګټو او مصلحتونو ته وايې چې شریعت نه معتبر ګنډي وي او نه بې رد کړي وي. دوى ته مرسله یا پرېښودل شوي، ځکه وايې چې په کولو یا نه کولو یې شرعی دلیل وجود نه لري.

د مرسله مصلحت مثال:

د زندان جوړول، د پیسو چاپول او د قرآن کريم راتهولول د مرسله مصالحو مثالونه دي.
د مصالحو ډولونه

مصالح په درې ډوله دي.

أ. معتبر مصلحتونه: هغه مصلحتونه دي چې کوم شرعی دلیل معتبر ګنډي وي، لکه: په قصاص سره د انسانانو د ژوند ساتنه. دا مصلحت د قرآن کريم دي آيت معتبر ګنډي دي:
﴿وَلَكُمْ فِي الْفِضَّاحِ حَيَاةٌ يَا أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَلَّكُمْ تَتَقَوَّنَ﴾ [البقرة: ۱۷۹]

ب. مردود مصلحت: دا هغه ګټې او مصلحتونه دي چې کوم شرعی دلیل بې اعتباره ګنډي، لکه د شرابو او قمار ګټې چې د قرآن کريم دي آيت بې اعتباره ګنډي: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آتَيْنَا إِنَّمَا الْخُنُرُ وَالْمِيسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾** [المائدۃ: ۹۰]

ج. پرېښودل شوي یا مرسله مصالح: ددې مصلحتونو په اړه مو لړو مخکې رنا واچوله.
څلورم: استصحاب

استصحاب په لغت کې ملګرتیا او یوځای والي ته وايې.

د اصولو د عالمانو په اصطلاح کې د یو شي تر هېږي پر پخوانی حالت پرېښودلو ته وايې خو یې د بدلون لپاره دلیل پیدا شي.

د استصحاب مثال

څوک چې اودس وکړي او بیا وروسته د اودس په ماتېدلو کې شکي وي، نو دا شخص اودس لرونکي شمېرل کېږي. همدا راز که له یو مجتهد نه د یو عمل په اړه پوبنتنه وشي،

خو مجتهد له پلته‌پی وروسته ددی عمل د کولو يا نه کولو په اړه کوم شرعی دليل پیدا نه کړي نو په رواوالې به یې حکم کوي. خکه چې اصل په شیانو کې اباحت دی. الله ﷺ لومړی تول شیان مباح پیدا کړي او ددې خبرې دليل د قرآن کریم دا آیت دی: **﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾** [القرة: ٢٩]

مقلوب یا سرچې استصحاب: دې ته وايې چې یو شی په تېره زمانه کې هم په هغه حالت و ګفل شي په کوم چې په حاضر وخت کې دی.

مثال

که چېږې د ژرندي اجاره اخيستونکي او اجاره ورکونکي د تېري شوي زمانې په اړه په ژرنده کې د اوبيو د شتون په اړه اختلاف وکړي او شاهدان نه وي، نو ژرنده به وکتل شي. که چېږې په ژرنده کې اوبيه وي، نو پخوانۍ وخت به په اوسيني وخت قیاس شي او د اوبيو شتون به په تېره شوي زمانه کې هم ثابت شي. خو که چېږې په ژرنده کې اوبيه نه وي نو په تېره شوي زمانه کې به هم د اوبيو په نشتوالي حکم وشي، دې ته سرچې استصحاب وايې او د شرعی حکم د پېژندلو لپاره د مجتهد وروستي وسیله همدا ده.

پنځمه: عرف

د عرف تعريف: عرف په لغت کې آشنا او بنېګنې ته ويل کېږي.
عرف په اصطلاح کې هغې وینا، عمل او یا پربنودلو ته وايې چې خلکو بنه ګنلى وي او ورباندي عمل کوي. عرف ته عادت هم ويل کېږي.

د عملی عرف مثال هغه خرڅول او اخيستل دي چې له وینا کولو پرته په چوپه خوله تر سره کېږي.

د قولی عرف مثال د «ولد» تکي دي چې له جينکو پرته یوازې هلکانو ته کارول کېږي، په داسې حال کې چې دا تکي دواړو ته شامل دي. همدا راز د عرف له مخې خلک کب ته غوبښه نه وايې حال دا چې کب هم یو ډول غوبښه ده.

عرف داسې یوه کړنه ده چې په رامنځته کولو او بنه ګنلو کې ې د ټولنې عام او خاص خلک لاس لري، خو اجماع بیا هغه خه دي چې یوازې مجتهدين پرې اتفاق کوي او په رامنځته کولو کې یې عام خلک کومه ونډه نه لري.

د عرف ډولونه

عرف په دوه ډوله دي: صحیح عرف او فاسد عرف.

صحیح عرف: صحیح عرف هغه ته ويل کېږي چې د کوم شرعی دليل مخالف نه وي. حلال نه حراموي او حرام نه حلالوي. لکه د استصناع عقد یا مهر په مؤجل او معجل ډولونو وېشل.

فاسد عرف: فاسد عرف هغه عرف ته ويل کپري چې حلال حرام کپري او يا حرام حلال کپري، لکه په غمونو او بشاديو کې يو لړ ناروا دودونه او رواجونه او د سود خورلو او جواري کولو رواج کېدل.

د عرف حکم

مجتهد باید د شرعی حکمونو په راویستلو کې صحیح عرف په پام کې ونیسي. همدا راز قاضی باید د پربکړې په مهال عرف له پامه ونه غورخوي.

عرف د زمانې په تېرېدو سره بدلون مومي. ډېر خلې د زمانې تېرېدل او د عرف بدلون ددې لامل شو چې د امام ابوحنیفه او د هغه د شاگردانو تر منځ اختلاف رامنځته شي. همدا راز امام شافعی، چې کله له بغداد خڅه مصر ته ولاړ، نو د مصر د عرف د بدلون پر بنست امام شافعی د ډېرو مسایلو په اړه خپل نظر بدل کړ. له همدي امله امام شافعی دوه مذهبه لري چې د نوي او زور مذهب په نامه یادېږي.

امام مالک یا ډېر احکام د مدینې د خلکو د عمل په بنسته بنا کړي.
د فاسد عرف په اړه باید وویل شي چې دې ډول عرف ته ارزښت ورکول روانه دي.
څکه چې فاسد عرف د شرعی دلیل سره ټکر لري.

- ۱- د مصلحت لغوي او اصطلاحي تعريف له یو مثال سره بیان کړئ.
- ۲- د مصلحت ډولونه له مثالونو سره بیان کړئ.
- ۳- د یو مثال په ترڅ کې د استصحاب لغوي او اصطلاحي تعريف روښانه کړئ.
- ۴- سرچې یا مقلوب استصحاب تعريف او مثال یې بیان کړئ.
- ۵- د استصحاب حجیت بیان کړئ او هم ووایاست چې استصحاب د شرعی دلایلو تر منځ په کومه درجه کې قرار لري؟
- ۶- د عرف لغوي او اصطلاحي تعريف وکړئ او د قول او عمل پر بنسته یې ډولونه د مثال سره بیان کړئ.
- ۷- د صحت او فساد پر بنسته د عرف ډولونه بیان او حکم یې روښانه کړئ.

پنځه د پرمې لوست

له نصوصو خخه د استدلال طریقې

قرآن کريم او نبوي احاديث په عربی ژبه دي. موره هغه وخت په سمه او بشپړه توګه د قرآن او سنت په حکمونو پوهېدلای شو چې د عربی ژبه په اصولو او د استدلال په طریقو پوه شو. له همدي امله د اصولو علماء د عربی ژبه د جملو د معناګانو او دلالتونو په اړه پراخې پلټې کړي. د دې پلټنو په بنستې یې داسې قواعد او اصول رامنځته کړي چې پر مټ یې د شرعی نصوصو سمه پوهه تر لاسه کېدای شي. په دې لوستونو کې به په همدي قواعدو بحث و کړو

خاص او د هغه دلالت

د خاص تعريف: خاص په لغت کې یوازې او خانګړي ته وايي او د اصولو د عالمانو په اصطلاح کې هر هغه لفظ چې یوازې په یوه معنا، پرته له دې چې افرادو ته یې وکتل شي، دلالت وکړي، خاص بلل کېږي.

د تعريف تشریع: که لفظ په یو شخص باندې دلالت وکړي لکه احمد او یا په نوع کې په یو فرد باندې دلالت وکړي، لکه سپړ او یا په جنس کې په یو فرد باندې دلالت وکړي، لکه انسان یا هم په ګڼو تاکلو افرادو باندې دلالت وکړي، لکه درې او لس، نو خاص بلل کېږي.

خاص لکه خنګه چې په ذواتو، لکه احمد او موږ دلالت کوي، همداسې په معناګانو لکه پوهه، صبر او ربنتینولی هم دلالت کوي.

د خاص ضد عام بلل کېږي چې بیان به یې وروسته راشي.

د خاص مثالونه

د قسم په کفاره کې الله ﷺ فرمایي: «**فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ**» [المائدۃ: ۸۹]

۱- په دې آيت کې د ثلاثة لفظ خاص دی، په قطعي ډول پخپله معنا دلالت کوي او د زیاتوالي او کموالي احتمال نه لري. نو آيت دا معنا ورکوي: چا چې غلام د آزادولو لپاره ونه موند یوازې درې ورڅې روزه نیول پري واجب دي او بس.

۲- رسول الله ﷺ فرمایی: «فِي لَا يَرِثُ الْقَاتِلُ شَيْئًا». دې حديث د پسونو د زکات نصاب خلوپښت و تاکه او دا یې هم وویل چې په خلوپښتو پسونو کې یو پسه زکات کېږي. خرنګه چې دا دواړه لفظونه (خلوپښت او یو) خاص دي، نو هیڅ زیاتولی او کموالی پکې نشي کېدای.

خو که داسې دلیل را پیدا شي چې د خاص د تأویل غوبښته کوي، نو په خاص کې به تأویل کېږي، لکه حنفي فقهاوو چې ویلي: په دې حديث کې مقصد پسه او یا د هغه قیمت دی، نو د دواړو ورکول صحېح دي.

د خاص حکم: کله چې په یو نص کې خاص لفظ راشي، نو په قطعی ډول پخچله معنا دلالت کوي، مګر دا چې یو دلیل د تأویل یا بلې معنا غوبښته وکړي.
مطلق، مقید، أمر او نهی د خاص ډولونه دي.

مطلق

مطلق هغه لفظ دي چې په غیر مقید فرد باندي دلالت کوي، لکه سړۍ او مرغه.
د مطلق حکم

تر هغې چې د مطلق د مقید کېدو لپاره دلیل موجود نشي، مطلق پخچل اطلاق باندي پاتې کېږي. د پلکې په ډول د الله ﷺ په دې وينا کې: **«وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَاتُلُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّنْ قَبْلٍ أَنْ يَتَمَاسَّ»** [الجادلة: ۳] د رقبه لفظ مطلق دي او د ايمان قيد پکې نشته، په دې بنست د خطا قتل په اړه د قرآن ددي آيت **«وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطًّا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ»** [النساء: ۹۲] له امله به نوموري مطلقه رقبه د ايمان په شرط نه مقیده کېږي.

مقید

مقید هغه لفظ ته وايي چې په مقید فرد باندي دلالت وکړي، لکه مسلمان سړۍ او سپین مرغه.
د مقید حکم

مقید چې په کوم شي دلالت کوي په هغه عمل ګول واجب دي. د پلکې په ډول د النساء سورت پدې آيت کې: **«وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطًّا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُّسْلَمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدِّقُوا»** [النساء: ۹۲] د خطا قتل په کفاره کې د مؤمن غلام ازادول فرض شوي. په دې آيت **«فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ»** کې غلام د ايمان په صفت سره مقید شوی ځکه نو د کافر غلام په ازادولو سره کفاره نه ادا کېږي او بايد چې په مقید باندي عمل وشي.

أمر

له چا خخه د يو کار د کولو غوبنتل په داسې بنه چې غوبنتونکي خان لوړ وګني، د اصولو په اصطلاح کې امر بلل کېږي. په دې بنسته التماس او دعا امر نه بلل کېږي، حکه چې التماس د دوو هم رتبه کسانو تر منځ صورت مومي او دعا له لوړ رتبه شخص خخه د تیټ رتبه شخص غوبنتې ته وايې، حکه نو يو هم امر نه ګنډ کېږي.

د امر حکم

امر د خاص يو ډول دي او تر خو چې اړوونکې نښه موجوده نشي په وجوب دلالت کوي، نو د الله ﷺ دا وينا چې: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِي لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَأَسْعُوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوْا الْبَيْعَ﴾** [الجمعة: ۹] د آذان پر مهال د جمعې لمانځه ته په بېړې کولو حکم کوي.

خو که داسې نښه او قرينه وموندل شي چې له خپلې معنا خخه د امر د اړولو غوبنته کوي، نو د امر معنا به هماغه وي چې قرينه یې غوبنته کوي، لکه د الله پاک دا وينا چې فرمایي: **﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوْا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ﴾** [الجمعة: ۱۰] د جمعې له لمانځه وروسته په خمکه کې گرځبدل او د حلال رزق پلتنه د الله پاک په پېرزوينه يو مباح کار دي. که چېړې دا امر د وجوب لپاره وګنډ شي، نو اباحت به په تکليف بدل شي او په آيت کې ياده شوې د الله ﷺ پېرزوينه به بې معنا پاتې شي. په حقیقت کې د پېرزوینې يادونه هغه اړوونکې قرينه ده چې امر یې له وجوب خخه اباحت ته اړولي.

نهې

څوک له يوو کار خخه په داسې بنه منع کول چې منع کوونکي خان لوړ وګني دا منع د اصولو په اصطلاح کې نهې بلل کېږي.

د نهې حکم

کوم شي چې د نهې په واسطه په مطلق چول منع شي، خان ساتل ترې واجب او ترسره کول یې حرام دي، حکه چې نهې د خاص له چولونو خخه ده او یوازې په تحریم دلالت کوي. لکه د الله ﷺ دا وينا: **﴿وَلَا تُنَكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا﴾** [البقرة: ۲۲۱] چې له مشرک سېري سره د واده کولو په حرمت دلالت کوي. همدا راز د قرآن کريم دا آيت: **﴿وَلَا يَحِلُّ**

لَكُمْ أَن تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا» [البقرة: ٢٢٩] له مېرمې خخه د مهر د بېرته اخيستلو په حرمت دلالت کوي.

که چېري داسې قرينه وموندل شي چې نهېي له خېلې تاکلې معنا (منع کول) خخه واپروي، نو د نهېي معنا له قربې سره سه بدلون مومي، لکه د قرآن کريم دا آيت چې فرمایي: «رَبَّنَا لَا تُنْعِثُ قُلُوبَنَا» [آل عمران: ٨] په دي آيت کې نهېي د دعا په معنا ده، خکه دلته له لوړ رتبه خخه د تېټ رتبه غوبښته ده او غوبښونکي ئان تېټ بولي.

عام او د هغه دلالت

د عام تعريف: عام هغه لفظ ته وايي چې د اصلی لغوی معنا له مخې په ډېرو افرادو باندي په شامل ډول (په یو وخت) دلالت وکړي.

عام لفظونه: د اصولو علماوو له پلتې وروسته هغه لفظونه او عبارتونه په ډاګه کړي چې د اصلی وضعی معنا له مخې په عموم دلالت کوي. مهم یې په لاندې توګه تشریح کوو:

۱- د کل او جمیع لفظ: رسول الله ﷺ فرمایي: (كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عَنْ رُعْيَتِهِ)
همدا راز الله پاک فرمایي: «خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا» [البقرة: ٢٩]

۲- هغه مفرد چې د جنس په تعريفی «الف، لام» سره معرفه شوي وي، لکه د قرآن کريم دا آيت: «الرَّاهِنَةُ وَالرَّاهِنُ فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِنْهَا جَلْدَةً» [النور: ٢].

۳- هغه جمع چې د جنس په تعريفی «الف، لام» سره معرفه شوي وي، لکه د بقرة سورت دا آيت: «وَالْمُطْلَقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةُ فَرْوَةٍ» .

۴- د (ما) او (من) تکي لکه د قرآن کريم په دي آيت کې: «وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا حَاطِنًا فَتَحْرِيرُ رَقْبَةِ مُؤْمِنَةٍ» [النساء: ٩٢] په همدي ډول د قرآن کريم دا آيت: «وَأَحَلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذِلِّكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ» [النساء: ٢٤]

۵- نکره چې د نفي په سياق کې راشي، لکه د رسول الله ﷺ دا وينا: «لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ»^(۱). په همدي ډول د قرآن کريم دا آيت: «لَا إِكْرَاهٌ فِي الدِّينِ» [البقرة: ١٥٦].

(۱)- أخرج البيهقي في السنن الكبرى عن عمرو ابن يحيى المازني عن أبيه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا ضرر ولا ضرار ج ٦ ص ١٥٧.

د عام حکم

فقهاء په دې متفق دي چې عام خپلو ټولو افرادو ته ورشامليري. که د ځينو افرادو په تخصيص دليل ونه موندل شي، نو په ټولو افرادو د عام حکم تطبيقيري. همدا رنګه فقهاء په دې هم یو دي چې که د عام ځینې افراد د کوم دليل له مخې خاص شي، نو په پاتې افرادو یې دلالت ظني گرځي او په بل ظني دليل یې تخصيص رووا دي.

له تخصيص نه وړاندې د عام په دلالت کې د فقهاءو اختلاف دی چې آيا قطعي دي که ظني؟ هم دا چې په ظني دليل تخصيص کبدای شي او که نه؟

د حنفي عالمانو په شمول د فقهاءو یوه ډله واي: هغه عام چې تخصيص شوي نه وي، دلالت یې قطعي دي، نو په ظني دليل یې تخصيص رووانه دي. له همدي امله په قرآن کريم کې راغلی عام په احادو حدیثونو نه تخصيص کيږي، ځکه چې تخصيص د نسخې یو ډول دي او د قرآن نسخ په آحادو حدیثونو رووا نه ده.

د شافعي عالمانو په شمول د فقهاءو یوه بله ډله په دې نظر ده چې عام له تخصيص وړاندې او وروسته په دواړو حالتونو کې ظني الدلالت دي. ځکه نو په دواړو حالتونو کې یې په ظني دليل تخصيص کول رووا دي.

په همدي بنسټي چې له تخصيص وړاندې د عام په دلالت کې اختلاف دي. فقهاءو په یو شمېر زياتو مسالو کې اختلاف کړي. د یوې ډلي په نظر په قرآن کې ټول راغلی عام الفاظ قطعي الدلالت دي او په آحادو حدیثونو یې تخصيصوں رووانه دي. د ډلي ډلي په نظر نوموري الفاظ ظني الدلالت دي او په آحادو حدیثونو یې تخصيص جائز دي.

- ۱- د خاص لغوی او اصطلاحی تعریف و وایاست او د خاص العین، خاص النوع او خاص الجنس لپاره مثالونه وړاندې کړئ.
- ۲- د خاص حکم بیان کړئ.
- ۳- د لاندې اصطلاحاتو معنا او حکم د یو مثال سره روښانه کړئ. مطلق، مقید، امر او نهی.
- ۴- عام تعريف کړئ او هم د عام خلور الفاظ د مثال سره بیان کړئ.
- ۵- د عام حکم خه دي؟ دې اختلاف په اړه د فقهاءو نظریات بیان کړئ.

شپږ د پرشم لوست

شرعی حکم (۱)

الله ﷺ انسان پیدا کړ او د شریعت په رالپېلولو ټې د ژوند نظام، حلال او حرام ورته روښانه کړل، تر خو په عدالت پرېکړه وکړي. اسلامي شریعت په حقیقت کې د شرعی احکامو ټولګه ده. نو رائخی چې لومړۍ په دې خان و پوهه وو چې حکم خه ته وايي او کوم کوم ډولونه لري؟

د حکم تعريف

حکم په لغت کې منعې ته وايي او قاضي ته ئکھه حاکم ويل کېري چې خلک له ظلم شخه منعه کوي.

د اصوليانو تعريف: حکم د الله تعالى هغه خطاب ته ويل کېري چې له مکلفو و ګرو د کوم کار کول يا نه کول غواړي، یا یې مباح کوي، یا کوم خیز د بل کار پاره شرط، سبب، مانع او... گرځوي.

د تعريف شننه

د الله ﷺ خطاب: خطاب په لغت کې د دوو کسانو تر منع خبرو ته وايي چې د یو بل پوهولو پاره ترسره کېري. دلته ورڅخه مقصد همدا دی. د (الله ﷺ) په لفظ سره د بل چا سره خبرې له دې تعريف شخه وختي.

د مکلفينو کړه وړه: هغه عقیده، وينا او عمل چې له مکلف مسلمان شخه صادرېږي. مکلف: بالغ، عاقل چې په خبرو پوهېږي.

غوبښته: د امر په ټکو د خه کولو غوبښتل او د نهی په ټکو منع کول. اباحت یا اختيار ورکول: د یو کار کول او نه کول، یو ډول ګکل.

د حکم مثالونه

- ۱- د کولو غوبښته: الله ﷺ فرمایي: **«أَوْفُوا بِالْعُهُودِ»** [المائدۃ: ۱] په دې خطاب کې د ژمنو د پوره کولو غوبښته ده چې د مکلفينو فعل دی.
- ۲- د نه کولو غوبښته: الله پاک فرمایي: **«لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ»** [الحجرات: ۱۱] په دې خطاب کې له ملنډو و هلو شخه د خلکو منع کول دي چې دا هم د مکلفينو فعل دی.

٣- اختيار ورکول: **«وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورُهُنَّ»** [المتحنة: ١٠]، په

دې خطاب کې د مسلمانو بنحو د نکاح کولو په اړه مکلفينو ته اختيار ورکول دي.

٤- وضعی حکم: رسول الله ﷺ فرمایلی: **«لَا يَرِثُ الْقَاتِلُ»**^(١) د پغمبر عليه السلام دا حدیث

چې په حقیقت کې د الله ﷺ له خوا وحې ده، د قتل په هکله دي. په دې حدیث کې د

مورث قتلول له میراث خخه د قاتل مانع ټاکل شوی دي، او مانع ټاکل وضعی حکم دي.

د فقهاءو په وړاندې حکم د الله تعالى د هغه خطاب اثر دی چې د مکلفو وګرو په کړو

وېو پوري اړه لري، د خه کول يا نه کول ورڅخه غواړي، يا یې مباح کوي، يا کوم خیز

د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... گرځوي.

په لوړۍ مثال **«أُوفُوا بِالْعَفْوَدْ»** کې د اصوليانو په وړاندې حکم د ژمنو د پوره کولو

غوبښته ده او د فقهاءو په وړاندې د ژمنو د پوره کولو وجوب دي، څکه غوبښته واجبول

دي چې اثر یې وجوب دي. همدا راز په دویم مثال کې حکم د منډو وهلو منع کول دي

چې اثر یې حرمت دي. په درېم مثال کې حکم د نکاح اباحت دي چې اثر یې د نکاح

مباح کېدل دي. په خلورم مثال کې قتل له میراث خخه د محرومیت سبب گرځول دي

چې اثر یې له میراث خخه عملاً محرومېدل دي.

یادونه

هغه خه چې په قرآن ثابت دي هغه په مستقیمه توګه د الله تعالى د خطاب اثر دی، او هغه

څه چې په سنتو، اجماع او قیاس ثابت دي هغه هم د الله تعالى د خطاب اثر ګنډل کېږي،

څکه د سنتو، اجماع او قیاس ثبوت هم په قرآن راغلی، نو په حقیقت کې حاکم یوازي

الله تعالى دي. او مورد سنت، اجماع او قیاس څکه منو چې الله ﷺ یې د منلو امر کړي او

هغه خه چې ددوی په وسیله ثابتېږي له قرآن خخه سرهینه اخلي.

د شرعی حکم ډولونه

شرعی حکمونه په دوه ډوله دي:

تکلیفي حکمونه او وضعی حکمونه.

(١) آخرجه الترمذی فی سننه، باب إبطال ميراث القاتل، وصححه الألباني، (دار إحياء التراث العربي - بيروت) ج ٤ ص ٤٢٥

تكلیفی حکم

د تکلیفی حکم تعريف: تکلیفی حکم د الله تعالی هغه خطاب دی چې د مکلفو و گپرو په کپرو و پرو پورې اړه لري، د خه کول، نه کول ورڅخه غواړي، يا ې مباح کوي.

د تکلیفی حکم ډولونه

د تکلیفی حکم د ډولونو په اړه د فقهاءوو تر منځ اختلاف دی.

جمهور علماء وايې چې تکلیفی حکم دا پنځه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، مکروه او حرام.

زموږ د حنفي مذهب عالمان رحمهم الله په دې نظر دي چې تکلیفی حکم اووه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، تنزيهی مکروه، تحريمي مکروه او حرام.
اوسم به ددې ډولونو په تفصیلاتو خبرې وکړو.

واجب

د واجبو تعريف: د لغت له مخې واجب د لازم په معنا دی. د پرپوتوونکي په معنا هم رائحي، لکه چې د دېوال د راپرپوتو پر مهال وايې: وجہ الحایط.

واجب په اصطلاح کې هغه عمل ته وايې چې کوونکي ېې د ثواب او پرپسندونکي ېې د سزا وړ ګرځي. د جمهورو په وړاندې واجب او فرض دواړه یوه معنا او یو حکم لري.

زموږ د حنفي مذهب عالمان رحمهم الله دليل ته په کتو سره د فرض او واجبو تر منځ توپیر کوي. که چېږي دليل ظني وي، لکه: د قرباني ثبوت چې په آحاد حدیث شوی، نو فعل واجب ګنل کېږي او که چېږي دليل قطعي وي، لکه د لمانځه فرضیت چې په قرآنی آیتونو ثابت شوی، نو عمل فرض ګنل کېږي. ددې توپیر په اساس د حنفیانو په وړاندې واجب له فرضو خخه ټیقه درجه لري. له همدي امله د واجبو د پرپسندونکي سزا د فرضو له پرپسندونکي خخه کمه ده. همدا راز له فرضو خخه منکر کافر ګنل کېږي، خو له واجبو خخه منکر کافر نه ګنل کېږي.

- ۱- د فقهاءو او اصوليانو له نظره د شرعی حکم لغوي او اصطلاحي تعريف وکړئ.
- ۲- د جمهورو او حنفیانو له نظره د تکلیفی حکم تعريف او ډولونه بيان کړئ.
- ۳- د واجب لغوي او اصطلاحي تعريف بيان او د حنفیانو په وړاندې د واجبو او فرضو توپیر روښانه کړئ.

اوه دېشم لوست

شرعی حکم^(۱)

مندوب

د مندوب تعريف: ندب په لغت کې د يوو مهم کار لپاره بللو ته وايي.
مندوب په اصطلاح کې هغه عمل ته ويل کېږي چې کوونکي ته يې ثواب شته، خو
پرېښودونکي ته يې عقاب نشه. د مندوب خينې ډولونه داسې دی چې په پرېښودلو يې
بنده ملامت ګل کېږي.

مندوب ته سنت، مستحب، نفل، تطوع، احسان او فضيلت هم ويل کېږي. دا ټول لفظونه د معنا
په لحاظ سره نژدي دي او هغه عمل ته ويل کېږي چې کول يې غوره خو اجباري نه وي.

مندوب ګنې درجي لري

د مندوب لوړه درجه سنت مؤکد دي. سنت مؤکد هغه عمل ته ويل کېږي چې رسول
الله ﷺ ورباندي هميشه والي کړي وي او ډېر لړو يې پريښې وي، لکه د سهار د لمانځه دوه
رکعته سنت چې پرېښودونکي يې ملامت ګل کېږي.

په دي پسې د غير مؤکدو سنتو درجه ده. دا هغه سنت دي چې رسول الله ﷺ ترسره کړي،
خو دوام يې ورباندي نه وي کړي، لکه د مازديگر له لمانځه مخکې خلور رکعته نفل
لمونع ادا کول.

په دي پسې د هغو سنتو درجه ده چې د فضيلت، ادب او زوايدو سنتو په نامه يادېږي،
لکه د ژوند په عامو چارو کې د پېغعبر عليه السلام د عاداتو او هغو کارونو پېروي کول
چې له هغه مبارک خڅه د یو انسان په توګه صادر شوي وي. مثالونه يې په خوراک،
څښماک او ویده کېدو کې د رسول الله ﷺ پېروي کول دي.

مکروه

د مکروه تعريف

مکروه په لغت کې بد ګل شوي ته وايي.

مکروه په اصطلاح کې هغه عمل ته ويل کېږي چې پرېښودونکي ته يې ثواب شته، خو
کوونکي يې د سزا وړ نه ګرځي.

د حنفيانو پر ورباندي مکروه په دوه ډوله دي:

تنزيهي مکروه: هغه مکروه ته ويل کپوري چې پرپسوندونکي ته پې ثواب وي او کوونکي ته پې سزا نه وي، لکه د جمهورو د تعريف په خبر.

د بېلګې په چول په ولاړه او به خبیل تنزيهي مکروه دي څکه چې د ابوسعید خدری رض په روایت کې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم په ولاړه د اوبو خبیل منع کړي ^(۱).

تحريمي مکروه: تحريمي مکروه هغې عمل ته ويل کپوري چې په ظني دليل ورڅخه خلک منع شوي وي.

د حنفيانو په وړاندې دا مکروه د واجب په مقابل کې قرار لري. له حرام خخه په تیټه درجه کې راخي او منکر پې نه کافر کپوري.

مثال يې د چا په بیعه باندې بیع کول او د چا په خطبې (مرکې) باندې مرکه کول دي څکه چې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمایي: «وَلَا يَبِيعُ الرَّجُلُ عَلَىٰ بَيْعٍ أَخِيهِ وَلَا يَخْطُبُ عَلَىٰ حَطْبَةِ أَخِيهِ» ^(۲) دا حدیث خبر واحد دی نو ظني دليل دي.

حرام

د حرامو تعريف

حرام په لغت کې ممنوع ته وايي او د جمهورو په اصطلاح کې هغه عمل ته ويل کپوري چې پرپسوندونکي ته يې ثواب او کوونکي يې د سزا وړ ګرځي. حنفيانو هم د حرامو تعريف همداسي کړي، خو یو شرط يې ور زيات کړي او هغه دا چې حرام به په قطعي دليل ثابت وي.

د حرامو مثالونه خورا زيات دي، لکه د شرك حراموالی، د زنا، سود او نورو حراموالی.

وضعی حکم د وضعی حکم تعريف

د الله پاک خطاب چې یو شی د بل شي لپاره سبب، شرط او یا مانع وګرځوي.

ددې مقصد دا دی چې الله پاک موږ ته حکمونه رالیلې او د حکم د ثبوت لپاره يې دلایل تاکلي. د بېلګې په چول یو حکم د خپل سبب په پیدا کېدو، د شرطونو په پوره

(۱) آخرجه مسلم في كتاب الأشربة ، باب في الشرب قائما برقم (۲۰۲۵).

(۲) آخرجه البخاري في باب لا يبيع على بيع أخيه برقم : (۲۰۳۳).

کېدو او د مانع په له منځه تلو، منځته راخي. همدا راز د سبب او شرط په له منځه تلو او د مانع په پیدا کېدو له منځه خي.

دي ته وضعی حکم خکه وايي چې د شارع له خوا کېښودل شوی. دا شارع دی چې د لاس پري کولو لپاره يې غلا کول سبب ګنلى، د لمانځه د صحت لپاره يې او دس شرط ګنلى او د مورث وژل يې د ميراث د اخيسنلو مانع گرځولي. وضعی حکم درې په ډولو ته وېشل شوی: سبب، شرط او مانع.

سبب

په هر هغه شي باندي، چې بل شي ته رسپدل کېږي، سبب نومېري. سبب په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کېږي چې په موجود کېدو يې حکم موجودېري او په له منځه تلو يې حکم له منځه خي.

د مثال په توګه د روژې د مياشتې په ليدل کېدو د روژې نیول واجیږي، الله ﷺ فرمایي:

﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلِيُصُمِّمْهُ﴾ [البقرة: ۱۸۵]

شرط

د شرط تعريف

شرط هغه شي ته ويل کېږي چې له وجود پرته يې شي نه بشپړېري او د شي په حقیقت کې داخل هم نه وي.

شرط په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کېږي چې په له منځه تلو يې حکم له منځه خي، خو په موجود کېدو يې حکم هرو مرو منځته نه راخي.

د شرط مثال: او دس کول د لمانځه لپاره شرط دی. الله ﷺ فرمایي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُتِلُوكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوهُمْ وَجُوہُكُمْ وَأَيْدِيکُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوهُمْ بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ [المائدۃ: ٦]. که چېږي او دس نه وي لمونځ نه کېږي خو د او دس د شتون سره هرو مرو مونځ نه موجود پري.

مانع

د مانع تعريف:

د دوو شيانيو تر منځ پردي ته مانع ويل کېږي.

مانع په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کېږي چې په شتون يې حکم منځ ته نه شي راتلاي. يعني کله کله د حکم سببونه پوره وي او بايد حکم موجود شي خو د یو مانع له امله حکم منځته نه راخي.

د بېلگىپە چول كە پلاز خېل ئۇرى ووژنى، نۇ قصاصىڭ كېرىي پېرى نە، ئىكە دلتە يو مانع منئىتە راغلى او هغە د پلازولى اپىكە دە، چې د قصاصىڭ مانع گرئى.

فالىت

د ليكىل شوي مثال پە خېر راتلونكىي ھەر يو حكم تە دوه مثالونە ولېكى:

مثال: فرض: ۱- پە يو ورخ كې پىنځە وختە لەمۇنخ فرض دى.

۲- هغە شۈك چې د حج كولۇ توان لرى، ادا كول بې ورباندى فرض دى.

فرض: ۱ -

۲ -

واجب: ۱ -

۲ -

تنزيھي مکروه: ۱ -

۲ -

تحريمي مکروه: ۱ -

۲ -

حرام: ۱ -

۲ -

۱- د ندب لغوي او اصطلاحى معنا روپىانە كېئ.

۲- د مندوب درجي بيان كېئ.

۳- د حنفيانو پە ويراندى د تحريمى او تنزيھي مکروه تر منئ خە توپىر دى؟

۴- د جمهورو او حنفيانو له نظرە د حرام تعريف روپىانە كېئ.

۵- وضعىي حكم خە تە وايى؟ ولې ورتە وضعىي وايى او چولونە بې كوم دى؟

۶- د سبب، شرط او مانع لغوي او اصطلاحى تعريفونە د مثال سره بيان كېئ.

اته دېرشم لوست

فتوا

د فتوا تعریف

د فتوا ټکي د (أفتاه في الأمر) خخه اخيستل شوي. معنا يې ده: چاره يې ورته بيان او روښانه کړه، فتوا هغه نظر ته وايي چې فقيه يې ويړاندې کوي.

د فتوا اصطلاحي تعریف: یو چا ته د پېښې شوې مسائلي په اړه د دليل پر بنست د الله ﷺ حکم خرګندولو ته فتوا وايي.

مفتي: هغه عالم ته وايي چې خلکو ته د پېښو شويو مسالو په اړه شرعی حکم بيانوي.

مستفتني: د یوې پېښې په اړه د شرعی حکم پوښتونکي ته وايي.

د فتوا اهمیت او ارزښت

افتا خورا ارزښت لرونکي او د درناوي وي منصب دي. له همدي کبله الله پاک په قرآن کريم کې د فتوا ورکولو دنده خپل خان ته منسوبه کري او فرمائي: **﴿يَسْتَفْتُونَكَ فُلِ اللَّهِ يُفْتِنُكُمْ﴾** [النساء: ۱۷۶]

په لوړيو کې ددې دندي په مقام کې قرار لري. رسول الله ﷺ په دې اړه فرمائي: **«إِنَّ الْفَلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُرِثُوا دِيْنَارًا وَلَا دِرْهَمًا إِنَّمَا وَرَثُوا الْعِلْمَ»**^(۱)، بې شکه علماء د انبیاوو وارثان دي او انبیاوو دینار او درهم په میراث نه دي پرېښي، بلکې یوازې علم يې په میراث پرېښي.

مفتي د احکامو په بیانولو کې د رسول الله ﷺ استازی دي. رسول الله ﷺ فرمائي: **«أَلَا لَيَبْلُغُ الشَّاهِدُونَكُمُ الْغَائِبَ»**^(۲)، خبر اوسي! حاضر دي غایب ته (خبره) ورسوي.

خرنګه چې مفتی د الله پاک احکام خلکو ته بیانوي، نو دا دنده ستر مسئولیت هم دي. الله ﷺ د هغه چا لپاره چې له خپله خانه په الله ﷺ پسی خبرې تړي د سخت عذاب وعده کړي او دا کار يې یو ډول شرک بللي. الله ﷺ فرمائي: **«فَلَمْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِنْمَامُ وَالْبَغْيُ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ»** [الأعراف: ۳۳]. ژیاړه: اۍ محمده! دوى ته ووايي زما رب چې کوم شيان حرام

(۱) آخرجه أبو داود في كتاب العلم، باب في فضل العلم

(۲) آخرجه البخاري في كتاب العلم، باب قول النبي ﷺ: رب مبلغ أوعني من سامع، ومسلم في كتاب القسامه والمحاربين ، باب تغليظ تحريم الدماء والأعراض والأموال.

کبری، هغه دادی: د بې حیا بى چارې کە سىكارە وي او کە پېنى گناھ او د حق پر خلاف تېرى او دا چې لە الله ﷺ سره تاسې كوم خوک شرييک كړئ چې د هغه لپاره يې كوم سند نه دی نازل کړی او دا چې د الله ﷺ په نوم داسې كومه خبره وکړئ چې د هغې په باب تاسې معلومات ونه لرئ چې هغه په حقیقت کې کړې ده.

رسول الله ﷺ په دې اړه فرمایلې: «مَنْ أَفْتَىٰ بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ إِثْمُهُ عَلَىٰ مِنْ أَفْتَاهُ»^(۱)

چاته چې په ناپوهى فتوا ورکړل شوه گناھ يې په هغه چا ده چې فتوا يې ورکړې. سلفو صالحینو به تل کوبنبن کاوه چې د شرعی مسايلو پونبنتونکي نورو ته ولیوی او د سختې اړتیا پرته به يې فتوا ورکولو ته زړه نه بنه کاوه. هغوي به له علم پرته له فتوا ورکولو خخه خلک زیات وپرول.

د فتوا ورکولو حکم

فتوا ورکول پنځه حالتونه لري:

۱- هغه مهال د فتوا ورکول واجب دي چې مفتی د فتوا په مسأله پوه وي، خواب ويلو ته اړتیا هم وي، پر حکم د عمل کولو وخت هم رسیدلی وي او په سيمه کې بل مفتی هم نه وي. په داسې حالاتو کې فتوا ورکول ددي آيت پر بنسته واجب دي: «إِذَا أَخَذَ اللَّهُ مِبْشَرَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنَنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ مَنْقًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ» [آل عمران: ۱۸۷]. ژیاره: دغۇ اهل کتابو ته هغه کلکه وعده ورياده کړه چې الله ﷺ ورڅخه اخیستې وه چې تاسې به د کتاب لارښونې په خلکو کې هرو مرو خوروئ او هغه به نه پټوئ ، خو هغۇ کتاب شاته وغورڅاو او هغه يې په لېرې بېه وپلوره، خومره ناکاره راکړه ورکړه ده چې دوی يې کوي.

د رسول الله ﷺ دا وينا هم ددي غونبنته کوي: «مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ الْجُمَهُ اللَّهُ يُلْحَمُ مِنْ نَارٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^(۲)، له چا خخه چې د یو علم په هکله پونبنته وشوه، او د هغه پت کړ، نو د قیامت په ورڅ به د اور په قیضه قیضه کړای شي.

۲- کلہ چې مفتی د فتوا ورکولو وړ وي، خو په سيمه کې بل مفتی شتون ولري او هم د فتوا ورکولو اړتیا شدیده نه وي، نو فتوا ورکول مستحب دي.

۳- فتوا ورکول هغه مهال حرام دي چې خواب ورکونکي په شرعی حکم پوه نه وي، که خه هم فتوا يې له شريعت سره برابره وي. ياد فتوا ورکولو مقصد دنيوي ګټې او ياه د نفس غونبنته وي.

(۱) آخرجه أبودادود، باب التوقى من الفتيا (دار الكتاب العربي ، بيروت)، ج ۳ ص ۳۵۹

(۲) آخرجه أبودادود في كتاب العلم، باب كراهة منع العلم والترمذى في أبواب العلم، بباب ما جاء في كتمان العلم، وقال حديث حسن.

۴- که پونستنه دداسې مسائلي په اړه وي چې پېښه شوې نه وي او فرضي بنه ولري نو پداسې موضوعاتو کې فتوا ورکول مکروه دي. سلفو صالحینو په داسې موضوعاتو کې بحث کول بد ګنډ او ويل به ېې: پرې ېې بددي تر خو پېښې شي.

۵- فتوا ورکول هغه وخت مباح ګنډ کېږي چې مفتی د فتوا وړوي، موضوع هم داسې وي چې پېښې شي. ېې شونې وي خود فتوا د خواب لپاره وخت زیات وي. په داسې حالاتو کې فتوا ورکول روا دي.

د مفتی شرطونه

خرنګه چې مفتی د الله ﷺ او رسول ﷺ حکم خلکو ته بیانوی نو باید لاندې شرطونه پکې پوره وي:

۱- مفتی باید مسلمان، بالغ، عاقل او عادل وي. پر دې شرطونو باندې د علماءو اجماع ده. کافر، مرتد او هغه خوک، چې د ايمان ماتوونکي عمل ېې ترسره کړي وي، د فتوا ورکولو وړ نه دي. همدا راز کوچنۍ، ليونې، اعتقادې فاسق، عملي او قولې فاسق د فتوا

ورکولو وړ نه بلل کېږي.

۲- مفتی باید په ور وړاندې شوې مسأله علم ولري، د هغې په هکله له شرعی دلایلو خخه خبر وي، د پخوانیو علماءو نظریات، په دې هکله باید ورته معلوم وي، خود اجماع په خلاف فتوا ورنکړي.

۳- مفتی باید د فقهې په اصولو عالم او د متفق عليها او اختلافی دلایلو او په خانګړي چول د قیاس په اړه هم علم ولري.

۴- مفتی باید به عربي ژبه، نحوې او صرف عالم وي، څکه د فتوا مأخذونه په عربي ژبه دي، نو د عربي له پوهې پرته په سمه توګه شرعی حکم ته رسپدل ناشونې دي.

۵- مفتی باید د اسلامي شریعت په مقاصدو پوه وي او د خلکو د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په اړه معلومات ولري، څکه څینې احکام د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په بدلون، بدلون مومي.

۶- مفتی باید د ور وړاندې شوې مسألي په ټولو اړخونو څان پوه کړي، د پونستل شوې صورت خخه هر اړخیز تصور ولري، خود هغه سره مناسب حکم اظهار کړي شي.

فتوا، مفتی او مستفتی چا ته ويل کېږي؟

د فتوا د ارزښت او اهمیت په اړه معلومات ورکړئ.

په پېلاپېلو وختونو کې د فتوا ورکولو په اړه رنا واچوئ.

د مفتی شرطونه کوم کوم دي؟

اسلامي پسونه او روزنه

دولسم تولگی

اسلامي پسونه او روزنه - دولسم تولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش

ملي سرود

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه ٻان
لکه لمر پرشنه آسمان
لکه زره وي جاویدان
وايو الله اکبر وايو الله اکبر

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د توري
دا وطن د ټولو کور دی
د پنستون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجردی
براھوی دی، قزلباش دی
دا هیواد به تل څلپی
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مو دی رهبر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اسلامی نسوانه او روزنه

دولسم ټولگى

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ بش.

د کتاب خانګړتیاوې

مضمون: اسلامي نسونه او روزنه

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د اسلامي زده کړو برخې د درسي کتابونو مؤلفین

ادیت کوونکۍ: د پښتو ژبې د ادبیت دیپارتمنت غږي

ټولګۍ: دولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکۍ: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تأليف لوی ریاست

څپروونکۍ: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوی ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسی

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دي. په بازار کې یې پلور او پېرودل منع دي. له سرغړونکو سره قانوني چلنډ کېږي.

د پوهنې ۵ وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

دلوي او بىونوکي خدای ﷺ شکر په خای کوو، چې مورده يې ژوند رابنلي، او د لوسټ او ليک له نعمت خخه يې برخمن کړي يو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفى ﷺ چې الهي لومنې پیغام ورته (لوستل) و، درود وايو.

خرنګه چې تولو ته بنکاره د ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هپواد بنوونيز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. بنوونکي، زده کوونکي، كتاب، بنوونځي، اداره او د والدينو شوراګانې د هپواد د پوهنېز نظام شپرګونې بنسټيز عناصر بلل کېري، چې د هپواد د بنوونې او روزنې په پراختيا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هپواد په بنوونېز نظام کې د دې او پراختيا په لور بنسټيزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدي امله د بنوونېز نصاب اصلاح او پراختيا، د پوهنې وزارت له مهمو لوړي توپونو خخه دي. همدارنګه په بنوونځيو، مدرسو او تولو دولتي او خصوصي بنوونېز تأسیساتو کې، د درسي كتابونو محتوا، کيفيت او توزيع ته پاملنې د پوهنې وزارت د چارو په سر کې خاي لري. مور په دې باور يو، چې د باکيفيته درسي كتابونو له شتون پرته، د بنوونې او روزنې اساسی اهدافو ته رسپدلي نشو.

پورتنيو موخو ته د رسپدو او د اغېنزاک بنوونېز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هپواد له تولو زړه سواندو بنوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو خخه په درناوي هيله کوم، چې د هپواد بچيانو ته دې د درسي كتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زيار او کوبښن وکړي. هره ورڅ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوسټ پیل کړي، چې د نن ورڅي ګران زده کوونکي به سبا د یوه پرمختاللي افغانستان معماران، او د تولني متمدن او ګټور او سپدونکي وي.

همدا راز له خوړو زده کوونکو خخه، چې د هپواد اربنټاكه پانګه ده، غوبښته لرم، خو له هر فرصت خخه ګته پورته کړي، او د زده کړي په پروسه کې د ځيرکو او فعالو ګيونوالو په توګه، او بنوونکو ته په درناوي سره، له تدریس خخه بنه او اغېنزاکه استفاده وکړي.

په پای کې د بنوونې او روزنې له تولو پوهانو او د بنوونېز نصاب له مسلکي همکارانو خخه، چې د دې کتاب په ليکلو او چمتو کولو کې يې نه ستړې کېدونکې هلې څلې کړي دي، منه کوم، او د لوي خدای ﷺ له دربار خخه دوي ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم. د معاري او پرمختاللي بنوونېز نظام او د داسې ودان افغانستان په هيله چې وکړي بې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر
دكتور محمد ميرويس بلخي

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library